

รายงานความก้าวหน้างานการวิจัย (ฉบับแก้ไข)

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
An analytical study of the education of Buddhist organizations to promote
peace.

โดย

พระพรสวรค์ ฐิติญาโณ
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758158

รายงานความก้าวหน้างานการวิจัย (ฉบับแก้ไข)

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

An analytical study of the education of Buddhist organizations to
promote peace.

โดย

พระพรสวรค์ ฐิติญาโณ

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758158

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report (Edit)

An analytical study of the education of Buddhist organizations to promote
peace.

By

Phraponsawan Thitiyano (Ponsawan Jaitrong)
Sisaket colleges
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758158

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การศึกษาเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรงเพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวทุกๆด้านให้กับบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เหมาะสมที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและของประเทศชาติ^๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวด ๑ การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒ ถือได้ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการให้และรับความรู้และประสบการณ์ การปรับเปลี่ยนทัศนคติการสร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะ การทำความเข้าใจให้กระจ่าง การอบรมปลูกฝังค่านิยม การถ่ายทอดศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของสังคม การพัฒนาความคิด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลมีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีค่านิยมที่ดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กระบวนการดำเนินการให้มนุษย์ได้รับการศึกษานี้หากรัฐยังไม่เข้ามาดูแล ก็เป็นเรื่องที่คนใกล้ชิด เช่น ครอบครัว หรือญาติมิตรเพื่อนฝูงทำหน้าที่อบรมสั่งสอนกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมขนาดย่อมนั้นได้ แต่เมื่อสังคมขยายตัวมากขึ้นจนปัจจุบันนับกลายเป็นสังคมระดับประเทศ การให้การศึกษาต้องเป็นไปอย่างมีระบบ ต้องมีการจัดการ มีเป้าหมาย มีรูปแบบกระบวนการ มีการลงทุน และมีผู้รับผิดชอบ ดังที่เราเรียกโดยรวมว่าการจัดการศึกษา คือ ทำทุกอย่างเป็นระบบที่ทุกส่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการศึกษา ในกระบวนการจัดการศึกษานี้มีบุคคลหลายคนและหลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว พรรคพวกเพื่อนฝูงญาติมิตร ชุมชน ประชาคม เอกชน สื่อมวลชน วัดโรงเรียน และที่สำคัญมากคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย สังคมที่มีขนาดใหญ่โตกว้างขวาง มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการประกอบอาชีพหลากหลาย เนื้อหาของการศึกษายังต้องมีความหลากหลาย แต่ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาก็ต้องมุ่งธำรงรักษาเอกภาพ ร่วมกันของสังคมไว้ด้วย สาระของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ประสบการณ์และความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน

^๑สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด, (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), ๒๕๔๒.

^๒กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : ครูสาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๓.

และที่จะไปสู่อนาคตรวมทั้งเรื่องความรู้ความเข้าใจและเทคนิควิธีการประกอบอาชีพ การจัดการศึกษาในภาพรวมเป็นเรื่องที่สังคมและผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับ ต้องร่วมมือกันเพื่อให้เกิดขึ้นได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งการศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ได้รับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ดีคุณภาพ เพราะยอมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข เพราะกระบวนการศึกษา เช่น ค่านิยมต่างๆ ได้ซึมซับเข้าไปในใจของผู้เรียนเสียแล้ว การจัดการศึกษาอบรมที่ผดุงสังคมไว้ได้คือการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ โดยผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรมสังคมนั้นยิ่งเข้าสู่กลียุค^๓

การจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ทั้งนี้ เพราะการศึกษาส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม วิทยาการและเทคโนโลยีที่จำเป็นในการทำงานและการใช้ชีวิต ยิ่งการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในโลกเป็นไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารใหม่ๆ พัฒนาการเหล่านี้ย่อมท้าทายต่อการจัดการศึกษา เพราะได้เปิดโอกาสและให้ช่องทางการเรียนรู้แก่บุคคลจำนวนมากโดยให้รับรู้มากขึ้นและมีเส้นขีดคั่นด้านระยะทางน้อยลงกว่าเดิมมาก การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะต้องการทรัพยากร (คน เงิน วัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยี) สนับสนุนจำนวนมากต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกันของสังคม ต้องนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์อย่างแท้จริง ในแง่การจัดการศึกษาจึงต้องมีการกำหนดเพื่อประกันว่ามนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ตรงตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกัน รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพการจัดการศึกษายังมีความจำเป็นเพราะต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้าน ที่มีความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญมาดูแลรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นการรับผิดชอบด้านการสอน การบริหาร หรือการสนับสนุน ตัวอย่าง เช่น ครูที่ดีต้องได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างดีมีความรู้ความชำนาญ และมีคุณลักษณะเหมาะสมกับการเป็นครูการเป็นครูจึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสังคมสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดูว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมิฉะนั้นก็คงต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรงผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน หรืออาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมนั้นมีปัญหาที่ตั้งแต่วิธีการของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุค

^๓ สุมณ อมรวิวัฒน์ , การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักกระบวนการเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

สมัย การจัดการศึกษาที่อยู่กับที่ย่อมหมายถึงความล้ำสมัยไม่เหมาะสม ไม่คุ้มประโยชน์ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเป็นอย่างอื่นนั้น เป็นสิ่งที่ต้องศึกษากันต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาถึงการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในประเทศไทยด้วยระบบการจัดการศึกษาให้สันติภาพเกิดขึ้นในสังคมไทย และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๓. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร(Document Research) โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕
๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย และ หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา

๒. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- ๑) คัดเลือกผู้บริหารสถานศึกษา
- ๒) คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

จากเกณฑ์การคัดเลือก ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ สถาบันการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกมา ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม จำนวน ๒๐ รูป/คน

๓. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

๔. ปัญหาการวิจัย

- ๔.๑ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๔.๒ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๔.๓ แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเป็นอย่างไร

๕. คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการศึกษา(Education Management) หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ขององค์กรทางพุทธศาสนารับผิดชอบในการจัดการศึกษา ซึ่งต้องร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดขึ้นได้ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

องค์กรทางพระพุทธศาสนา(Buddhism organizations) หมายถึง องค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสันติภาพ ทั้งในรูปแบบการศึกษาและการปฏิบัติ

เสริมสร้าง (strengthen) หมายถึง การนำการจัดการศึกษามาช่วยให้มีสร้างสันติภาพมากยิ่งขึ้น

สันติภาพ (peaceful) หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการไม่เบียดเบียน การไม่ก่อความไม่สงบ

๖. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระครูวินัยธร ประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง) ได้ศึกษาและให้ทัศนะไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต(Lifelong education) ของมนุษย์และเป็นกระบวนการที่สนับสนุนในการจัดการกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning)อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดที่มีการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (Formal) นอกกระบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย(Informal) อย่างแท้จริงและสมบูรณ์ของการศึกษา^๔

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวสรุปถึงจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา

^๔ พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง), “กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัจ ๔” ของพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง”, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์ศิริรัตน์ออฟเซท, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕ - ๗๖.

จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสุดตมภ์ของยูเนสโกการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอิฐฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^๕

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงสันติภาพโดยสรุปว่า โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้าง สันติภาพได้ เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา โดยการสร้าง สันติภาพให้เกิดในโลกมี ๓ ระดับ คือ ๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน ๒) ทำความ เข้าใจระหว่างศาสนา ๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ซึ่งท่านเห็นว่าทุกศาสนามีสันติภาพ เป็นหัวใจสำคัญ ส่วนวัตถุนิยมเป็นสิ่งยั่วยุให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้ใช้ ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์^๖

ศนิโรจน์ ธรรมยศ ได้กล่าวถึงความพยายามสร้างสันติภาพของมนุษย์ภายหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๑ ดังมีเนื้อหาสรุปว่า หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ยุติลงเมื่อ ค.ศ.๑๙๑๘ ด้วยความพ่ายแพ้ ของเยอรมนี ฝ่ายสัมพันธมิตรในขณะนั้นประกอบด้วย อิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษและ สหรัฐอเมริกา ได้ ร่วมกันร่างสนธิสัญญาแวร์ซายส์ (Treaty of Versailles) เพื่อจำกัดสิทธิของ เยอรมนี ที่จะเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพของมวลมนุษยชาติอีกครั้ง สนธิสัญญาแวร์ซายส์ได้ถูกลงนามในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๑๙ ส่งผลให้กองทัพเยอรมันถูกจำกัดขนาดให้เล็กลง^๗

ปรีชา ศรีวัลย์ ได้กล่าวถึงความพยายามที่จะยุติสงครามของญี่ปุ่น ก่อนพ่ายแพ้ สงครามโลกครั้งที่ ๒ มีเนื้อหาโดยสรุปว่า ก่อนที่ประเทศญี่ปุ่นจะพ่ายแพ้สงคราม นักการทูตใน ญี่ปุ่นได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อเสนอ แนวทางสันติภาพ ซึ่งริเริ่ม ด้วยการเจรจาสันติภาพขึ้น โดย ได้รับความเห็นชอบจากพระจักรพรรดิเป็นผู้ให้การสนับสนุน^๘

ศิริพร สุเมธรัตน์ ได้กล่าวถึงความพยายามที่จะสร้างสันติภาพท่ามกลางการทำสงคราม กัน มีเนื้อหาโดยสรุปว่า แม้ว่าการเจรจาสันติภาพจะไม่สำเร็จก็ตาม แต่ก็ทำให้รู้ว่า สันติภาพเป็น ทางออกที่มนุษย์เห็นว่าเป็นวิถีทางรอดของมวลมนุษยชาติ ความพยายามสร้าง สันติภาพระหว่าง สหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตในช่วงสงครามเย็น ก็ยังมีการเจรจาเพื่อจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ฉบับที่ ๑ (SALT I) โดยการเจรจาดังนั้นนำโดยประธานาธิบดีจิมมี่ คาร์เตอร์แห่งสหรัฐอเมริกา กับประธานาธิบดี เบนจามิน ฟอนท์ ผู้นำสหภาพโซเวียตในขณะนั้น เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย โดยเป็นการลงนามว่าด้วยการจำกัดระบบ จรวดต่อต้านขีปนาวุธ (Anti Ballistic Missile : ABM) ซึ่งมีสาระสำคัญ ได้แก่ การลดฐานที่ตั้ง ของระบบจรวดต่อต้านขีปนาวุธให้เหลือ เพียงประเทศละ ๒ ฐาน และจะทำลายหรือเรือถอนระบบ ต่อต้านจรวดขีปนาวุธส่วนเกิน ตลอดจน ให้ดำเนินการตรวจสอบและลงนามในการส่งเสริม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อขัดความ หวาดหวั่นจากความตึงเครียดในสงครามนิวเคลียร์ ซึ่งเป็นความสำเร็จในทางการทูตครั้งแรกที่ได้

^๕ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, **สันติภาพของโลก**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๑.

^๗ ศนิโรจน์ ธรรมยศ, **THE WAR เส้นทางการสู้สงคราม**, (นนทบุรี : บ้านรัก, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

^๘ ปรีชา ศรีวัลย์, **สงครามโลกครั้งที่ ๒ , พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๙.

นำไปสู่ความผ่อนคลายความตึงเครียดในยุคสงคราม เย็น และเป็นจุดเริ่มต้นของความหวังในการสร้างสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ^๙

๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพรหมชา อดมมหาโส (นิตินุญยากร) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง สรุปว่า รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อสามารถทำลายตัณหา มานะและทิฏฐิได้แล้ว สันติสุขก็จะเกิดขึ้น ประเด็นนี้ท่านมองว่าตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นข้าศึกต่อการสร้าง สันติภาพ และท่านยังได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพโดยมีเนื้อหาโดยสรุปว่า “แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพคือสภาพที่ปราศ จาสงคราม ๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ๓) กลุ่มที่มองว่า สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง ๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้”^{๑๐}

พระมหามหรรณพงค์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์) ได้กล่าวถึงสันติภาพที่มีลักษณะ สากลของมนุษยชาติว่า “สันติภาพสากล (International Peace) หมายถึง สันติภาพซึ่งจะนำความสงบปลอดภัย และความสุขมาสู่ประชากรของทุกประเทศ จึงมีความหมายและขอบเขตกว้างขวาง กว่าภาวะปลอดสงคราม สันติภาพสากลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อได้ขจัดความทารุณโหดร้ายทุกรูปแบบให้หมดไป”^{๑๑}

พระมหากระเศียร อากาศสุวรรณ ได้กล่าวถึงสันติภาพในแบบขององค์การ สหประชาชาติกับพระพุทธานุชาว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ เพราะเชื่อว่าสิ่งดังกล่าว สามารถทำให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม สังคม ประเทศ ระหว่างประเทศ และโลก จะส่งผลทำให้เกิด สันติภาพได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทั้งหลายอย่างจริงจังและจริงใจ ส่วนหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวก็มีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีความลึกซึ้งกว้างไกล และครอบคลุมยิ่งกว่า เพราะสันติภาพในทางพระพุทธศาสนาเป็นสันติภาพที่ ถาวร เมื่อเข้าถึงแล้ว

^๙ ศิริพร สุเมธรัตน์, **วิถีโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๗

^{๑๐} พระมหาพรหมชา อดมมหาโส (นิตินุญยากร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีชิงพุทธ : ศึกษากรณี การแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกถิยะ”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๑} พระมหามหรรณพงค์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิของจอห์น ล็อก กับพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปลดลอคเปลื้องเครื่องพันธนาการทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมนุษย์ทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้โดยเสมอภาคกัน^{๑๒}

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยได้สรุปความสำคัญของสันติภาพว่า “ความสำคัญของสันติภาพทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ล้วนตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับความอยู่รอดของโลกและมนุษยชาติ เพราะโลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เมื่อโลกปลอดภัย มนุษย์และสิ่งมีชีวิตก็อยู่รอดปลอดภัย”^{๑๓}

๗. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

๗.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎกของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปี ๒๕๓๕ อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสันติภาพ ดังนี้

๑.๑ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวความคิดทางการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนา

๑.๒ ศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งแนวคิดและทฤษฎี

๑.๓ ศึกษาวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพองค์กรทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละองค์กร

๑.๔ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๗.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ การจัดการศึกษา มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือก องค์กรทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑) หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๒) สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการศึกษาหลักสูตรสันติศึกษา

^{๑๒} พระมหากระเศียร อัมภาสุวรรณ, “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน และแนวคิดของ นักวิชาการชาวพุทธในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๑๓} พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖.

๓) ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย โดยมีหลักการฝึกปฏิบัติด้วยหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๔) หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา มีแนวการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์กร คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จำนวน ๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๔ คน จำแนกได้ ดังนี้

ผู้บริหารสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๑ คน

ผู้บริหารหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑ รูป

เจ้าสำนักไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๑ รูป

ผู้นำหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนในการจัดการสอน จำนวน ๑๖ คน จำแนกได้ดังนี้

อาจารย์ในสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๔ คน

อาจารย์ในหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ คน

อาจารย์ในไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๔ รูป

ชาวบ้านหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๔ คน

๓. ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี การสร้างสันติภาพ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๔. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในมิติต่างๆ

๕. วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การดำเนินการตามโครงการวิจัยนี้ เน้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร ผู้นำองค์กร คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ในพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง ๔ แห่ง

๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ ผู้บริหาร ผู้นำองค์กร และผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง

๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญต้นเนื้อหาที่กำหนด โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา(Content analysis) ตามประเด็นดังนี้

๑) แนวคิด หลักการสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

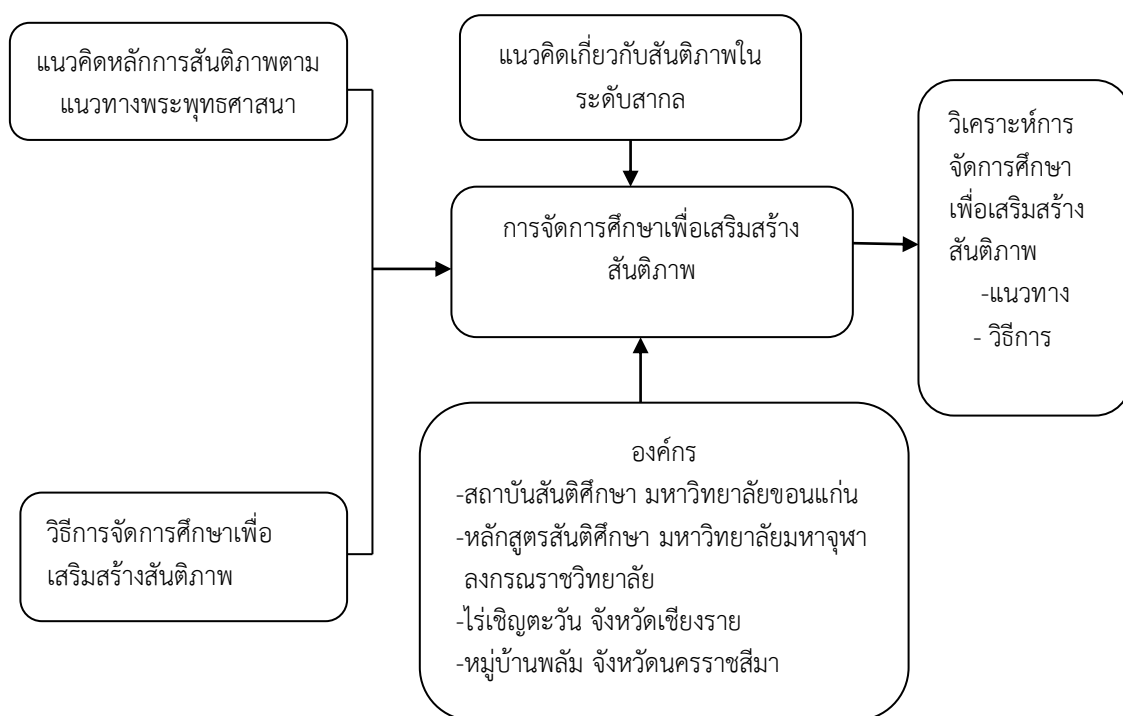
๒) วิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพองค์กรทางพระพุทธศาสนา

๓) แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๗.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพตามหลักพระพุทธศาสนา

๘. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดในการดำเนินการ ดังนี้

๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๘.๑ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๘.๒ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา
- ๘.๓ ได้แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
- ๘.๔ ได้นำข้อมูลใช้ในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของสันติภาพ ประเภทสันติภาพ ความสำคัญของสันติภาพ แนวคิดของนักสันติภาพทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออก และแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตามแนวทางพุทธศาสนา ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

๒.๑ ความหมายของสันติภาพ

ภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการ เป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกัน ภาวะนั้นอาจมีชื่อเรียกขานที่แตกต่างกันไป บางครั้งเรียกว่าสันติ บางครั้งเรียกว่าความสงบ บางครั้งเรียกว่าสันติสุข แต่ภาวะดังกล่าวนิยมเรียกรวมกันว่าสันติภาพ ซึ่งนักปราชญ์ได้นิยามสันติภาพไว้หลายความหมาย ดังต่อไปนี้

๑. สันติภาพในความหมายของความสงบ

ในหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของสันติภาพไว้ว่า หมายถึง “ความสงบ เช่น โลกต้องการสันติภาพ จงร่วมมือกันรักษาสันติภาพของโลก”^๑ ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่โลกต้องการ ซึ่งไม่เฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่ต้องการ แต่ยังรวมถึงสรรพสัตว์และธรรมชาติด้วยในขณะที่สันติภาพในความหมายของความสงบที่แสดงให้เห็นถึงความไม่วุ่นวายหรือเร่าร้อนของสังคม คือ คำว่า “สันติ แปลว่า ความสงบ ยังมีมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เราควรจะรู้ว่าเรามีส่วนช่วยกันสร้างโลกที่มีสันติสุขหรือสันติภาพ”^๒ ซึ่งเป็นภาวะที่สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดระดับของสันติภาพ สังคมมีความวุ่นวายน้อยเพียงใดยิ่งทำให้ระดับของสันติภาพมีมากขึ้นเท่านั้น

๒. สันติภาพในความหมายที่สัมพันธ์กับความขัดแย้ง

สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหากจึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพ^๓ เป็นการมองสันติภาพและความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เหตุที่ทำให้มองความขัดแย้งกับสันติภาพต่างกันก็เพราะมองเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การจัดการกับความขัดแย้งไม่ได้จนทำให้ยกระดับไปสู่การใช้ความรุนแรงเป็นผลที่ทำให้สันติภาพถูกทำลายลง แต่หากสามารถจัดการกับความขัดแย้งให้อยู่ในวงจำกัดได้ แม้ยังมีความขัดแย้งอยู่ก็ถือว่าสันติภาพยังไม่ถูกทำลาย ดังนั้น การให้ความหมายสันติภาพลักษณะนี้จึงเป็นเชิงสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับสันติภาพ หากระงับความขัดแย้งไม่ให้เกิดออกด้วยการใช้ความรุนแรงก็ถือว่าความขัดแย้งยังอยู่ในฝั่งเดียวกันกับสันติภาพ แต่เมื่อใช้ความรุนแรงครั้ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖๖.

^๒ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

^๓ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๙.

ใดก็แสดงว่าความขัดแย้งกับสันติภาพถูกความรุนแรงกีดกันออกจากกัน จึงทำให้มองเห็นความเป็นอื่นหรือสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม

๓. สันติภาพในความหมายของภาวะของการไม่ใช้ความรุนแรง

สันติภาพ หมายถึง “ความสงบ หรือสภาพที่มีระเบียบข้อบังคับที่เป็นระบบหนึ่งของการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้กำลัง”^๔ เป็นความสงบที่เกิดจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เมื่อเกิดปัญหาแล้วก็ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา สันติภาพลักษณะนี้เป็นการให้ความหมายเชิงวิธีการและเป้าหมาย “สันติภาพ หมายถึง สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความรุนแรงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สังคมปราศจากสันติสุข^๕ ภาวะที่ปราศจากความรุนแรงในความหมายของกลุ่มนี้คือการปราศจากความรุนแรงเชิงพฤติกรรม การไม่มีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการ ผลจากการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นเป้าหมายหรือผลลัพธ์ ซึ่งเป็นภาวะของความสงบ เนื่องจากไม่นำความรุนแรงมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินปัญหาหรือแสดงออกถึงความต้องการ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพราะโดยธรรมชาติแล้วสังคมย่อมมีความรุนแรงแฝงอยู่ ซึ่งมักเรียกว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม หรือการเอาัดเอาเปรียบ แต่เมื่อความรุนแรงแฝงไม่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้งในระดับที่ใช้ความรุนแรงทางกายภาพต่อกัน ก็ยังอยู่ในความหมายของสันติภาพ ตัวชี้วัดระดับของสันติภาพจึงอยู่ที่พฤติกรรมที่ปราศจากการใช้ความรุนแรง

๔. สันติภาพในความหมายของการปราศจากสงคราม

เนื่องจากการนิยามความหมายของสันติภาพที่หลากหลายความหมาย แต่เท่าที่ประวัติศาสตร์โลกได้บันทึกไว้ ล้วนไม่มีช่วงใดเลยที่ละเว้นการให้ความหมายของสันติภาพในมิติของภาวะที่ปราศจากสงคราม “สันติภาพตามความหมายเก่าจึงหมายถึงช่วงเวลาปราศจากพลังทางการทหาร”^๖ หรือภาวะที่ปราศจากการทำสงคราม ซึ่งเป็นสภาวะที่บ่งบอกถึงการขาดสันติภาพอย่างรุนแรง ซึ่งการทำสงครามเป็นการสูญเสียสันติภาพ “มองว่าสันติภาพคือสัจจะที่ตรงกันข้ามกับสงคราม (war) การใช้กำลัง (use of force) การเผชิญหน้าโดยใช้อาวุธ (armed conflict) หรือการเผชิญหน้าอื่นๆ”^๗ ซึ่งถือเป็นการขีดเส้นสันติภาพในแนวแคบ เพราะเจาะจงเฉพาะช่วงเวลาที่มนุษย์ไม่ทำสงครามกันเท่านั้น “โยฮัน กัลตุงไม่เห็นด้วยกับการนิยามความหมายของสันติภาพว่าเป็นสภาวะที่ปราศจากสงคราม เพราะเห็นว่าสันติภาพไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง”^๘ ทุกยุคสมัยคนมักเข้าใจว่าสันติภาพโลกคือ “การที่ประเทศมหาอำนาจต่างสะสมและปรับปรุงอาวุธนิวเคลียร์ แต่การตกลงทำลายอาวุธนิวเคลียร์ทั้งหมดโลก ก็มิได้ทำให้สันติภาพชัดเจน

^๔ ประชุมสุข อาชวอรุณ, *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, หน้า ๑๓๓.

^๕ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ้าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๑๒.

^๖ ปีเตอร์ ดรัคเกอร์, *โลกใหม่ไร้พรมแดน*, แปลโดย สุเรษฐ บัวชาติ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๘.

^๗ ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, *มนุษย์กับสันติภาพ*, หน้า ๘๓.

^๘ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, *พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*, หน้า ๑๐๒.

ขึ้น เพราะถ้ายังมีปืนใหญ่ ปืนกลธรรมดา ก็ยังมีการฆ่าฟันกัน หรือถ้าทำลายปืนทั้งหมดก็ยังสามารถฆ่าฟันกันได้ด้วย ง้าว หอก ดาบ มีด ก้อนหิน เป็นต้น”^๙ แม้ว่าจะสะสมอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างรุนแรงโดยไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ก็ตาม แต่ตราบดีที่ยังมีการสะสมอาวุธอยู่ โลกก็ยังไม่ห่างไกลจากวงจรของการใช้ความรุนแรง เพราะมนุษย์พร้อมที่จะหยิบฉวยเครื่องมือเหล่านั้นมาใช้ก่อความรุนแรงได้เสมอ สันติภาพในความหมายนี้มองเพียงภาวะที่ปราศจากสงครามเท่านั้น แต่ก่อนที่จะเกิดภาวะปราศจากสงครามอาจมีการผ่านช่วงเวลาทำสงครามมาก่อน เมื่อมีผู้ชนะทางสงครามแล้วจึงทำให้การสู้รบยุติลง จึงมักให้ความชอบธรรมกับการทำสงครามว่า “สงครามเพื่อสันติภาพ” แต่อาจมีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่นอยู่ ซึ่งไม่ครบองค์ประกอบของสงคราม เช่น ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงทางวัฒนธรรม เป็นต้น คำนียามของสันติภาพตามปกติจะหมายถึงประเทศหรือของพื้นที่ที่ไม่มีสงคราม หรือไม่มีการสู้รบกัน คำว่า “สันติภาพ” ต้องสื่อความหมายมากกว่าภาวะที่ไม่มีสงครามหรือไม่มีการสู้รบ สันติภาพนั้นมีชีวิตของมันเอง สันติภาพเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ สันติภาพเป็นบันไดที่นำไปสู่ภาวะที่เรียกว่าสันติสุข^{๑๐} การมองสันติภาพในสภาวะที่ปราศจากสงครามจึงเป็นความหมายเชิงจำกัด ซึ่งทำให้ตัวสันติภาพถูกกระทำให้มีขอบเขตเชิงพื้นที่ เพราะสันติภาพจะมีแค่เพียงพื้นที่ที่ไม่มีสงครามเท่านั้น ขณะเดียวกันก็ทำให้สันติภาพดูต้อยค่าลง ซึ่งจะถูกแทนค่าด้วยภาวะที่ไม่มีสงคราม แต่ความรุนแรงในรูปแบบอื่นยังคงมีอยู่

๕. สันติภาพในความหมายของความไม่เห็นแก่ตัว

ในขณะที่กลุ่มหนึ่งเห็นว่าสันติภาพไม่ใช่เพียงสภาวะที่ปลอดสงครามเท่านั้น หากสันติภาพหมายถึง “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลมนุษยชาติ ความร่วมมือที่จะจัดความเห็นแก่ตัวเพื่อเป็นความหวังในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”^{๑๑} ใช้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาเป็นบ้ำหลอมให้เกิดความร่วมมือเพื่อแสวงหาหนทางให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข โดยลดความต้องการฟุ้งเฟ้อของตนเองลง และเผื่อแผ่ให้ผู้ขาดแคลน สันติภาพในความหมายนี้จึงเชื่อว่า หากลดความเห็นแก่ตัวลงก็จะรักคนอื่นเหมือนกับรักตนเอง ไม่ทำลายหรือเบียดเบียนเพียงเพราะเขามีความเห็นไม่ตรงกับเรา ผู้ที่ลดความเห็นแก่ตัวจึงจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ “ความเชื่อเรื่องสันติภาพ เป็นการร่วมมือกันช่วยเหลือผู้ที่ยากกว่า”^{๑๒} เพื่อให้ผู้ที่ต่อยกว่าทั้งทางกำลังอำนาจ เศรษฐกิจ และสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีกำลังอำนาจเหนือกว่าได้ นอกจากความไม่เห็นแก่ตัวจะลดความต้องการส่วนตัวลงแล้ว ยังนำไปสู่การเพิ่มโอกาสให้กับสังคมด้วย ซึ่งจะสามารถเฉลี่ยทรัพยากรได้อย่างทั่วถึงกัน ดังนั้น สันติภาพในความหมายของความไม่เห็นแก่ตัวจึงทำให้เกิดการอยู่ดีกินดี ซึ่งจะทำให้โครงสร้างความรุนแรงลดระดับลง เกิดสังคมแห่งการแบ่งปันและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ทำให้เกิดสันติภาพระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ คือ มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัว สังคมอยู่ดีกินดี ทรัพยากรไม่ถูกทำลายเกินความจำเป็น มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกัน

^๙ ประชุมสุข อาชวอำรุง, *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, หน้า ๖๐.

^{๑๐} วาณี สายประดิษฐ์และสันติสุข โสภณสิริ, *สันติภาพ : ชัยชนะร่วมกันของมนุษยชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๒

^{๑๑} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, *มนุษย์กับสันติภาพ*, หน้า ๒๘๕.

^{๑๒} สันติวิธี ขวลิตรารัง, *รัฐศาสตร์ภาพกว้าง*, (กรุงเทพมหานคร: สวีชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

๖. สันติภาพในความหมายเชิงอุดมคติ

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของ “อุดมคติ” ไว้ว่า หมายถึง “จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงามและความจริง ทางใดทางหนึ่งที่มีมนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน”^{๑๓} ซึ่งอุดมคติของมนุษย์มีหลายระดับ ในอุดมคติแบบปัจเจกชนก็คือ การมีความสุข ทั้งภาวะทางจิตใจและความสุขที่เกิดจากการได้รับสนองตอบทางกายภาพ เช่น สมบูรณ์ด้วยปัจจัย ๔ มีครอบครัวอบอุ่น มีทรัพย์ มีเครื่องอำนวยความสะดวก สามารถดำเนินชีวิตโดยปราศจากโทษภัยต่างๆ เป็นต้น ส่วนอุดมคติทางสังคมคือการที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข “สันติภาพหมายถึงสภาวะอันหนึ่งซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของมนุษย์และสังคมมนุษย์”^{๑๔} แสดงว่า สันติภาพเป็นแรงปรารถนาที่มนุษย์โหยหามาทุกยุคสมัย เมื่อมองถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคมก็จะเห็นว่า การใช้ความรุนแรงในสังคมก็คืออุดมคติ “สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม”^{๑๕} สันติภาพจึงเป็นมาตรฐานของความดีงาม และเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้หากใช้ความรุนแรงต่อกัน มนุษย์ได้เป็นทั้งผู้สร้างและทำลายสันติภาพในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน “มโนคติสันติภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น แต่จะมีสภาวะตามธรรมชาติรองรับ ผู้เรียกร้องสันติภาพควรมีหลักฐานยืนยันว่าเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง บรรลุถึงได้”^{๑๖} สันติภาพเป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันว่าสภาวะของสันติภาพเป็นสิ่งที่อยู่จริง ไม่ใช่เพียงจินตนาการที่เพ้อฝัน เป็นธรรมชาติที่สามารถบรรลุถึงได้จริง ซึ่งเป็นภาวะที่มีธรรมชาติเป็นความสงบ ทั้งสงบภายในและสงบภายนอก และทุกศาสนาก็มีสันติภาพเป็นอุดมคติ เพราะสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี การปกครองก็มุ่งหวังให้เกิดสันติภาพ จึงได้ร่างกฎระเบียบขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับสันติภาพว่าเป็นสิ่งดีงามอันเป็นอุดมคติสูงสุดที่จะต้องดำเนินไปให้ถึง

๗. สันติภาพในความหมายเชิงวิธีการที่สัมพันธ์กับเป้าหมายของสังคม

สันติภาพยังมีความหมายมุ่งเน้นในเชิงสังคมเป็นหลัก ทั้งในเชิงการดำเนินชีวิตและเชิงปรากฏการณ์ “สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศิลธรรม และธรรมะ แล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด”^{๑๗} นอกจากนี้สันติภาพยังมีความหมายในเชิงวิธีการและเป้าหมายทางสังคม “สันติภาพในฐานะที่เป็นเป้าหมายคือสันติภาวะเป็นภาวะที่ไม่ใช้ความรุนแรง ส่วนสันติภาพในฐานะเป็นวิธีการคือสันติวิธี เป็นวิธีการปฏิบัติที่ไม่ใช้

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๑๓๘๑.

^{๑๔} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๒.

^{๑๕} ประชุมสุข อาชาวอำรุง, ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, หน้า ๒๙๖.

^{๑๖} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๓.

^{๑๗} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชยียิต กุญฺพ”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

ความรุนแรง”^{๑๘} ซึ่งถือเป็นเจตจำนงทางสังคม ในขณะที่ผู้นิยมความรุนแรงก็จะขาดความชอบธรรมในการกระทำความรุนแรง และถูกปฏิเสธจากสังคม เพราะจะเกิดความวุ่นวายและไร้ระเบียบขึ้น นอกจากสันติภาพจะมีความหมายโดยตรงถึงความสงบแล้ว ยังมีความหมายกว้างไปถึง “ภาวะที่มีความสมานฉันท์ ภารดรภาพ และความสามัคคีกลมเกลียวในสังคมมนุษย์ ระหว่างประเทศ ระหว่างเชื้อชาติ มีความอยู่ดีกินดีและมีเสรีภาพ”^{๑๙}

๘. สันติภาพในความหมายเชิงคุณค่า

บางลัทธิให้ความหมายของสันติภาพว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม “ความคิดเกี่ยวกับสันติภาพของตะวันตก โดยเฉพาะลัทธิสันติภาพสมบูรณ์ ถือว่าสันติภาพเป็นความดีอย่างเด็ดขาด และสงครามเป็นความชั่วอย่างเด็ดขาด”^{๒๐} แนวคิดลักษณะนี้ให้ความหมายของสันติภาพในเชิงปฏิเสธความรุนแรง มองการใช้ความรุนแรงว่าเป็นความชั่วร้ายที่อยู่ตรงกันข้ามกับความดีงาม ส่วนสันติภาพเป็นฟากฝั่งของความดีงามที่อยู่ตรงกันข้ามกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นการให้ความหมายแบบแยกส่วนระหว่างสันติภาพและความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ตัดขาดจากกัน แสดงให้เห็นแง่มุมของการตีค่าเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างคุณค่ากับการทำลาย สันติภาพในความหมายนี้จึงสุ่มเสี่ยงต่อการเลือกข้าง ขาดการยอมรับจากผู้ที่มีความรุนแรง ซึ่งอาจทำให้เป็นชนวนที่ทำให้เกิดความรุนแรงในรูปแบบใหม่ที่ไม่ปรากฏรูป ซึ่งจะทำความรุนแรงซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สันติภาพในความหมายเชิงคุณค่าจึงเป็นคุณประโยชน์ ส่วนความรุนแรงถือเป็นสิ่งชั่วร้าย

๙. สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง

ในสภาพความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งแทบเป็นไปได้เลยที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมีความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะหนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิดทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง”^{๒๑} ทางพุทธศาสนาเห็นว่านิพพานเป็นสภาวะที่ทำให้มนุษย์เกิดสันติภาพภายใน ซึ่งเป็นสันติภาพระดับสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นสภาวะที่รู้แจ้งโลกและชีวิต เข้าใจสภาพความเป็นจริง ปราศจากภาวะของความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งภายในและภายนอก “เป็นอิสรภาพ คือ หลุดพ้นจากความบีบคั้น ทำให้เกิดความสงบสุข ศานติ อิสรภาพ ความสงบ ความสุขและสันติภาพจึงเป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งยังมีความหมายไปไกลสุด

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๙} ชลธิรา สัตยวัฒน์, กิ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการที่ค้นของฝ่ายประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : หจก.บี.เจ.เพลท โปรเซสเซอร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

^{๒๐} โคชิโร โอคาคุระ, ขบวนการปลดปล่อยประชาชนชาติ เอเชีย อาฟริกา ลาตินอเมริกา, แปลโดย วิชาญและรักษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕๑.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

ถึงนิพพาน คือ ความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง”^{๒๒} สันติภาพที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรงจึงมีความหมายเกินความไปถึงความสงบภายนอกคือความไม่ขัดแย้งและความไม่รุนแรง รวมไปถึงถึงสันติภาพภายในคือการที่จิตสงบระงับจากกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกับนิพพาน “นิพพานเป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์ ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์”^{๒๓} กลุ่มนี้มองว่าสันติภาพที่แท้จริงจะต้องเป็นภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ทั้งในมิติเชิงปัจเจกและเชิงสังคม แม้จะยอมรับว่าเป็นไปได้ยากในเชิงสังคม แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นไปได้

๑๐. สันติภาพในความหมายของสังฆสภา

สันติภาพยังได้รับการจำกัดความง่ายๆ ว่าเป็นภาวะที่ปราศจากสงคราม ทั้งที่อาจมีแนวทางในการนิยามให้กว้างและลึกกว่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง “การแสวงหาสันติภาพจึงมักถูกมองว่าเป็นเรื่องเพื่อฝัน ห่างไกลจากความเป็นจริงและไม่อาจทำให้เป็นความจริงขึ้นมาได้”^{๒๔} จึงเป็นปัญหาให้ต้องขบคิดว่าสันติภาพแบบใดที่สามารถทำให้เป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยศักยภาพของมนุษย์เอง และสามารถสัมผัสได้ในเชิงปรากฏการณ์สากล “สันติภาพสากล (International Peace) จึงหมายถึง สันติภาพซึ่งจะนำความสงบปลอดภัย และความสุขมาสู่ประชากรของทุกประเทศ จึงมีความหมายและขอบเขตกว้างขวางกว่าภาวะปลอดสงคราม สันติภาพสากลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อได้ขจัดความทารุณโหดร้ายทุกรูปแบบให้หมดไป”^{๒๕} กลุ่มนี้มองว่าสันติภาพควรเป็นความจริงสากลที่สามารถเข้าถึงได้จริง และเป็นสภาวะที่เป็นความจริงทางปรากฏการณ์ที่เข้าถึงได้เหมือนกันทุกเชื้อชาติ คือ ความสงบสุขและปลอดภัยในชีวิต

๑๑. สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้

กลุ่มนี้เห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ในทางปรากฏการณ์จริง “สันติภาพเป็นความรับรู้ต่อสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นรูปธรรมที่มนุษย์และสังคมพึงปรารถนา”^{๒๖} โดยเห็นว่าสันติภาพหมายถึงสิ่งที่ เป็นจริงทางสังคม สามารถจับต้องหรือสัมผัสได้จริงไม่ใช่เรื่องเพื่อฝัน “สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ไม่ได้ปราศจากความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม”^{๒๗} ความขัดแย้งเป็นความจริงเชิงโลกิยะ เป็นธรรมชาติหรือธรรมชาติของโลกและความจริงทางสังคม การให้ความหมายสันติภาพว่า เป็นสภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ เพราะความ

^{๒๒} ประเวศ วะสี, **บนเส้นทางชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙๗.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖.

^{๒๔} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, **มนุษย์กับสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐.

^{๒๕} พระมหาพรหมพรพงศ์ กวีวิไล (ศรีสุเมธิตานนท์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิของ จอนห์น ล็อก กับพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๒๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๐.

^{๒๗} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, **พุทธสันติวิธี:บูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๐๘.

ขัดแย้งเป็นความจริงทางสังคม เมื่อมนุษย์มีความขัดแย้งกันก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ขาดสันติภาพ ทราบใดที่ยังไม่เลือกใช้วิธีการรุนแรงในการจัดการกับความขัดแย้ง ซึ่งสันติภาพในความหมายนี้ดู เหมือนจะมีโอกาสเป็นจริงทางสังคมได้มากที่สุด ซึ่งไม่ใช่สันติภาพเชิงอุดมการณ์หรืออุดมคติ แต่เป็น สันติภาพที่ไม่ได้ปฏิเสธความขัดแย้ง และเป็นสันติภาพในระดับที่อยู่กับความขัดแย้งอันเป็น ปรากฏการณ์จริงของสังคมได้โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน

การนิยามความหมายของสันติภาพแตกต่างกัน จึงนำไปสู่การปฏิบัติการต่อสันติภาพต่างกัน โดยการนิยามความหมายข้างต้นทำให้เห็นแง่มุมที่มีต่อสันติภาพกว้างขึ้น โครงสร้างความหมายของ สันติภาพมี ๑๑ ลักษณะ คือ ความสงบ, ความสัมพันธ์กับความขัดแย้ง, ภาวะการณ์ไม่ใช้ความรุนแรง (ยอมรับว่าความรุนแรงยังคงอยู่ แต่ไม่นำมาใช้), ภาวะที่ปราศจากสงคราม (แต่จะมีความรุนแรงใน รูปแบบอื่น), ความไม่เห็นแก่ตัว, อุดมคติ (มาตรฐานของความดีงาม), วิธีการที่มีความสัมพันธ์กับ เป้าหมาย (สันติวิธี-สันติภาพ), เชิงคุณค่า, ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง, สิ่งสากล (ความ สงบ ความสุข ความปลอดภัย), และภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ก็สามารถขัดแย้งกันได้, นิยาม ความหมายของสันติภาพโดยสรุป มีความหมายในเชิงรุก คือ การไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติทุกรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีความหมายเชิงรับคือการดำเนินชีวิตด้วยความสงบสุขและ ปลอดภัย

ดังนั้น การศึกษาสันติภาพจึงต้องศึกษาทั้งความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ เพราะเป็นโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกันใน ๒ ลักษณะ คือ โครงสร้างที่เป็นอุปสรรคต่อสันติภาพและ โครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ โดยโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคของสันติภาพประกอบไปด้วยความขัดแย้ง และความรุนแรง ซึ่งเป็นต้นเหตุของการขาดสันติภาพ ส่วนโครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ ได้แก่ สันติ วิธี ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย สันติวิธีจึงเป็นมรรควิธีไปสู่สันติภาพ

๒.๒ ประเภทของสันติภาพ

เนื่องจากสันติภาพมีหลายความหมายดังที่ได้กล่าวถึงแล้วนั้น โดยหัวข้อนี้มุ่งศึกษาสันติภาพ ว่ามีกี่ประเภท แต่ละประเภทมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามค้นหาคำตอบ และพบว่า สันติภาพมีหลายประเภท ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๒.๒.๑ ประเภทของสันติภาพเชิงทวิลักษณะ สันติภาพแบบทวิลักษณะเป็นการบ่งบอก คุณสมบัติเฉพาะตัวของสันติภาพว่ามีคุณมากหรือน้อย ให้คุณในวงแคบหรือให้คุณในวงกว้าง โดยแบ่ง ออกเป็น ๒ ประเภท คือ สันติภาพเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก ดังนี้

๑) สันติภาพเชิงลบ

กลุ่มนักสันตินิยมมองสันติภาพได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า “สันติภาพ คือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือการไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความขัดแย้งและไร้ความ รุนแรง การสร้างนิยามสันติภาพของแต่ละกลุ่มสร้างขึ้นบนฐานของสภาพที่เป็นจริงในแต่ละสังคม เวลาและสถานการณ์”^{๒๘} โดยกลุ่มนี้มักจะมองว่าสันติภาพต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงทั้งโดยตรงและ

^{๒๘} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑๒.

โดยอ้อม หรือไม่ว่าจะเป็นการกระทำความรุนแรงทางร่างกายหรือการทำสงคราม แม้แต่การสร้างสันติภาพโดยการใช้กองกำลังก็ตาม “เป็นสันติภาพติดอาวุธ (Armed Peace) สันติภาพในภาวะเช่นนี้เป็นสันติภาพที่รัฐต่างๆ อยู่ในสภาพของการเตรียมพร้อมเพื่อทำสงคราม อันเนื่องมาจากปัญหาความไม่ลงรอยและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ตลอดถึงความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน”^{๒๙} สันติภาพในประเภทที่ไม่มีสงครามจึงมีลักษณะปฏิเสธความรุนแรง หรือเป็นสันติภาพในลักษณะที่ไม่ใช้ความรุนแรง “เพราะสภาพที่ไม่มีสงคราม (the absence of war) จะมีข้อสังเกตว่าเป็นเชิงปฏิเสธ (negative) ซึ่งไม่ค่อยเหมาะสม ในขณะที่เลิกสงครามแล้วเรียกว่าสันติภาพหรือไม่ ทั้งที่ความทุกข์ยากของทั้งสองฝ่ายยังไม่หมดไป นักวิจัยสันติภาพจึงมักนิยามความหมายสันติภาพเชิงบวก (Positive) เพราะคลุมไปถึงความยุติธรรมและการพัฒนาตนเองด้วย”^{๓๐} แม้ว่าสันติภาพเชิงลบจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพก็ตาม ก็ยังมีข้อสงสัยในเชิงขอบเขตว่าสันติภาพเชิงลบจะอยู่ในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรง และถูกมองว่าเป็นสันติภาพที่เน้นเชิงปัจเจกชนมากกว่าสังคม ในขณะที่พระพุทธรศาสนาได้กล่าวถึงสันติภาพเชิงลบว่า “ความสงบแห่งทีฆุณี อันหมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนหรือสังคม ไม่มีการทะเลาะ บาดหมาง แก่งแย่ง วิวาท และมุ่งทำลายกันด้วยทีฆุณี รวมไปถึงตีตบตาและมานะด้วย”^{๓๑} แนวคิดลักษณะนี้ล้วนแสดงให้เห็นความสันติภาพเชิงปัจเจก โดยเน้นไปที่การปฏิบัติทางจิตเพื่อให้เกิดความสงบของตณหา มานะ และทีฆุณี รวมไปถึงการบรรลุผลนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่ถาวรต่อไป ดังนั้น สันติภาพเชิงลบจึงเป็นการปฏิเสธการใช้ความรุนแรงหรือสงครามทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อยู่ในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบและนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้น้อย เพราะหากมองแค่ว่าเป็นภาวะที่ปราศจากการใช้ความรุนแรงเพียงอย่างเดียวก็ถือว่าเป็นสันติภาพ ย่อมไม่อาจก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ทางสังคม แม้จะไม่ใช้ความรุนแรงแต่ประชาคมโลกก็ยังคงไม่มีความสุข เพราะยังมีความเกลียดชังและเอาไรต์เอาเปรียบกันอยู่ หรือขาดความยุติธรรม การมองสันติภาพในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรงอาจทำให้ขาดปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นรูปธรรมหรือสอดคล้องกับปัญหาอื่นๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ แม้จะยอมรับว่าสันติภาพเชิงลบจะมีคุณประโยชน์ แต่ก็ก็เป็นคุณประโยชน์ในทางระงับยับยั้งสงครามและความรุนแรงเท่านั้น ซึ่งถือว่ายังไม่ครอบคลุมสันติภาพในทุกแง่มุม รวมทั้งลดทอนคุณค่าของสันติภาพลง

๒) สันติภาพเชิงบวก

สันติภาพเชิงบวกจะมีขอบเขตกว้างกว่าสันติภาพเชิงลบ เพราะไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้น แต่มีการเพิ่มพูนคุณประโยชน์ให้กับสันติภาพไปถึงแง่มุมอื่นทางสังคมด้วย มีพลังสร้างสรรค์สังคมกว้างขึ้น เพราะนอกจากการไม่ใช้ความรุนแรงแล้วยังมีความยุติธรรม เสรีภาพและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น พุทธศาสนาเห็นว่า “บุคคลมีความเสมอภาค ถึงแม้ว่ามนุษย์เกิดมาจะไม่ได้เป็น

^{๒๙} สุรชาติ บำรุงสุข, สงคราม : จากยุคบุกเบิกสู่ศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัยทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

^{๓๐} ประชุมสุข อาชาวอำรุง, ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, หน้า ๑๑๕.

^{๓๑} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๑๗.

เสรี แต่มนุษย์ก็เท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีและสิทธิที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้นหรือเสรีภาพ”^{๓๒} พุทธศาสนาเห็นว่าทุกชีวิตมีสิทธิ์ที่จะพัฒนาตนเองได้ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ จึงได้มีคำสอนที่เป็นมรรควิธีสู่สันติคือมรรคมีองค์ ๘ โดยใช้เครื่องมือสู่สันติคือสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งมีมนุษย์เป็นตัวชี้วัดความเป็นตัวตนของสันติ เมื่อสามารถบรรลุถึงสันติแล้วก็มีปฏิบัติการเชิงสังคมด้วยการนำสิ่งที่บรรลุมาสั่งสอน หรือนำมาช่วยแก้ปัญหาสังคมด้านต่างๆ นอกจากมนุษย์จะมีศักยภาพที่จะไม่ใช่ความรุนแรงแล้วยังมีศักยภาพที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขด้วย “ค่าแห่งความเป็นมนุษย์ มีพลังการสร้างสรรค์วัฒนธรรม รักษาสิ่งแวดล้อม และการดำรงอยู่ร่วมกันของชีวิตกับสิ่งไร้ชีวิตอย่างมีความสุข”^{๓๓} และชีวิตของมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่นได้โดยไม่ทำลายกัน “การทำเกษตรกรรมในฐานะสงครามกำลังถูกแทนที่ด้วยเกษตรกรรมในฐานะสันติภาพ ทำให้เกิดสันติภาพของดิน สันติภาพของโลก สันติภาพของสัตว์ และสันติภาพของประชาชน”^{๓๔} ยิ่งกว่านั้น โยฮัน กัลตุ่งยังได้นำเสนอทางเลือกแก่สังคมด้วย “แนวคิดสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงสันติภาพระดับประเทศหรือรัฐเท่านั้น หากหมายถึงสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายนอกและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก”^{๓๕} ซึ่งถือเป็นมุมมองสันติภาพเชิงบวกที่กว้างขวางโดยไม่ได้นำมนุษย์มาเป็นศูนย์กลางของการกำหนดสันติภาพ แต่ได้นำมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อมและโลกมาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น ซึ่งไม่ใช่การมองสันติภาพเพียงแค่การกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นปฏิบัติการปฏิสัมพันธ์ร่วมระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นด้วย “ที่เห็นเด่นชัดคือกลุ่มสันติภาพเขียว หรือกรีนพีซ อันเป็นองค์กรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังเป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวทางการเมืองระดับโลกด้วย คนทำงานให้กรีนพีซจำนวนมากเป็นนักวิชาการที่ชาญฉลาด และใช้เครื่องมือที่ทันสมัย”^{๓๖} กลุ่มนี้จะเคลื่อนไหวทางสันติภาพหลากหลายรูปแบบ เพื่อเรียกร้องให้เกิดกระบวนการปรับตัวของมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเรียกร้องให้ยกเลิกการทำลายหรือสร้างมลภาวะให้กับโลก ให้ความสำคัญกับแผนการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กลุ่มนี้เห็นว่าสันติภาพจะต้องเป็นการไม่ทำลายสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วย หากไม่ทำลายสิ่งอื่นก็จะไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะการณ์หรือภัยคุกคามทางธรรมชาติ

ดังนั้น สันติภาพเชิงบวกจึงไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่การไม่ทำความรุนแรงหรือทำสงครามระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการไม่ก่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมและความรุนแรงโดยตรง ทำให้สังคมมีสิทธิเสรีภาพ มีความยุติธรรม เคารพในสิทธิมนุษยชน การเฉลี่ยปัจจัย ๔ ให้ทั่วถึงกัน การยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทัศนคติที่

^{๓๒} เสน่ห์ จามริก, **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๓๓} สันสิทธิ์ ชวลิตธำรง, **รัฐศาสตร์ภาพกว้าง**, (กรุงเทพมหานคร: สวีชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๓๔} วันทนา ศิวะ, **ประชาธิปไตย : ความยุติธรรม ความยั่งยืน และสันติภาพ**, หน้า ๑๗๘.

^{๓๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๒๘.

^{๓๖} ทอฟเฟอร์และอัลวิน, **สงครามและสันติภาพแห่งศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊กส์ , ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๐-๒๗๑.

แตกต่างกัน สามารถสร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อโลกได้มากกว่าสันติภาพเชิงลบ นอกจากนี้สันติภาพเชิงบวกยังมีขอบเขตกว้างไปถึงสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย โดยใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติด้วยความประหยัดและรักษา ฟื้นฟู อนุรักษ์ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

๒.๒.๒ ประเภทของสันติภาพเชิงทวิภาวะ

นอกจากสันติภาพจะบอกถึงคุณลักษณะแล้ว ยังมีสันติภาพอีกประเภทหนึ่งที่บ่งบอกสภาวะของสันติภาพ คือ สันติภาพเชิงทวิภาวะ ซึ่งเป็นสันติภาพประเภทที่ได้มาจากการตีค่าของสันติตามภาวะหรือสิ่งที่ปรากฏ โดยให้น้ำหนักไปในทางคุณค่าของสันติภาพต่อมนุษย์และโลกตามสภาวะ ซึ่งสันติภาพเชิงทวิภาวะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สันติภาพภายใน

สันติภาพประเภทนี้จะเริ่มต้นเมื่อแต่ละคนมีความสุข สงบภายใน เราก็จะมีความสุขต่อทุกคนที่อยู่รอบตัว เมื่อสังคมของเรามีความสุข ก็จะแบ่งปันความสุขแก่สังคมใกล้เคียงเรื่อยไป โยฮัน กัลตุง จึงสรุปว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราเองและโลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่จะเข้าถึงได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ”^{๓๗} สันติภาพภายในเริ่มต้นจากสันติที่เกิดจากภายในก่อน สันติภายในจะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดสันติภาพภายนอกหรือสันติภาพในลักษณะหรือประเภทอื่นๆ สันติภาพภายในแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) สันติภาพระดับความสงบทางจิต

สันติภาพภายในเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตที่มีสันติภาพ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากจิตแล้วขยายออกไปสู่สันติภาพระดับอื่น เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงปัจเจก “สันติภาพภายนอกเกิดมาจากสันติภาพภายในจิตใจ สันติภาพภายนอกไม่ว่าระดับใด สามารถเกิดขึ้นอย่างถาวรได้หากสมาชิกในสังคม ประเทศ หรือโลกมีจิตใจที่สงบ ใฝ่สันติ ภาวะจิตใจเชิงบวกที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการสร้างสันติภาพภายนอก ความขัดแย้ง สงคราม การเบียดเบียน เช่นฆ่า ทารุณ การกดขี่บังคับ เริ่มจากจิตใจ การป้องกันไม่ให้เกิดภาวะเหล่านั้นจะต้องเริ่มจากการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นภายในใจของทุกคน”^{๓๘} และเมื่อจิตสงบก็ทำให้กายและวาจาสงบขึ้นด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสันติภาพระดับปัจเจกชน “สันติภาพระดับพื้นฐานที่สุดคือความสงบ ความสงบทางจิตใจก็ถือว่าเป็นสันติภาพในแง่หนึ่ง ความขัดแย้งในตัวบุคคลจะทำให้บุคคลขาดความสงบทางใจได้และในบางกรณีก็ทำให้ขาดความสงบกับผู้อื่นด้วย”^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า “สันติภาพไม่ควรละเลยมิติด้านปรากฏการณ์ทางจิตใจ เพราะว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องตั้งขึ้นจากจิตใจมนุษย์ก่อน”^{๔๐} สันติภาพภายในระดับที่จิตสงบจึงจะทำให้เป็นผู้ใฝ่สันติ ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับที่ข่มจิตให้สงบ โดยอาศัยกระบวนการฝึกหัดทางจิต ทางพุทธศาสนาเรียกว่ากระบวนการทางสมถะกรรมฐาน ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบทางจิต

๒) สันติภาพระดับความรู้แจ้ง

^{๓๗} อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๓.

^{๓๘} พระมหานรงค์ กนฺตสีโล (อุ้นคำ), จุดเด่นของพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : ทริโอแอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๒.

^{๓๙} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๒๔.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๖.

สันติภาพเป็นภาวะหนึ่งที่เกิดจากการสลัดออกจากสังสารวัฏ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาทางจิตจนถึงขั้นที่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ “ทำให้เป็นผู้ดเว้น เว้นขาด ออก สลัดออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับกำเริบทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๕๑} ความสงบระงับจากอุปธิ คือ กิเลส ความพัวพัน เหตุแห่งการเวียนเกิด ชั้น ๕ หรือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ เป็นต้น สันติภาพประเภทนี้จะลึกกว่าสันติภาพที่เกิดจากความสงบทางจิต เนื่องจากเป็นสันติภาพที่เกิดจากการรู้แจ้งสัจธรรม ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่าการบรรลุอัสวักขยญาณ คือ ปัญญาที่สามารถทำลายกิเลสอาสวะให้หมดไปโดยสิ้นเชิง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการบรรลุนิพพาน ซึ่งถือเป็นปัญญาขั้นสูงสุดในพุทธศาสนา “ตราบใดที่จิตบุคคลยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งและสงคราม สันติภาพจะเกิดไม่ได้” สันติภาพในระดับความรู้แจ้งนี้จะทำให้จิตมีเสรีภาพหรืออิสรภาพ (Freedom) หลุดพ้นจากรากเหง้าของกิเลส ภาวะนี้ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง “วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลส ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุธรรมขั้นสูงได้ เรียกว่านิพพาน”^{๕๒} ซึ่งจะเป็นภาวะที่จิตสงบและมีปัญญารู้แจ้งด้วย ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพระดับถาวร หรือเป็นสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้งทางจิตและปราศจากความรุนแรง และจะทำให้เกิดสันติภาพทั้งทางปัจเจกชนไปถึงระดับสังคมด้วย “ทำให้เกิดความสงบสุขทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดถึงขั้นไม่มีกิเลสอาสวะใดๆ เหลืออยู่ในจิต คือ นิพพาน จัดเป็นสันติภาพทางธรรมะ”^{๕๓} และธรรมะก็นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมอันเป็นกระบวนการสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก โดยปกติแล้วมักเข้าใจว่าสันติภาพภายในเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบกว่าสันติภาพภายนอก เพราะมองเพียงแค่อุบายเท่านั้น ไม่ได้มองลึกไปถึงพลังสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม คือ การกระทำที่มีเจตจำนงมาจากความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความมีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ ทานติช นัท ฮันท์ กล่าวว่า “ถ้าเราอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างมีสติ เราจะรู้ว่าต้องทำอะไร และเราจะพยายามทำสิ่งที่เป็นหนทางสู่สันติภาพ”^{๕๔} ดังนั้น ต่อคำถามที่ว่าสันติภาพเกิดขึ้นที่ไหน ก็เห็นจุดเริ่มต้นของสันติภาพว่าเกิดมาจากภายในใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ระดับที่จิตสงบกับระดับที่จิตหลุดพ้น ซึ่งทำให้เห็นการดำรงอยู่ของสันติภาพด้วย สันติภาพภายในไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่อุบายทางจิตเท่านั้น แต่ยังมีพลังผลักดันให้เกิดสันติภาพประเภทอื่นด้วย ซึ่งถือว่ากระบวนการทางจิตเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพทั้งในบุคคลและสังคมในวงกว้าง รวมทั้งเป็นพื้นฐานของสันติภาพประเภทอื่นต่อไป ซึ่งสันติภาพประเภทนี้จะเป็นแนวคิดแบบจิตนิยม โดยแบ่งตามคุณธรรมได้ ๒ ระดับ คือ สันติภาพระดับโลกิยะ ซึ่งเป็นกระบวนการควบคุมจิตให้สงบหรือหากไม่ถึงระดับความสงบก็สามารถควบคุมจิตไม่ให้ยกระดับไปสู่ความรุนแรงได้ ซึ่งเป็นสันติภาพ

^{๕๑} ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๗๕-๒๗๖/๓๘๔.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

^{๕๓} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ภูมฺบ”, หน้า ๓๒.

^{๕๔} ดิช นัท ฮันท์, สันติภาพทุกอย่างก้าว, แปลโดย ประชา หุตานวัตรและสุภาพร พงศ์พฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๐.

ในลักษณะข่มไว้ชั่วคราว จะทำให้เกิดสันติภาพในบางช่วงเวลา ส่วนสันติภาพภายในอีกระดับหนึ่ง คือ สันติภาพในระดับโลกุตระ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาและวัฏฏะนิยามทั้งปวง ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพสูงสุดที่ถาวร ดำรงอยู่ในฐานะอันตมิสัจจะ

๒. สันติภาพภายนอก

สันติภาพภายนอก หมายถึง “ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลก ทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบ เรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน”^{๕๕} ซึ่งเป็นสันติภาพภายนอกใน ภาวะที่ยังไม่มีความรุนแรง ส่วนสันติภาพภายนอกอีกรูปแบบหนึ่งคือการสร้างสันติภาพในระหว่างที่มีความขัดแย้งรุนแรง “เป็นกระบวนการที่แสดงออกด้วยความพยายามที่จะช่วยกันหาทางออกเพื่อยุติ ปัญหาสงครามที่เกิดขึ้นแล้ว และหาทางป้องกันสงครามไม่ให้เกิดขึ้นอีก โดยหาทางออกที่ทำให้เกิดความพอใจด้วยกันทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ชนะและผู้แพ้ เรียกว่าเป็นสภาพแห่งความสมานฉันท์”^{๕๖} เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ให้เกิดลุกลามไปสู่ความรุนแรง หรือเมื่อเกิดความรุนแรงแล้วก็ พยายามหาทางออกด้วยสันติวิธี ปรากฏการณ์หนึ่งที่ทำให้เห็นความพยายามแก้ปัญหาความรุนแรง ระหว่างประเทศ คือ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๗๗ ประธานาธิบดีอัลวาร์ ซาดัท แห่งประเทศอียิปต์ ได้ทำให้โลกตะลึงโดยการเสนอที่จะบินไปกรุงเยรูซาเล็ม เมืองหลวงของศัตรูเพื่อเจรจาสันติภาพ เป็น ครั้งแรกที่เขาได้ทะลวงกำแพงทางจิตวิทยาที่กั้นขวางระหว่างชาวอาหรับและอิสราเอล ก่อนหน้านั้น ไม่มีผู้นำอาหรับคนใดยอมรับถึงการมีอยู่ของรัฐอิสราเอลต่อสาธารณชน ไม่แม้กระทั่งจะยอมเอ่ยชื่อรัฐ นั้นด้วยซ้ำ แต่มักเรียกว่า “ลัทธิการยึดปาเลสไตน์” เพียงชั่วข้ามคืนเดียวของการเดินทางอันน่า ประหลาดใจของซาดัทไปยังกรุงเยรูซาเล็มที่เกิดขึ้นเพียงในหนึ่งสัปดาห์หลังจากที่เขาเสนอความคิด ก็ เป็นภาพตรึงตราของคอนันต์บ้านๆ ทั้งชาวอิสราเอลและชาวอาหรับ และได้สร้างบรรยากาศที่นำไปสู่ การตกลงสันติภาพที่แคมป์เดวิดระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล^{๕๗} ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการ ยอมรับความมีอยู่จริงของฝ่ายตรงข้าม และแสดงความให้เกียรติกัน จากนั้นก็สร้างความไว้วางใจกัน ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ไมตรี โดยเลือกวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ข้อตกลงในการร่วมมือกันสร้างสันติภาพจึงเป็นพันธสัญญาของมวลมนุษยชาติ

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ เพราะเชื่อว่าสิ่งดังกล่าวสามารถทำให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม สังคม ประเทศ ระหว่างประเทศ และโลก จะส่งผลทำให้เกิดสันติภาพได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัย ความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทั้งหลายอย่างจริงจังและจริงใจ ส่วนหลักคำสอนในทาง พุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวก็มีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีความลึกซึ้งกว้างไกลและครอบคลุมยิ่งกว่า เพราะสันติภาพในทางพุทธศาสนาเป็นสันติภาพที่ถาวร เมื่อเข้าถึงแล้วได้ชื่อว่าเป็นผู้ปลดปล่อย

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๖.

^{๕๖} ชัชวาลย์ ชิงชัย, “สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ : ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตและราช กุมารที่ฆาฏ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๕๗} วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๑๗๘.

เครื่องพันธนาการทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมนุษย์ทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้โดยเสมอภาคกัน^{๔๘} ท่าทีของพุทธศาสนาต่อการเข้าถึงสันติภาพปรากฏในช่วงที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภัททะว่า “ถ้าภิกษุมีความเป็นอยู่โดยชอบแล้วโลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์ เมื่อถามว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร ก็ทรงตอบว่าดำเนินชีวิตในแบบที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๔๙} พระอรหันต์เป็นผู้ที่มีความสงบระงับ ทั้งสงบจิตสงบจากการรู้แจ้ง และมีพฤติกรรมสงบ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งกับตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตแบบโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงเป็นการดำเนินชีวิตด้วยความสงบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงมีความหมายว่าโลกไม่ว่างจากผู้สงบ การดำเนินชีวิตอย่างผู้สงบก็คือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ซึ่งจะผลทำให้โลกสงบด้วย อันเป็นสันติภาพภายนอก ทำให้บุคคล สังคมและโลกไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน มีแต่ความรัก ความผูกพัน ความยุติธรรม เสรีภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน รวมทั้งมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

๒.๒.๓ ประเภทของสันติภาพตามช่วงเวลา

สันติภาพเป็นช่วงเวลาที่มีมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสันติภาพเป็นเพียงช่วงเวลาหนึ่งของมวลมนุษยชาติ ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์จะสามารถบริหารช่วงเวลานั้นได้ยืดหยุ่นมากน้อยแค่ไหน และพบว่าสันติภาพแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลา คือ

๑. สันติภาพชั่วคราว คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นในระยะเวลานั้นๆ ช่วงเวลาไม่นาน ไม่เกิดขึ้นเป็นประจำและไม่คงอยู่ตลอดไป สันติภาพชั่วคราวจึงเกิดขึ้นบางช่วงเวลาหรือช่วงขณะ ซึ่งอาจเป็นการว่างเว้นจากการใช้ความรุนแรง แต่จะเป็นภาวะที่ตั้งอยู่ได้ไม่นาน เปรียบเสมือนกำแพงกันระหว่างความรุนแรงกับความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นจากการยุติหรือระงับการเตรียมการใช้ความรุนแรง การแยกกันอยู่ การแทรกแซงโดยคนกลาง “สันติภาพชั่วคราวเกิดจากอำนาจบังคับช่วยกันจัด โดยอาศัยอำนาจเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่สันติภาพที่แท้จริง และไม่ใช่สันติภาพถาวร”^{๕๐}

๒. สันติภาพระยะยาว คือ ไม่ใช่สันติภาพที่มีความยาวเชิงเนื้อที่หรือระยะทาง แต่เป็นสันติภาพตามระยะเวลาเป็นการขยายช่องว่างระหว่างความรุนแรงให้กว้างมากขึ้น ทำให้เกิดช่วงเวลาที่ไม่ปราศจากความรุนแรงยาวนานขึ้น อาจใช้เวลาหลายปีหรือหลายช่วงอายุคน ซึ่งสันติภาพระยะยาวจะไม่มี ความรุนแรงเชิงกายภาพ เพราะความรุนแรงรูปแบบอื่นยังปรากฏอยู่ แต่มีผลกระทบน้อยลง สันติภาพระยะยาวนี้จึงเป็นความผ่อนคลายทางสังคม ไม่ตึงเครียด ไม่รุนแรงหรือไม่มีการทำสงคราม ซึ่งเกิดจากการร่วมกันทำข้อตกลง ทำสนธิสัญญา หรือทำปฏิญญาร่วมกัน เพื่อยุติการใช้ความรุนแรงต่อกัน สันติภาพระยะยาวไม่ใช่เพียงแค่ระดับบนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสันติภาพระดับล่างคือระหว่างบุคคลและสังคมด้วย ๓. สันติภาพถาวร คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นภายในใจที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา จัดเป็นสันติภาพเชิงภาวะ (สันติภาวะ) เมื่อสามารถปฏิบัติจนเข้าถึงภาวะนี้แล้วย่อมเข้าถึงสันติภาพถาวรได้เหมือนกันทุกคน พุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่านิพพาน สันติภาพตามช่วงเวลาจึง

^{๔๘} พระมหากระเศียร อากาศสุวรรณ, “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน และแนวคิดของนักวิชาการชาวพุทธในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๔๙} พุทธทาสภิกขุ, *การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

^{๕๐} ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, *วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

เป็นประเภทที่ทำให้ทราบกำหนดเวลาของสันติภาพ โดยแสดงออกใน ๓ ระยะเวลา คือ สันติภาพชั่วคราว สันติภาพระยะยาวและสันติภาพถาวร ซึ่งจำแนกประเภทของสันติภาพออกตามระยะเวลา และขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสันติภาพว่าสามารถใช้เวลาในการดำรงอยู่มากน้อยแค่ไหน หากมองตามสถานการณ์ก็จะเห็นว่าสันติภาพระยะยาวจะสัมผัสได้เชิงรูปธรรมมากกว่า เพราะมีกระบวนการที่เป็นระบบมากกว่าสันติภาพชั่วคราว ในขณะที่สันติภาพถาวรก็เป็นประสบการณ์ทางจิตที่หาตัวชี้วัดได้ยาก ถึงแม้จะยอมรับว่าเป็นภาวะที่เกิดขึ้นได้จริงก็ตาม

๒.๒.๔ ประเภทของสันติภาพแบบทวินัย

ถ้าหากมองสันติภาพโดยการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางก็จะเห็นว่าฐานของสันติภาพเกิดได้ ๒ นัย ด้วยกัน คือ

๑. สันติภาพแบบอุปนัย คือ ความเห็นว่าสันติภาพเกิดจากส่วนย่อย แล้วขยายไปสู่ส่วนรวม โดยมีฐานเริ่มต้นมาจากจิตใจของมนุษย์ “เมื่อทำจิตใจให้เป็นสันติภาพแล้ว มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่มีสันติภาพ เมื่อมนุษย์มีสันติภาพแล้วโลกก็จะมีสันติภาพ”^{๕๑} โดยมองว่าความไม่มีสันติภาพเกิดจากการที่มนุษย์มีกิเลส ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรงและเห็นแก่ตัว ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นในวงกว้างต่อไป “สันติภาพต้องมาจากความไม่เห็นแก่ตัว สันติภาพของโลกขึ้นอยู่กับสันติภาพส่วนบุคคล ถ้าบุคคลไม่มีสันติภาพแล้วโลกจะมีสันติภาพไม่ได้ สันติภาพโลกเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีสันติภาพบุคคล สันติภาพบุคคลอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว”^{๕๒} สันติภาพแบบอุปนัยนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นแนวคิดทางศาสนา หรือนักจิตนิยม ซึ่งเห็นว่าการสร้างสันติภาพควรเริ่มต้นจากภายในสู่ภายนอก จากจิตสู่พฤติกรรมและจากพฤติกรรมของคนไปสู่พฤติกรรมสังคม เมื่อคนที่มีกิเลสตัณหาและความเห็นแก่ตัวอยู่รวมกันในโลกมากขึ้น ก็กลายเป็นโลกแห่งความเห็นแก่ตัว

๒. สันติภาพแบบนิรนัย คือ สันติภาพในรูปแบบที่ทำให้สังคมมีสันติภาพ เมื่อสังคมมีสันติภาพแล้วคนในสังคมก็จะมีสันติภาพไปด้วย มุมมองลักษณะนี้จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะทำให้สังคมมีระเบียบ จึงได้ร่างระเบียบ กติกา กฎหมาย พันธสัญญาหรือปฏิญญาเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม หรือเป็นการปรับโครงสร้างให้เอื้ออำนวยต่อการเกิดสันติภาพ เพื่อนำโครงสร้างเหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบมนุษย์ให้มีแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

ดังนั้น สันติภาพแบบทวินัยจึงจำแนกออกเป็น ๒ ประการ คือ สันติภาพที่เห็นว่ามนุษย์เป็นพื้นฐานของสันติภาพ การจะทำให้เกิดสันติภาพจึงต้องเริ่มต้นจากภายในสู่ภายนอก แล้วขยายผลไปสู่สังคมต่อไป กลุ่มนี้เห็นว่าเมื่อคนดีแล้วย่อมทำให้สังคมเป็นสันติภาพด้วย สันติภาพประเภทนี้เป็นการมองในระดับล่างสู่บน ปัญหาของการมองลักษณะนี้ก็คือ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคนนั้นมีจิตใจที่เป็นสันติภาพ พฤติกรรมที่เขาแสดงออกอาจเป็นการเสแสร้งแกล้งทำดีก็ได้ ในขณะที่จิตแฝงไปด้วยความละโมภและพยาบาทอย่างรุนแรง แม้จะยอมรับว่าจิตใจมีผลต่อพฤติกรรมก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จับต้องทางรูปธรรมได้ยาก ส่วนสันติภาพอีกประการหนึ่งคือ สันติภาพแบบนิรนัยจะมีลักษณะเป็นโครงสร้างระดับบนสู่ล่าง ซึ่งจะมีปัญหาคือมีผู้กำหนดนโยบายเพียงไม่กี่คนเพื่อนำมาใช้กับคนส่วนใหญ่ หากมี

^{๕๑} ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ, หน้า ๖.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

อคติหรือขาดความรอบคอบอาจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการปฏิบัติได้ ซึ่งจะเป็นชนวนนำไปสู่ความรุนแรงรอบใหม่และมีรูปแบบที่แตกต่างออกไป

๒.๒.๕ ประเภทของสันติภาพเชิงระบบ

สันติภาพสามารถเกิดขึ้นได้หลากหลายรูปแบบและหลายประเภท ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่หากมองการเกิดสันติภาพในมิติของระบบก็จะเห็นว่าการเกิดสันติภาพบางครั้งมนุษย์ไม่ต้องเข้าไปแทรกแซงก็เกิดสันติภาพได้ แต่บางสถานการณ์มนุษย์จะต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อทำให้เกิดสันติภาพ จากการศึกษาพบว่าสันติภาพเกิดขึ้นได้ ๒ ระบบ คือ

๑. สันติภาพที่ไม่เป็นระบบ คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ได้ผ่านการแทรกแซงของมนุษย์ เช่น ความสงบของธรรมชาติ การเลิกทะเลาะวิวาทกันหลังจากฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ การหยุดทำสงครามเพราะขาดเงินสนับสนุน หรือหยุดทำสงครามเพราะต่างฝ่ายต่างอ่อนล้าและสูญเสียมาก การขาดเสบียงอาหาร หรือกลุ่มที่เคยใช้ความรุนแรงมีศักยภาพลดน้อยลงจนไม่มีขีดความสามารถที่จะก่อความรุนแรงได้ เป็นต้น

๒. สันติภาพที่เป็นระบบ คือ สันติภาพที่มนุษย์เข้าไปแทรกแซงอย่างเป็นกระบวนการ หรือเป็นสันติภาพที่มนุษย์ได้จัดการให้เกิดขึ้น เช่น การเจรจาสันติภาพ การทำสนธิสัญญาเพื่อสงบศึก การต่อรองหรือการไกล่เกลี่ยเพื่อให้ยุติความรุนแรง ร่วมกันก่อตั้งองค์กรเพื่อสันติภาพขึ้น รวมทั้งการเยียวยารักษาเหยื่อที่ได้รับผลกระทบจากการใช้ความรุนแรง เป็นต้น

๒.๒.๖ ประเภทของสันติภาพตามระดับ

เมื่อกล่าวถึงสันติภาพครั้งใดก็จะมีคำถามตามมาว่าสันติภาพเกิดขึ้นได้ที่ระดับ เราจะจัดการกับความไม่เป็นสันติภาพในแต่ละระดับอย่างไร ซึ่งจะทำให้เห็นโครงสร้างที่แท้จริงของสันติภาพในระดับต่างๆ หากยังไม่เข้าใจระดับของสันติภาพก็จะทำให้การสร้างสันติภาพมีอุปสรรคมากขึ้น เมื่อจะศึกษาสันติภาพจึงควรเข้าใจขอบเขตของสันติภาพในระดับต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น ๙ ระดับ^{๕๓} ๑) สันติภาพภายในบุคคล คือ สภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งในตัวบุคคล มีจิตใจสงบสุข ๒) สันติภาพระหว่างบุคคล คือ สภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๓) สันติภาพภายในหมู่คณะ คือ สภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งภายในหมู่คณะ ๔) สันติภาพระหว่างหมู่คณะต่างๆ คือ สภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ๕) สันติภาพภายในเผ่าพันธุ์ ๖) สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ ๗) สันติภาพภายในชาติ ๘) สันติภาพระหว่างประเทศ ๙) สันติภาพโลก

สันติภาพแต่ละระดับจะมีความซับซ้อนที่แตกต่างกัน สันติภาพในระดับที่มีความกว้างใหญ่อย่างสันติภาพระหว่างประเทศและสันติภาพโลกยิ่งมีองค์ประกอบและปัจจัยที่ซับซ้อน การดำเนินการเพื่อสันติภาพย่อมยากลำบากมากขึ้น ความเข้าใจระดับของสันติภาพทำให้สามารถจัดการกับความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถจำกัดวงไม่ให้รุกรามไปสู่ระดับอื่นต่อไป เช่น การที่ผู้นำประเทศมีการตอบโต้กันผ่านสื่อสารมวลชน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำประเทศ แต่ผู้นำเหล่านั้นก็จะนำประเทศไปสู่การทำสงคราม และอาจมีการดึงประเทศอื่นมาเป็นแนวร่วม ซึ่งจะทำให้สงครามมีความรุนแรงและขยายขอบเขตมากขึ้น ความซับซ้อนของปัญหาก็จะเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแปรรูปมาจากการไม่มีสันติภาพระหว่างบุคคล คือ ผู้นำประเทศเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่ก็ส่งผล

^{๕๓} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ภูมูบ”, หน้า ๓๗.

สะท้อนไปถึงการขาดสันติภาพในระดับโลกด้วย เมื่อเข้าใจต้นตอของการขาดสันติภาพว่ามาจากระดับบุคคลก็สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะในระหว่างบุคคลเท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงในภาพกว้างต่อไป

๒.๒.๗ ประเภทของสันติภาพแบบไตรภาคี

การสร้างสันติภาพและผลที่เกิดจากการสร้างสันติภาพล้วนมีความสอดคล้องเป็นภาคีเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าการสร้างสันติภาพควรเป็นภาคีเดียวกัน โดยภาคีเหล่านั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สันติภาพโดยตรง คือ ความสงบที่เป็นรูปธรรมทันที เช่น หยุดการฆ่า หยุดการทำร้าย หยุดการกดขี่ ทรมานทางกาย และหยุดสนับสนุนการใช้ความรุนแรง เป็นต้น

๒. สันติภาพโดยอ้อม คือ สันติภาพที่ไม่แสดงผลทันที แต่ต้องใช้เวลาานกว่าจะได้สันติภาพ และต้องใช้กระบวนการที่หลากหลาย บางครั้งเรียกสันติภาพเชิงโครงสร้าง เพราะเป็นการเข้าไปจัดการกับโครงสร้างทางสังคมให้อ่อนและส่งเสริมสันติภาพ รวมไปถึงกระบวนการที่ทำให้จิตใจสงบ การจัดสรรโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันและความยุติธรรม เป็นต้น

๓. สันติภาพเชิงวัฒนธรรม คือ มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและวิถีชีวิตที่ไม่ใช้หรือไม่ส่งเสริมความรุนแรง บางครั้งเรียกว่าวัฒนธรรมการใช้อำนาจหรือวัฒนธรรมของการใช้ความรุนแรง เพราะว่าวัฒนธรรมของการใช้อำนาจจะเป็นภาวะสุ่มเสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรง หากมีสันติภาพเชิงวัฒนธรรมก็จะทำให้มีความเชื่อหรือประเพณีนิยมความรุนแรงน้อยลง โลกแห่งความพยายาม ความอาฆาต ความรุนแรงก็จะลดน้อยลงไปด้วย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเชิงสันติ สันติภาพแบบไตรภาคีเป็นส่วนเชื่อมประสานเป็นภาคีเดียวกัน โดยผลจากการหยุดใช้ความรุนแรงทำให้เกิดสันติภาพทันที ซึ่งเป็นสันติภาพที่ส่งผลโดยตรง ส่วนการจัดการโครงสร้างสังคมเพื่อไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง จะส่งผลให้เกิดสันติภาพทางอ้อม เมื่อโครงสร้างทางสังคมไม่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีนิยมความสงบไปด้วย ซึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมของสันติภาพ เช่น วัฒนธรรมชาวพุทธที่ปฏิบัติตามศีล ๕ อันเป็นวัฒนธรรมแห่งความเมตตา เป็นต้น

๒.๒.๘ ประเภทของสันติภาพตามสภาพ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๕๔} ได้จำแนกสันติภาพตามสภาพออกเป็น ๔ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม ๒) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง ๓) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง ๔) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ “การตีความคำว่าสันติภาพจึงมักจะมี ความแตกต่างกันในเชิงเป้าหมาย เช่น บางท่านมองว่าสันติภาพคือภาวะที่ไร้ซึ่งความขัดแย้งรุนแรง บางท่านจะตีความคำว่าสันติภาพว่ามนุษย์ขัดแย้งกันได้ แต่ไม่ควรจะใช้ความรุนแรงเข้าไปเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา การตีความย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน”^{๕๕}

^{๕๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิริยุณยานกร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”.

^{๕๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๙๑.

จะเห็นว่าสันติภาพมีหลายประเภท หากมองในมิติของการตีค่าก็จะเห็นว่าสันติภาพมีคุณค่า เป็นบวกและลบ จะให้ค่าเชิงประโยชน์ในวงกว้างหรือวงแคบ แต่เมื่อมองในเชิงภาวะก็จะเห็นว่าสันติภาพเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอก ในขณะที่เดียวกันก็จะเห็นว่าการเกิดขึ้นของสันติภาพสามารถแบ่งได้ตามช่วงระยะเวลา คือ สันติภาพบางอย่างเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว เช่น การแยกคู่ขัดแย้งรุนแรงออกจากกัน สันติภาพบางอย่างมีระยะเวลายาวนาน เช่น การทำสัญญาสงบศึก การสร้างสัมพันธไมตรี สันติภาพบางอย่างมีความถาวร ซึ่งเป็นสันติภาพภายในที่หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา แต่ถ้ามองตามประเภทของการสร้างสันติภาพก็จะมีขอบข่ายอยู่เป็นทวินัย คือ รูปแบบการสร้างสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก หรือสร้างจากบุคคลขยายออกไปสู่สังคม (รูปแบบอุปนัย) และรูปแบบการสร้างสันติภาพจากภายนอกเข้ามาสู่ภายใน หรือสร้างจากสังคมเข้ามาสู่บุคคล (รูปแบบนิรนัย) นอกจากนี้ยังพบว่าสันติภาพสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยมูลเหตุมาจาก ๒ ระบบ คือ สันติภาพเชิงระบบ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเข้าไปแทรกแซงของมนุษย์อย่างเป็นกระบวนการ เช่น การเจรจาสันติภาพหรือการทูตเชิงสันติ เป็นต้น และสันติภาพที่ไม่เป็นระบบ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากสันติภาพตามธรรมชาติ หรือเกิดจากคู่อริแยกกันไปเองในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่ร่วมมือกันและไม่ทะเลาะกัน ซึ่งสันติภาพประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปทุกสังคม

เมื่อมองสันติภาพเชิงระดับก็จะอยู่ในขอบข่ายของสันติภาพในบุคคล สันติภาพระหว่างบุคคล สันติภาพของหมู่คณะ สันติภาพระหว่างหมู่คณะ สันติภาพในเผ่าพันธุ์ สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ สันติภาพภายในชาติ สันติภาพระหว่างชาติ และสันติภาพพร้อมกันทั้งโลก นอกจากสันติภาพเชิงระดับแล้ว ยังมีสันติภาพที่เป็นกระบวนการ ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงกันเป็นไตรภาคี เมื่อมีความรุนแรงเกิดขึ้นจะต้องเร่งสร้างสันติภาพทางตรง โดยหาวิธีการยุติความรุนแรงให้ได้โดยเร็วที่สุด จากนั้นก็สร้างสันติภาพทางอ้อมโดยการทำสนธิสัญญา ปฏิญญา ทำข้อตกลงร่วมกัน หรือร่วมกันก่อตั้งองค์กรสันติภาพขึ้น จากนั้นก็ยกระดับไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพทางวัฒนธรรม คือ การปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งเมตตา ความเอื้ออาทร และลดวัฒนธรรมที่สร้างความรุนแรง อาฆาต พยาบาทหรือค่านิยมแบบแบ่งแยก เป็นต้น ซึ่งสันติภาพประเภทไตรภาคีจะเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพที่รับช่วงต่อกันเป็นเครือข่าย แต่เมื่อมองสันติภาพตามสภาพจะมี ๔ ประเภท คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม สภาพที่ปราศจากความรุนแรง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้ง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ จึงมีคำถามตามมาว่าในเมื่อสันติภาพมีหลายประเภทแล้วจะยึดถือประเภทใดเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสันติภาพสากลมีเพียงประเภทเดียว คือ สันติภาพที่ไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกรูปแบบ

๒.๓ ความสำคัญของสันติภาพ

สันติภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิต ไม่ใช่มีความสำคัญเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญกว้างไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะเห็นความสำคัญ ของสันติภาพ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของสันติภาพก็ต่อเมื่ออยู่ในภาวะที่ รู้สึกเดือดร้อนในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การขาดแคลนอาหารทำให้คนเดือดร้อน การก่อความรุนแรงทำให้เกิดภาวะคุกคาม การเอารัดเอาเปรียบหรือขาดความยุติธรรม ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งรู้สึกเดือดร้อน เป็นต้น ภาวะความเดือดร้อนเหล่านี้เป็นผลพวงมาจากการขาดสันติภาพ เมื่อใดที่คนหรือกลุ่มคนมี

ความเดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อมก็แสดงให้เห็นถึงภาวะที่ขาดสันติภาพ ซึ่งมนุษย์จะสัมผัสกับผลกระทบที่เกิดจากการขาดสันติภาพได้เร็วมาก ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนสำคัญต่อชีวิต และเป็นความต้องการสากล เพราะจะทำให้เกิดความสงบสุข จากการศึกษาพบว่าสันติภาพมีความสำคัญในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความสำคัญในฐานะที่เป็นเป้าหมายของชีวิต

เป้าหมายของทุกชีวิตล้วนมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินอยู่บนเส้นทางของความสงบสุข แม้แต่สัตว์ก็ต้องการจะมีชีวิตที่มีความสุข เพียงแต่จะแตกต่างกันทางเจตจำนงเท่านั้นเอง สัตว์บางจำพวกอาจมีความสุขกับการมีอาหารกิน มีที่อยู่ ไม่อยู่ในภาวะของการถูกคุกคาม เป็นต้น ทุกชีวิตจึงมีเป้าหมายเดียวกันคือการอยู่อย่างไม่เดือดร้อน ทั้งในแง่ของส่วนตนและสังคมส่วนรวม ความต้องการเหล่านั้นล้วนเป็นเป้าหมายของชีวิต “สันติภาพ (Peace) เป็นสังคมแห่งเป้าหมายที่มนุษย์ชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเป้าหมายของชีวิตและสังคม”^{๕๖} เป็นเป้าหมายสาธารณะที่ชีวิตต้องการ อยากจับต้อง และพยายามแสวงหาเมื่อรู้สึกกว่าตนเองบกพร่องจากสภาวะหรือสภาพของความสงบสุข

๒.๓.๒ ความสำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อสิ่งมีชีวิต

สันติภาพมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต และเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นพื้นฐานที่ผูกติดอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิต การมีอาหารกิน มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัยและมียารักษาโรคเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต แต่ความจำเป็นเหล่านั้นยังไม่สามารถสนองความสุขที่แท้จริงได้หากยังมีภัยคุกคามอยู่ หลวงพ่อพุทธทาสจึงกล่าวว่า “สันติภาพมีความสำคัญอยู่ในตัวของมันเอง มีความจำเป็นสำหรับชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าชีวิตระดับไหนล้วนแต่ต้องการสันติภาพหรืออยู่ได้ด้วยควมมีสันติภาพ”^{๕๗} ชีวิตไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสันติภาพ มนุษย์พยายามแสวงหาปัจจัยต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ความต้องการของมนุษย์ไม่ได้อยู่นอกเหนือไปจากความสุขในชีวิต “สันติภาพเป็นยอดปรารถนาของประชาชนทั้งปวง โดยไม่จำกัดเพศ วัย อาชีพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา พรรคการเมือง และลัทธิ”^{๕๘} แม้ว่าจะมีอุดมการณ์หรือชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันก็ตาม หากไม่มีสันติภาพก็จะทำให้เกิดการทำลายล้างกันอย่างรุนแรง เหมือนกับบางช่วงเวลาของประวัติศาสตร์โลก การที่สามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง การที่มนุษย์ชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้ก็เพราะว่ามนุษย์มีสันติภาพ ดังนั้น มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ได้เพราะมีสันติภาพนั่นเอง

๒.๓.๓ ความสำคัญในฐานะเป็นอุดมการณ์ทางศาสนา ศาสนาเป็นความเชื่อถือของมนุษย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ศาสนาเป็นความเชื่อที่ด้วยความดีงาม มีอุดมการณ์เพื่อทำให้ศาสนิกเป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข “ทุกศาสนาจึงมีความรับผิดชอบที่จะผลักดันสันติภาพขึ้นในโลก แต่น่าเศร้าที่พบว่าศาสนาได้กลายมาเป็น

^{๕๖} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๙๑.

^{๕๗} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๕๘} ชลธิรา สัตยาวัฒนา, กิ่งศตวรรษชบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการทัศน์ของฝ่ายประชาชน, หน้า ๔๐.

สาเหตุของความขัดแย้งเสียเอง”^{๕๙} อุดมการณ์ของการก่อตั้งศาสนาเป็นไปเพื่อให้โลกสงบร่มเย็น ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่ดี แต่มนุษย์มักจะเอาหลักการดีเหล่านั้นไปปรับใช้การเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การเอารัดเอาเปรียบหรือทำลายฝ่ายตรงข้าม อุดมการณ์ของศาสนาไม่ใช่เพื่อทำลายล้าง แต่เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ หรือระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว ศาสนาที่ยึดแนวทางสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งโลกหรือศาสนาสากล

๒.๓.๔ ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างสมดุลเชิงอำนาจ การที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่าง ก็เพราะว่ามนุษย์รู้จักการปรับสมดุลเชิงอำนาจ แม้จะมีผู้ใช้อำนาจแต่ก็ไม่ให้อิสระในการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ผู้ใช้อำนาจจะมีอำนาจได้ก็เพราะใช้อำนาจด้วยความชอบธรรม ส่วนผู้ที่อยู่ใต้อำนาจก็จะยอมรับเฉพาะการใช้อำนาจที่ชอบธรรมเท่านั้น หากใช้อำนาจโดยขาดความชอบธรรม อำนาจนั้นก็จะถูกสั่นคลอนเพราะจะถูกต่อต้านจากผู้อยู่ใต้อำนาจเพื่อความรอมชอมกับผู้อยู่ใต้อำนาจ ผู้มีอำนาจจึงใช้อำนาจด้วยความระมัดระวัง และไม่ลุแก่อำนาจ เช่นเดียวกับโครงสร้างระดับบน “องค์การสหประชาชาติทำหน้าที่รอบด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ การพัฒนา การทหาร วัฒนธรรม และอื่นๆ เพื่อช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ แจกแจงอำนาจและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจระหว่างรัฐ อันเป็นการลดความขัดแย้งลง”^{๖๐} อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจจะถูกใช้เพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศ ชาตินิยมอำนาจจะต้องลดบทบาทเชิงอำนาจเพื่อจะได้รับความไว้วางใจจากชาติอื่น ทำให้เกิดระบบสมดุลเชิงอำนาจขึ้น มีการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ เพื่อหาประโยชน์ร่วมกัน และช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนา เช่น กลุ่มประเทศเศรษฐกิจขนาดใหญ่ จี ๒๐ (Group Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors) เป็นกลุ่มความร่วมมือจากประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ๑๙ ประเทศ “ประกอบด้วยประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ ๗ ประเทศ (จี-๗) คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น เยอรมนี สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจเกิดใหม่ขนาดใหญ่ ๑๒ ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศอาร์เจนตินา ออสเตรเลีย บราซิล จีน อินเดีย อินโดนีเซีย เม็กซิโก รัสเซีย ซาอุดีอาระเบีย แอฟริกาใต้ เกาหลีใต้ และตุรกี ซึ่งประเทศกลุ่มจี ๒๐ มีขนาดเศรษฐกิจรวมกันเท่ากับ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของเศรษฐกิจโลก และมีประชากรรวมกันประมาณ ๒ ใน ๓ ของโลก”^{๖๑} โดยองค์การระหว่างประเทศทางด้านเศรษฐกิจ เช่น สหภาพยุโรป องค์การการค้าโลก กลุ่มประเทศส่งออกน้ำมัน สมาคมการค้าเสรีแห่งยุโรป เขตการค้าเสรีอาเซียน ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก และการทำข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ เป็นต้น

นอกจากจะสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจแล้วยังมีการร่วมมือกันทางการเมืองมากขึ้น เพื่อลดโอกาสในการขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nation -UN) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของประเทศต่างๆ ในระดับโลก ภายหลังจากหายนะอันใหญ่หลวงที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ คือ สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง โดยประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็น

^{๕๙} สารุณชันเมียง มูน, ในฐานะพลเมืองผู้รักสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^{๖๐} อภิญญา รัตนมงคลมาศ, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

^{๖๑} <http://eco-cooperation.exteen.com/> [๑๔ กันยายน ๒๕๕๕].

สมาชิกขององค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ อยู่ในลำดับที่ ๕๔ “วัตถุประสงค์ขององค์การสหประชาชาติเพื่อทำให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชาติเพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างประเทศ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม”^{๒๒} โดยความพยายามเหล่านั้นก็เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในฐานะเป็นหุ้นส่วนของโลก ซึ่งก็คือความพยายามสร้างสันติภาพนั่นเอง แสดงว่าสันติภาพเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามแสวงหาวิธีการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ให้ฝ่ายที่มีอำนาจเหนือรังแกฝ่ายที่ด้อยกว่า ซึ่งจะทำให้โลกมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ

๒.๓.๕ ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือที่ทำให้โลกอยู่รอดจากภัยคุกคาม ภัยคุกคามทำให้เกิดความหวาดหวั่น และสับสนเสี่ยงต่อการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อโลกมีภัยคุกคาม มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลกย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย โดยภัยคุกคามโลกแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ ภัยคุกคามแบบเก่า เกิดจากการใช้กองกำลังทหารเข้าทำการรบ และยังรวมไปถึงการบ่อนทำลาย ก่อวินาศกรรม จารกรรม หรือที่มีการกระทำในลักษณะรัฐต่อรัฐ เช่น ในยุคสงครามเย็นที่สหรัฐ ฯ และสหภาพโซเวียตต่างมีสถานะที่เป็นภัยคุกคามต่อกัน ทำให้ต่างฝ่ายต่างสะสมอาวุธนิวเคลียร์จนถึงขั้นสามารถทำลายล้างโลกได้ ภัยคุกคามแบบดั้งเดิมที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติ บูรณภาพแห่งดินแดน และอธิปไตยเหนือดินแดน เช่น ภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคม หรือการสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ส่วนภัยคุกคามอีกรูปแบบหนึ่งคือ “ภัยคุกคามรูปแบบใหม่” ภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Non-Traditional Threat” เป็นภัยคุกคามในทุก ๆ มิติ ไม่ใช่ภัยคุกคามเฉพาะมิติด้านการทหารเท่านั้น เช่น ปัญหาโลกร้อนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติและระบบนิเวศน์ หรือการเคลื่อนย้ายทุนจากบริษัทข้ามชาติที่ส่งผลให้ประเทศบางประเทศล้มละลายได้ภายในชั่วข้ามคืน หรือ การก่อการร้ายและการก่อความไม่สงบที่กระทำต่อผู้บริสุทธิ์ด้วยความรุนแรงและสร้างความหวาดกลัว หรือการค้ามนุษย์ข้ามชาติ เป็นต้น ภัยคุกคามใหม่แสดงออกหลายรูปแบบดังต่อไปนี้ ๑) การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร (Competition over Resources) ๒) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) ๓) การเกิดขึ้นของชนกลุ่มน้อย จากสภาพเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงก่อให้เกิดการกระจุกตัวของความเจริญและความมั่งคั่ง ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในแง่ของคุณภาพชีวิต มีช่องว่างทางสังคม อันนำมาซึ่งความรู้สึกที่ไม่เท่าเทียมกัน ความอิจฉา ความโกรธ ความเกลียดชัง การเอาัดเอาเปรียบ ความรู้สึกแปลกแยก และในที่สุดก็มีการแสดงออกที่แตกต่างกัน ทำให้บางกลุ่มใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการต่อรองหรือสร้างความเท่าเทียม เช่น การอพยพย้ายถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยในประเทศต่าง ๆ กลุ่มผู้ติดเชื่อเอชไอวี และการก่อการร้าย เป็นต้น ดังในปัจจุบันปัญหาของการก่อการร้ายได้แพร่กระจายจนไม่สามารถควบคุมได้ และผู้ที่เสียชีวิตจากการติดเชื่อเอชไอวีมีมากกว่าผู้ที่เสียชีวิตจากการก่อการร้าย ๔) การขยายอิทธิพลทางทหาร (Global Militarisation) ถึงแม้สงครามเย็นยุติลงส่งผลให้เหลือช่วงอำนาจเดียว ซึ่งน่าที่จะเป็นผลดีและลดการสะสมอาวุธของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่สถานการณ์ก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะสหรัฐ ฯ เองกลับพยายามที่จะก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจชาติเดียว จึงส่งผลให้เกิดการขยายอิทธิพลทาง

^{๒๒} <http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=436.0> [๒ กันยายน ๒๕๕๙].

ทหารอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กลิ่นอายของระบบอาวุธนิวเคลียร์ก็ไม่ได้จางหาย มีหลายประเทศกลับเริ่มมามองการพัฒนาเทคโนโลยีนิวเคลียร์ และรวมไปถึงอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูงอย่างต่อเนื่อง เช่น อาวุธชีวภาพและอาวุธเคมีหรืออาวุธนิวเคลียร์^{๖๓} ภัยคุกคามดังกล่าวทำให้โลกไร้เสถียรภาพ เต็มไปด้วยความหวาดหวั่น ความไม่มั่นคง ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีสภาพที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ภัยคุกคามจึงเป็นตัวชี้วัดสภาพการณ์ที่ขาดสันติภาพ “ความสำคัญของสันติภาพทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ล้วนตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับความอยู่รอดของโลกและมนุษยชาติ เพราะโลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เมื่อโลกปลอดภัย มนุษย์และสิ่งมีชีวิตก็อยู่รอดปลอดภัย”^{๖๔} สันติภาพทำให้มนุษย์ไม่เป็นภัยคุกคามต่อกัน ตลอดถึงไม่คุกคามต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนทำให้เสียสมดุลภาพ ทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๒.๓.๖ ความสำคัญในฐานะที่เป็นเป้าหมายของสันติวิธี

ในมาตราที่ ๑ แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ที่สำคัญอันดับแรกของการก่อตั้งไว้ว่า “เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันและกำจัดการคุกคามต่อสันติภาพ และเพื่อระงับยับยั้งการกระทำรุนแรง หรือการทำลายสันติภาพโดยวิธีการอื่นๆ และจะดำเนินการโดยสันติวิธี โดยสอดคล้องกับหลักการแห่งความยุติธรรม และกฎหมายระหว่างประเทศในการแก้ไขหรือระงับข้อพิพาทหรือสถานการณ์ระหว่างประเทศอันจะนำไปสู่การทำลายสันติภาพ”^{๖๕} กฎบัตรสหประชาชาติมุ่งเน้นให้เกิดสันติภาพ และยุติข้อพิพาทอันจะนำไปสู่ความรุนแรงในโครงสร้างระดับบน และยังสามารถเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศที่มีการใช้ความรุนแรงอย่างชัดเจน เพื่อยุติความรุนแรงและสร้างสันติภาพขึ้น โดยยึดแนวทางสันติวิธี สันติวิธีจึงเป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดสันติภาพ

๒.๓.๗ ความสำคัญในฐานะที่เป็นความมั่นคงของสังคมโลก

นอกจากสันติภาพจะมีความสำคัญต่อโลกเชิงมหัพภาคแล้ว “สันติภาพยังเป็นยอดของความสงบในทางธรรมและทางโลก เป็นเงื่อนไขของการอยู่อย่างเสถียรภาพทางสังคม การเมือง การต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยมวลมนุษยชาติออกจากแอกของการกดขี่ ชูตรีต การถูกกีดรอนสิทธิเสรีภาพ และเพื่อคุณค่าอื่นๆ ในทางสังคม”^{๖๖} แม้แต่กฎบัตรสหประชาชาติ “มาตรา ๑ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อจะผดุงสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ”^{๖๗} ช่วงเวลาที่โลกมีสันติภาพย่อมเป็นช่วงที่โลกอยู่ใน

^{๖๓}http://www.tortaharn.net/contents/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=0 [๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๖๔} พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖.

^{๖๕} สมพงษ์ ชูมาก, การปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติในอดีตและปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖-๗.

^{๖๖} ชลธิรา สัตยาวัฒนา, กิ่งศตวรรษชบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการค้นคว้าประชาชน, หน้า ๒.

^{๖๗} กรันต์ ธนุเทพ, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสงคราม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.พ.), หน้า ๑๒๙.

สถานะของความมั่นคง ซึ่งจะทำให้โลกมีความมั่นคง แน่นหนา และตั้งอยู่ได้อย่างคงทนถาวร สันติภาพมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ สันติภาพครอบคลุมความมั่นคงทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านทรัพยากร ความมั่นคงด้านพลังงาน ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะทำให้มนุษย์กับธรรมชาติและโลกสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคงต่อไป

จะเห็นได้ว่าสันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและโลก เนื่องจากสันติภาพมีลักษณะเป็นความสงบ เมื่อใดที่มีความสงบย่อมไม่มีการเบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ก่อให้เกิดการร่วมมือสร้างสรรค์ พัฒนา และแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แม้จะยังมีความขัดแย้งแต่ก็ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ไม่ทำให้มนุษย์เป็นภัยคุกคามต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่เป็นภัยคุกคามต่อธรรมชาติและ ไม่เป็นภัยคุกคามต่อโลกด้วย สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายของชีวิต และเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมโลกขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดสันติภาพเมื่อใดก็จะเกิดความวุ่นวายและเดือดร้อนทันที นอกจากนี้สันติภาพยังเป็นบ่อเกิดหรือความเชื่อทางอุดมการณ์ทางศาสนาด้วย เพราะทุกศาสนาล้วนมีแนวทางมุ่งไปสู่สันติ และสันติภาพยังป้องกันไม่ให้ใช้อำนาจในเชิงคุกคาม เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรงสันติภาพก็จะเป็นอุดมคติหรือเป้าหมายของการแก้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง ดังนั้นสันติภาพเป็นสิ่งสากลที่มีความสำคัญกับมนุษยชาติพันธุ์ และมีความสำคัญต่อความมั่นคงของโลกด้วย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

การศึกษาสันติภาพจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดของนักสันติภาพที่มีชื่อเสียง และนักวิชาการทางสันติภาพ ในงานวิจัยนี้จึงได้ศึกษาแนวคิดของนักสันติภาพ โดยแบ่งออกเป็นการศึกษาแนวคิดของกลุ่มนักสันติภาพชาวตะวันตก นักสันติภาพชาวตะวันออก และกลุ่มนักคิดที่เป็นผู้นำทางพุทธศาสนาทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อนำแนวคิดของแต่ละกลุ่มมาเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันตก

แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของชาวตะวันตกที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการศึกษามีจำนวน ๔ คน ประกอบไปด้วย ยีน ชาร์ป ในฐานะนักปฏิบัติการณ์ไร้ความรุนแรง, โยฮัน กัลตุง ซึ่งเป็นเจ้าของทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรงและเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่, วิลเลียม ยูรี ซึ่งเป็นเจ้าของทฤษฎีฝ่ายที่ ๓ (สมานไมตรี), มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ซึ่งเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

๑. แนวคิดสันติภาพของยีน ชาร์ป

ยีน ชาร์ป เป็นศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านทฤษฎีการเมือง จากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด อุทิศตนศึกษาเกี่ยวกับปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมาเป็นเวลานาน โดยมักจะเดินทางไปศึกษาระบบการต่อสู้โดยสันติวิธีของประชาชนทั่วทุกมุมโลก ได้รับการขนานนามว่า “เป็นยอดนักยุทธศาสตร์ฝ่ายสันติวิธี ท่านเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๒๖ เพื่อส่งเสริมการวิจัยและให้การศึกษาเผยแพร่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ในฐานะเป็นยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ปัญหาคารุกรอก การปกครองแบบเผด็จการ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และการกดขี่ จากผลงานที่ปรากฏทำให้ท่านได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์

กิตติคุณด้านรัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์”^{๖๘} โดยแนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของยีน ชาร์ป มีอิทธิพลอย่างมากต่อนักต่อสู้ทางการเมืองในสายของสันติวิธี นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปยังสามารถนำมาใช้ในการเรียกร้องความต้องการต่อผู้มีอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยีน ชาร์ป มีแนวคิดที่ “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงถือกำเนิดภายในกระบวนการที่คนที่ไม่ยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิถีทางเดียวหรือวิถีทางสุดท้ายที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ และถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง ในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางสังคมการเมือง”^{๖๙} ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่ใช่การหลบหลีกผู้ใช้ความรุนแรง แต่เป็นยุทธวิธีการต่อสู้กับผู้ใช้ความรุนแรงโดยไม่ตอบโต้อย่างรุนแรง แนวคิดลักษณะนี้สามารถปฏิบัติได้ทันทีต่อสถานการณ์เฉพาะหน้าที่มีความรุนแรง เป็นแนวคิดที่ต้องใช้ความกล้าหาญและท้าทายวัฒนธรรมการใช้อำนาจเหนือ “แนวคิดปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของยีน ชาร์ป มี ๓ ลักษณะ คือ ๑) การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ๒) การไม่ให้ความร่วมมือ (Noncooperation) ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ๓) การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง”^{๗๐} โดยเป็นกระบวนการกดดันผู้ใช้ความรุนแรงในสถานการณ์ที่เกิดความรุนแรง นักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจะเริ่มต้นจากการแสดงเจตนาที่ไม่เห็นด้วย เช่น การประท้วงโดยสันติวิธี การไม่ให้ความร่วมมือ การไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง การไม่เสียภาษี เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สันตะเทือนผู้ใช้ความรุนแรง แม้จะใช้กองกำลังเช่นฆ่าประชาชนก็จะไม่ได้รับความชอบธรรมต่อสังคม เพราะผู้ที่ถูกฆ่าไม่ได้จับอาวุธขึ้นสู้ อำนาจก็จะถูกสั่นคลอน ยีน ชาร์ป กล่าวว่า “เมื่อผู้อยู่ภายใต้ถ้อยคำหรือการสนับสนุนผู้มีอำนาจ ผู้ใช้อำนาจจะไม่มีอำนาจอีกต่อไป”^{๗๑} รูปแบบปฏิบัติการในภาวะขัดแย้งอย่างหยาบๆ มี ๖ ประการ^{๗๒} คือ ๑) การชักจูงด้วยคำพูดและพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การไกล่เกลี่ยปรองดอง ๒) การดำเนินการสันติวิธีระดับสถาบัน ซึ่งอาจใช้การชู่หรือการลงทัณฑ์ ๓) การกระทำรุนแรงต่อบุคคล ๔) การกระทำรุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน ๕) การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น ๖) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง การแยกพฤติกรรมทางสังคมและการเมืองนั้น เป็นการแยกปฏิบัติการหรือไม่ปฏิบัติการ ไม่ใช่การแยกแยะระหว่างความรุนแรงหรือความไม่รุนแรง การกระทำรุนแรงต่อบุคคลไม่ใช่การทำลาย แต่เป็นการบีบเพื่อให้คนนั้นไม่อยู่ในสถานะที่จะใช้ความรุนแรงกับคนอื่นได้ การทำลายทรัพย์สินก็คือการทำให้ผู้ใช้ความรุนแรงอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถนำทรัพย์สินไปใช้ได้ ซึ่งจะทำให้ปัจจัยส่งเสริมการใช้ความรุนแรงลดลง ที่สำคัญคือการแยกพฤติกรรมทางสังคมออกจากพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งจะทำให้การเมืองไม่สามารถนำพฤติกรรมทางสังคมมาเป็นเครื่องมือได้ ถือว่าเป็นปฏิบัติการในชั้นหยาบ

^{๖๘} ยีน ชาร์ป, **ด้านรัฐประหาร**, แปลโดย นุชจรี ชลคุป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๖๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๗๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”.

^{๗๑} พระไพศาล วิสาโลและคณะ, **สันติ-สุขภาวะ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๗๒} ยีน ชาร์ป, **อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง**, แปลโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพมหานคร : โกลคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๗-๙๙.

ในขณะที่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงในชั้นละเอียด “เป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่มุ่งจะเปลี่ยนทัศนคติของคู่ต่อสู้ของตนให้มายอมรับทัศนคติอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อหรือนโยบาย และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างก่อน จึงจะเรียกว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรง”^{๗๓} ซึ่งจะเป็ญยุทธวิธีต่อจากชั้นหยาบ โดยมุ่งเข้าไปแก้ไขต้นตอของปัญหาความขัดแย้งด้วยการเจรจาปรับเปลี่ยนทัศนคติของฝ่ายตรงข้ามหรือแสวงหาแนวทางยุติความขัดแย้งร่วมกัน นอกจากนี้ยังมุ่งปรับเปลี่ยนนโยบายและโครงสร้างเพื่อไม่ให้เื้อต่อการใช้ความรุนแรงในรอบใหม่ “ทำให้เงื่อนไขทางการเมืองที่เกิดขึ้น มีแนวโน้มที่จะมีเสถียรภาพสัมพันธ์ สามารถเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชนอย่างมาก โดยปราศจากอันตรายอันเนื่องมาจากความรุนแรงทางการเมืองที่เป็นสถาบัน และเสริมสร้างเสถียรภาพ ประชาธิปไตย การเคารพชีวิต สันติสุข ทั้งภายในและระหว่างประเทศ รวมทั้งความยุติธรรมในสังคม”^{๗๔} แนวคิดของยีน ชาร์ป เป็นการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองโดยไม่ใช้ความรุนแรงแม้จะเอียงไปในทางการต่อสู้และเรียกร้องทางการเมือง แต่ก็ถือเป็นกระบวนการทางสันติวิธีคือ สันติวิธีในการต่อสู้และสันติวิธีในการเรียกร้องความต้องการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ยีน ชาร์ป ยังเห็นว่าควรปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่โดยมุ่งกำหนดนโยบายหรือปรับโครงสร้างเพื่อไม่ให้นำมาเป็นเครื่องมือหรือเงื่อนไขในการใช้ความรุนแรงในอนาคต

๒. แนวคิดสันติภาพของโยฮัน กัลตุง

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) นักวิชาการด้านสันติภาพคนสำคัญในปัจจุบัน เป็นชาวนอร์เวย์ เขาได้ก่อตั้ง “สถาบันการวิจัยสันติภาพออสโล” ขึ้นในปี ๑๙๕๙ เป็นผู้ที่มีบทบาทชีวิตเพื่ออุทิศให้กับการศึกษาวิจัยเพื่อสันติภาพ เป็นศาสตราจารย์ทางด้านสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัยออสโลและมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นอกจากนี้ยังได้เข้าไปช่วยเหลือด้านการศึกษาวิจัยสันติภาพกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ มากมาย ต่อมาได้ศึกษาหลักคำสอนของพุทธศาสนา จึงได้นำพุทธศาสนามาแก้ปัญหาความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง และสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้าง เพราะหลักการมองโลกของพุทธศาสนามีความเคลื่อนไหว (Dynamic) และมีความซับซ้อนสูง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสันติภาพของในทฤษฎีของกัลตุง ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีคุณสมบัติที่นำไปสู่การมีสันติภาพ ได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่อง อนัตตา เมตตากรุณา ขันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และอนิจจตา เป็นต้น

กัลตุงสรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาเดียวในโลกที่อธิบายสาระสำคัญของความสงบสุข “ศาสนาพุทธเป็นตัวความคิดและภูมิปัญญาดำเนินการประเทของการคิดที่จำเป็นในการทำให้ความคืบหน้าเกี่ยวกับปัญหาของเราที่สำคัญระดับโลก... แต่ผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากไม่ได้ทำหน้าที่บนพื้นฐานของความเข้าใจนี้ แต่ปล่อยให้การกระทำในฉากของโลกให้กับผู้อื่น... ศาสนาพุทธเป็นปรัชญาที่สงบสามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้ และเป็นศาสนาแห่งการปฏิวัติ”^{๗๕} ปัจจุบันโยฮัน กัลตุงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่ โดยเดินทางไปทั่วโลกเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพ และแก้ไขปัญหาความรุนแรง

^{๗๓} ยีน ชาร์ป, *อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง*, หน้า ๑๐๑.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๓.

^{๗๕} <http://www.sgiquarterly.org/global2002Jan-1.html> [๙ ตุลาคม ๒๕๕๕].

กัลตุง นิยามความหมายสันติภาพว่า “สันติภาพเป็นเพียงภาวะที่ปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเป็นภาวะที่ไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ความรุนแรงไม่ใช่ความรุนแรงทางตรงอันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความรุนแรงทางโครงสร้างอันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย”^{๗๖} ภาพของสันติภาพที่กัลตุงเห็นจึงเป็นมุมกว้างและลึกกว่าที่เห็นเป็นปรากฏการณ์เท่านั้น โดยนำเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคมคือ “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า สันติภาพไม่ได้มีเพียงสันติภาพระหว่างรัฐเท่านั้น แต่หมายถึงสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายในตัวมนุษย์ สันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคมและโลก ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ คือ “ความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน”^{๗๗} แนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงโครงสร้างของกัลตุงเป็นการมองภาพสันติภาพในมุมกว้างที่ไม่อยู่ระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่มองสันติภาพระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย แม้จะอยู่ต่างสภาพกันแต่ก็ดำรงอยู่ในฐานะการพึ่งพากันท่ามกลางความหลากหลาย

นอกจากจะมีแนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงโครงสร้างแล้ว กัลตุงยังเห็นว่าวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพด้วย เพราะวัฒนธรรมบางอย่างส่งเสริมให้นิยมความรุนแรง “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจะครอบคลุมปริณทลอันกว้างขวางของมนุษยศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ความคิด ปรัชญาหรือเทววิทยา เช่นเดียวกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เคยก่อผลกว้างขวางต่อสาขาวิชาอันหลากหลายทางสังคมศาสตร์มาแล้ว”^{๗๘} จึงได้เสนอภาพลักษณ์ “สามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง” โดยให้สามเหลี่ยมที่ให้ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมอยู่ด้านบน และความรุนแรงทางตรงกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นฐานของสามเหลี่ยม “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นตัวสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรงอีกสองแบบ หากวางภาพสามเหลี่ยมความรุนแรงอีกลักษณะหนึ่ง คือ ให้ความรุนแรงทางตรงเป็นยอดสามเหลี่ยม ดังนั้น ความรุนแรงทางโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมกลายเป็นฐานที่มาของความรุนแรงทางตรง”^{๗๙} แนวคิดนี้ทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของความรุนแรงทั้งที่เป็นปรากฏการณ์และอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ โดยภาพที่ปรากฏอาจเป็นเพียงยอดภูเขาน้ำแข็งแห่งความรุนแรงเท่านั้น แต่รากฐานของความรุนแรงมาจากวัฒนธรรมและโครงสร้าง ดังภาพต่อไปนี้ แผนภาพที่ ๔ แสดงโครงสร้างความรุนแรงของโยฮัน กัลตุง

ความรุนแรงเป็นสิ่งที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เมื่อใดที่ถูกกระตุ้นหรือส่งเสริม กัลตุงเห็นว่า “ความรุนแรงดำรงอยู่ตลอดเวลา และจะถูกกระตุ้นเมื่อความขัดแย้งพื้นฐานไม่ได้รับการใส่ใจ ใช้วิธีบีบบังคับให้เกิดผลหรือทำให้เกิดความคับข้องใจโดยปราศจากการเอาใจเขามาใส่ใจเรา สันติวิธีและความคิดสร้างสรรค์, วัฒนธรรมที่ให้ความชอบธรรมกับการเปลี่ยนจากความขัดแย้งไปสู่เอกภาพ

^{๗๖} Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, from *Journal of Peace Research* VI, 1969, p. 23.

^{๗๗} โยฮัน กัลตุง, *พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง*, แปลโดย สมชัย เย็นสบาย, (กรุงเทพมหานคร : ปาจารสาร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๗๘} Johan Galtung, *Peace By Peaceful Means : Peace and Conflict, Development and Civilization*, (London : SAGE, 1996), p. 198.

^{๗๙} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *อาวุธมีชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ฟ้ายเดียวกัน, ๒๕๔๙), หน้า ๕๕.

ขัดแย้งในฐานะโอกาสไปสู่ชัยชนะ เพื่อให้ได้มาซึ่งเกียรติยศจากการใช้ความรุนแรง หรือวัฒนธรรมที่ให้ความชอบธรรมกับความรุนแรงในฐานะสิ่งขัดเซยความรุนแรงที่เกิดขึ้น”^{๘๐} วัฒนธรรมที่ส่งเสริมชัยชนะเมื่อมีความขัดแย้งว่าเป็นความเข้มแข็งหรือเป็นวีรบุรุษ ยิ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการใช้ความรุนแรง ในฐานะทางเลือกหนึ่งในการช่วงชิงชัยชนะ ซึ่งถือเป็นการแข่งขันที่ไม่ชอบธรรม และจะทำให้เกิดการต่อสู้กัน “ปรากฏการณ์ของความรุนแรงในเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้าง บางวัฒนธรรมอันตรายมาก เพราะถือตัวเองว่าเป็นบุคคลที่เลือกสรรให้อยู่เหนือคนอื่น วัฒนธรรมเช่นนี้จะมีบาดแผลที่ลึกมาก จนเชื่อว่าตนมีความชอบธรรมที่จะแก้แค้น”^{๘๑} เมื่อมีการแก้แค้นส่วนใหญ่ก็จะแสดงออกในลักษณะที่รุนแรง ทั้งที่เป็นความรุนแรงโดยตรงหรือโดยอ้อม ผู้ที่กำชัยชนะได้ก็จะเป็นผู้เขียนกติกา นโยบายหรือปรับโครงสร้างใหม่ ซึ่งก็มักเป็นการเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้อง ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและขาดความเป็นธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างขึ้น

กัลตุ่งเห็นว่า “การศึกษาสันติภาพมีคุณลักษณะพื้นฐาน ๒ ประการ คือ ๑) การทำความเข้าใจเจาะลงไปถึงรากแห่งความรุนแรง ๒) การแสวงหาที่จะเอาชนะ ลดทอน ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงโดยตรง”^{๘๒} ประการแรกมุ่งศึกษารากเหง้าที่ทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่ากัลตุ่งหมายถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงทางวัฒนธรรมและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งอยู่เบื้องหลังความรุนแรงที่แสดงออกทางตรง ส่วนประเด็นที่สองมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ของความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นโดยตรง ซึ่งเป็นการหาวิธีการที่จะเอาชนะและควบคุมทั้งก่อนและหลังความรุนแรง

นอกจากนี้กัลตุ่งยังมองสันติภาพในมิติเชิงซ้อน คือ มองสันติภาพกับความขัดแย้งว่ามีความเชื่อมโยงกันและมีแนวคิดร่วมกันแบบองค์รวม เช่น มองว่า “สุขภาพกับโรคคือคู่คำศัพท์ของสันติภาพกับความรุนแรง ในขณะที่ทางการแพทย์ต้องมีการวินิจฉัยโรค (Diagnosis) วิเคราะห์สาเหตุของโรคพยากรณ์อาการของโรค (Prognosis) สามารถรักษาตัวเองได้หรือจำเป็นต้องมีการแทรกแซงอื่นๆ ขึ้นตอนสุดท้ายคือการบำบัดโรค (Therapy) เป็นการจงใจรักษาเพื่อให้ร่างกายฟื้นคืนสู่สภาวะเดิมโดยการบำบัดนี้สามารถทำทั้งทางป้องกันหรือรักษาได้”^{๘๓} ความรุนแรงเป็นเชื้อโรคที่อยู่ในร่างกายที่บ่อนทำลายสุขภาพ ต้องได้รับการเยียวยารักษาจึงจะทำให้สุขภาพดีได้ เมื่อหมั่นรักษาสุขภาพอยู่เสมอก็จะทำให้ร่างกายแข็งแรง มีภูมิต้านทานโรค และโอกาสที่จะทำให้เจ็บป่วยก็น้อยลง เช่นเดียวกับการหมั่นรักษาสันติภาพทุกระดับ ก็จะทำให้โรคความรุนแรงเกิดได้ยาก เพราะว่าสันติภาพมีความเข้มแข็ง การมองสันติภาพเชิงซ้อนกับความรุนแรงทำให้เห็นว่าทั้งสันติภาพและความรุนแรงไม่ได้อยู่นอกเหนือไปจากตัวมนุษย์ ซึ่งเป็นการมองสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก

สันติภาพในทัศนะของกัลตุ่งตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่อง “เอนโทรปี” (Entropy) หรือ “ความไร้ระเบียบ” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สภาวะแห่งความซับซ้อน คือ ลักษณะการมีองค์ประกอบที่

^{๘๐} โยฮัน กัลตุ่ง, การเปลี่ยนแปลงซับซ้อนเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี, หน้า ๑๘.

^{๘๑} โยฮัน กัลตุ่งและโดซากุ อิเคดะ, สันติ บพสนทนาระหว่างโยฮัน กัลตุ่งและโดซากุ อิเคดะ, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^{๘๓} พระไพศาล วิสาโลและคณะ, สันติ-สุขภาพ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

หลากหลาย และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในหลายๆ รูปแบบ แอนโทโรปีคือลักษณะของพหุนิยม (Pluralism) ความไร้ระเบียบไม่ได้หมายถึงความยุ่งเหยิงอันเป็นความหมายเชิงลบเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความซับซ้อนอย่างสูงของระบบ คือ การมีองค์ประกอบที่มากมายและหลากหลาย แต่ละส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์กันนานารูปแบบ”^{๘๔} การสร้างสันติภาพไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวเหมือนคณิตศาสตร์ที่มีผลลัพธ์เดียวตลอดไป แต่จะต้องมีกระบวนการที่ซับซ้อนหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละสังคม ความเป็นพหุนิยมจึงไม่ใช่ที่มาของความรุนแรงเสมอไป บางครั้งมนุษย์ก็สามารถใช้ประโยชน์จากความเป็นพหุนิยมในการสร้างสันติภาพได้ เช่นเดียวกับพหุนิยมทางศาสนา แม้ว่าความแตกต่างกันในหลายด้าน จุติธรรมก็คือการสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งผลจากคนดีก็จะทำให้สังคมสงบสุขไปด้วย ความหลากหลายทางศาสนาจึงมีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสังคม และในความหลากหลายก็ไม่ใช่ความวุ่นวายหรือยุ่งเหยิง แต่เป็นทางเลือกของมนุษย์ กัลดุงได้ศึกษาเปรียบเทียบศาสนาต่างๆ โดยใช้ค่าความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่สันติภาพเป็นตัววัด “พบว่าพุทธศาสนามีอัตราความเป็นไปได้มากกว่าศาสนาอื่นๆ และถ้ามนุษย์ใช้วิถีพุทธในการดำเนินชีวิตก็จะนำมาซึ่งสันติภาพโลกได้”^{๘๕} เพราะเห็นว่าพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน แต่ไม่มีประวัติศาสตร์ที่ทำลายล้างกัน เพราะว่าเป็นศาสนาที่สอนเน้นการฝึกจิตให้สงบ ซึ่งจะทำให้เกิดเมตตาจิต และปัญหาในการหลุดพ้นจากตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง อัตลักษณ์ของพุทธศาสนา สนิทสนมจึงรักความสงบ ทั้งความสงบทางจิตวิญญาณและความสงบสุขทางสังคมด้วย จากแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของกัลดุงจะเห็นได้ว่า การศึกษาสันติภาพจะต้องเข้าใจรากเหง้าของความรุนแรง ซึ่งอยู่เบื้องหลังความรุนแรงที่ปรากฏ คือ ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง โดยการเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น อนัตตา เมตตา กรุณา ขันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทาและอนิจจตา โดยเฉพาะอนิจจตาซึ่งถือเป็นแนวคิดใหม่ทางสังคมที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (Dynamic) ทางสังคมที่มีความซับซ้อน ซึ่งแนวคิดนี้จะนำไปสู่มาตรการเฝ้าระวังทางสังคมและเข้าใจกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ซับซ้อนได้เป็นอย่างดี

๓. แนวคิดสันติภาพของวิลเลียม ยูรี

วิลเลียม ยูรี เป็นนักทฤษฎีที่มีความเชี่ยวชาญในการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยเห็นว่ามนุษย์เป็นได้ทั้งคู่ขัดแย้งและผู้ไกล่เกลี่ย หรือผู้สมานไมตรี ซึ่งยูรีเรียกว่า “ฝ่ายที่สาม” เขาเห็นว่าสันติภาพนั้นเริ่มต้นที่ตัวคนก่อนที่จะขยายไปสู่สังคมและส่วนอื่นๆ ของโลก

ยูรีเห็นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ไม่มีอะไรใหม่ในเรื่องความขัดแย้งของมนุษย์ สัญญาณของสันติภาพเป็นเพียงสิ่งชั่วคราวและผ่านไปเร็วที่สุด สมมติฐานอีกด้านหนึ่งคือสัญญาณถึงสันติภาพชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะมีการหักเหของชีวิตมนุษย์ แม่วานิสัยแห่งการต่อสู้กันที่มีมานานหลายศตวรรษอาจยังคงอยู่ในทุกวันนี้ และยังเป็นสิ่งที่ทำลายล้างมากขึ้นด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ แต่ตรรกะใหม่ของความขัดแย้งกำลังบังคับให้ผู้คนต้องเรียนรู้สันติวิธีในการจัดการกับความแตกต่างมากขึ้น^{๘๖}

^{๘๔} โยฮัน กัลดุง, พุทธวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง, หน้า ๑๒.

^{๘๕} คัทเลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัชยิต กุฎูป”. หน้า ๒๙.

^{๘๖} วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๘๕.

จากประวัติศาสตร์จะเห็นว่าสันติภาพเกิดขึ้นได้ในบางช่วงเวลา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับอำนาจของการทำลายล้างรุนแรงลดลงด้วย ซึ่งประเด็นนี้ยูรีได้ตั้งข้อสังเกตว่า “มนุษย์มีความสามารถทั้งในการกระทำความรุนแรงและการควบคุมความรุนแรง บางครั้งมนุษย์ก็อาศัยอยู่ในสภาพสงครามที่คงไว้ บางครั้งก็อยู่ในสภาพสันติ หากสงครามอยู่ในธรรมชาติของเราแล้ว เหตุใดความขัดแย้งส่วนมากจึงไม่จบลงด้วยความรุนแรง สังคมมนุษย์สามารถอยู่อย่างสงบสุขภายในประเทศและอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง”^{๘๗} ธรรมชาติของความขัดแย้งมีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่ความรุนแรงเป็นความจริงใจนำความขัดแย้งมาเป็นเครื่องมือในการใช้ความรุนแรง ความรุนแรงจึงไม่ใช่ธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างขึ้นในภายหลัง เพราะธรรมชาติของความขัดแย้งจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ยูรีเห็นว่ามนุษย์สามารถควบคุมความขัดแย้งและความรุนแรงได้เมื่อคุณธรรมได้เข้าสู่การเจรจา อันเป็นกระบวนการสมานไมตรี แต่หากคุณธรรมไม่สามารถสมานไมตรีกันได้เองก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายที่ ๓ จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ “ฝ่ายที่ ๓ ต่างจากผู้ชี้ขาดที่อยู่ในรูปของกษัตริย์หรือรัฐเผด็จการตรงที่ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลที่รับสืบทอดอำนาจมา เป็นแรงดลใจอันเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสมาชิกแต่ละคนกับสมาชิกทุกคนในชุมชน”^{๘๘} ไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินข้อพิพาท และจะต้องได้รับความยินยอมจากคุณธรรมให้มาทำหน้าที่สมานไมตรี มีคุณสมบัติที่น่าไว้วางใจ มีความจริงใจ และมีความเที่ยงธรรมกับทุกฝ่าย สามารถประสานกับคู่ขัดแย้งได้ทุกกลุ่ม “ฝ่ายที่ ๓ ได้กระตุ้นให้คู่กรณีนั่งลงและคุยกันถึงความแตกต่างอย่างเคารพกันและกัน ฝ่ายที่ ๓ ให้ความสำคัญกับกระบวนการ วิธีการที่ผู้คนจัดการกับความแตกต่างนั้นสำคัญพอๆกับผลลัพธ์”^{๘๙} โดยให้ความสำคัญกับวิธีการและกระบวนการที่สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยเป้าหมายคือการยุติความขัดแย้งรุนแรง วิธีการจะต้องไม่ไปกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงสันติวิธีนั่นเอง

แนวคิดฝ่ายที่ ๓ ของยูรี จะดำเนินการจากคนใกล้ตัวก่อน ซึ่งผู้ทำหน้าที่จะเป็นคนใกล้ชิดชิด เช่น คนที่อยู่ในครอบครัวหรือเพื่อน แต่หากคนภายในยังสานไมตรีไม่ได้ก็ใช้คนนอก เช่น เพื่อนบ้านหรือคนที่ได้รับความเคารพนับถือจากคู่กรณี หากเป็นความขัดแย้งรุนแรงที่กินพื้นที่กว้างและซับซ้อนขึ้น เช่น ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างประเทศ จะต้องใช้ประเทศที่เป็นกลางหรือองค์กรระหว่างประเทศเข้ามาเป็นฝ่ายที่ ๓ โดยจะเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กรหรือผู้ที่คู่กรณียินยอมให้มาทำหน้าที่สมานไมตรี บางครั้งเรียกว่าอนุญาโตตุลาการ การเจรจามีศักยภาพที่จะเป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งที่รุนแรง เข้ามาแทนที่การครอบครองและสงครามในเวทีทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น นายพลเลอเบดแห่งรัสเซียที่พยายามยุติสงครามในเชชเนียได้กล่าวไว้ว่า “ผมรู้แน่ว่าทุกสงคราม รวมทั้งสงครามที่มีมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี จะต้องยุติลงในการเจรจาและสันติภาพ ดังนั้น เราจะยังคงต่อสู้กันนานนับร้อยปี และฆ่าคนจำนวนมากเพื่อที่จะบรรลุข้อตกลงที่เจรจากันได้อย่างนั้นหรือ บางทีเราควรจะเริ่มต้นด้วยการเจรจามากกว่า”^{๙๐}

ยูรีเห็นว่าความขัดแย้งรุนแรงจะยุติลงได้ด้วยการเจรจา ซึ่งบางครั้งอาจใช้เวลายาวนาน แต่เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นวิถีทางแห่งสันติที่แท้จริง นอกจากนี้ยูรียังเห็นว่าสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่งคือการ

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๙๐} วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๑๑๔.

ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ “สันติภาพไม่ใช่การอยู่ร่วมกันอย่างประสานสันติ แต่เป็นกระบวนการของความพยายามจัดการกับความต้อการพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้ได้รับอาหารที่เพียงพอและมีที่พักอาศัย ให้มีความมั่นคงปลอดภัย มีเอกลักษณ์และมีอิสรภาพ”^{๙๑} ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ดี มนุษย์ก็จะพยายามไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ทั้งจะร่วมมือกันป้องกันภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้น “การร่วมมือกันในชีวิตประจำวันและทรัพยากรที่มีลักษณะขยายได้ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น คนเราก็มีแนวโน้มร่วมมือกันมากกว่าที่จะใช้วิธีการจัดการที่กดขี่กัน”^{๙๒} ดังนั้น สันติภาพในแบบของยูรีคือการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ซึ่งถือเป็นสันติภาพในวิถีชีวิต แต่เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรง ก็ใช้กลยุทธ์การสมานไมตรี การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง หรือการสร้างสันติภาพ ทั้งในระหว่างคู่ขัดแย้งด้วยกัน หรืออาศัยฝ่ายที่ ๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของฝ่ายที่สาม (The Third Side) จะมีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง

๔. แนวคิดสันติภาพของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ.๑๙๒๙ ที่เมืองแอตแลนตา มลรัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา บิดาคือ สาธุคุณมาร์ติน ลูเธอร์ คิง เป็นศาสนาจารย์ในนิกายแบพติสต์ มารดาคือ อัลเบิร์ต วิลเลียม ซึ่งเป็นครูสอนหนังสือ คิงมีพี่น้องสามคน โดยเขาเป็นลูกชายคนกลาง ครอบครัวของคิงสืบเชื้อสายมาจากแอฟริกันและอินเดียนแดง ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์เฮาส์ แอตแลนตา จากวิทยาลัยการศาสนาโครเซอร์ รัฐเพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ โดยใช้นโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความนุ่มนวลตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คิงได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสารถประจำทางร่วมกับคนผิวดำ ที่เมืองมอนต์โกเมอรี รัฐแอละแบมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ คิงเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีผู้เข้าร่วมเดินมากถึง ๒๐๐,๐๐๐ คน ในการประชุมครั้งนี้เองที่คิงได้แสดงสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียงคือ “ข้าพเจ้ามีความฝัน” (I Have a Dream) ในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศว่า อเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มีอคติต่อคนผิวดำในปี พ.ศ.๒๕๐๗ และในปีเดียวกันนี้มาร์ติน ลูเธอร์ คิงก็ได้รับรางวัลสันติภาพเคนดี (Kendy Peace Prize) และรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา มาร์ติน ลูเธอร์ คิงได้หันมาเน้นการรณรงค์ให้มีการปรับปรุงสภาพสังคมของคนผิวดำและคนยากจนในภาคเหนือของประเทศ นอกจากนี้เขายังได้รณรงค์ต่อต้านการทำสงครามเวียดนาม และจะจัดการชุมนุมใหญ่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี.^{๙๓}

ในปีที่คิงได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพขณะนั้นเขามีอายุเพียง ๓๕ ปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับรางวัลโนเบลที่อายุน้อยที่สุด ต่อมา “เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ เขาถูกลอบสังหารด้วยน้ำมือชายผิวดำที่เมืองเมมphis รัฐเทนเนสซี จากนั้นเป็นต้นมา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ก็ได้กลายเป็น

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๙๓} <http://www.konthaiusa.com/variety-article/1076.html> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕].

สัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้”^{๙๔} ซึ่งเขาได้รับการยกย่องว่าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากมหาตมะคานธี ซึ่งเป็นผู้นำทางสันติภาพชาวอินเดีย โดยความพยายามของคานธีได้เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ปฏิบัติการสันติวิธีทั่วโลก “มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ได้นำการเคลื่อนไหวทางพลเรือนในการรณรงค์แบบสันติวิธีที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้คนอเมริกันผิวดำได้รับสิทธิเท่าเทียมกัน”^{๙๕} นอกจากการรณรงค์ด้วยสันติวิธีแล้ว มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ยังได้ “อ้างเหตุผลทางศาสนาและศีลธรรมในการผลักดันขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง และขบวนการต่อต้านสงครามเวียดนามได้พลังจากวาทกรรมทางศีลธรรมและศาสนา”^{๙๖} ซึ่งสถานะของเขาค้ำยันกับคานธีตรงที่เป็นผู้นำทางศาสนาเหมือนกัน แต่เป็นคนละศาสนา ภาพลักษณ์ของคิงจะเป็นนักสิทธิมนุษยชนมากกว่าคานธี เนื่องจากเขามุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากกว่าเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหมือนคานธี “คิงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกัน เขากล่าวว่าความรักเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในโลก โดยพลังแห่งการสร้างสรรค์นี้เป็นแบบอย่างอันดีงามในพระคริสต์ และเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับมนุษยชาติเพื่อเสาะหาสันติและความปลอดภัย”^{๙๗}

คิงเคลื่อนไหวทางสันติภาพในฐานะที่ตนเป็นกลุ่มผู้ถูกกดขี่ เพื่อที่จะได้มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันทางสังคม โดยวิธีการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมให้คนผิวดำมีโอกาสใช้พื้นที่สาธารณะหรือได้รับสิทธิ์ในการรับบริการเท่าเทียมกับคนผิวขาว เรียกร้องให้ยุติการกดขี่ทางเชื้อชาติ และพยายามเปลี่ยนทัศนคติของคำว่าชาติมาเป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางพันธุกรรม กระบวนการเรียกร้องอย่างสันติของคิงมีพลังอย่างมหาศาล ทำให้เกิดผลสะท้อนแก่กลุ่มชาตินิยมเดิมที่เป็นคนผิวขาว ได้เปลี่ยนทัศนคติและยอมรับคนผิวดำว่าเป็นส่วนหนึ่งในสมาชิกของชาติ ทำให้คนผิวขาวและผิวดำสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันระหว่างคนผิวขาวและผิวดำ การสร้างสันติภาพท่ามกลางความขัดแย้งทางเชื้อชาติของคิงใช้แนวทางสันติวิธี ๒ ลักษณะ คือ “สันติวิธีเชิงรุก (Proactive) กับ สันติวิธีเชิงรับ (Reactive) สันติวิธีจะใช้ได้ผลต้องเป็นสันติวิธีทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ”^{๙๘} การสร้างสันติภาพจะต้องใช้สันติวิธีทั้ง ๒ ลักษณะควบคู่กันไป จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ โดยเชิงรับจะเป็นลักษณะการไม่ให้ความร่วมมือกับอำนาจยุติธรรมด้วยแนวทางสันติวิธี ในขณะที่เชิงรุกก็เป็นการสร้างความสัมพันธ์และปรับเปลี่ยนทัศนคติ ปรับโครงสร้างสังคมใหม่เพื่อให้เอื้อต่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมทางสังคม หัวใจของสันติภาพของคิง คือ “อหิงสา ความสามัคคี การให้อภัยและรักศัตรูมีพลังอย่างยิ่ง ปัญหาความขัดแย้งเรื่องสีผิวที่มองดีโกเมอร์เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการแก้ไขความขัดแย้งเรื่องการเหยียดสีผิว เพื่อก้าว

^{๙๔} <http://www.learners.in.th/blogs/posts/261558> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕].

^{๙๕} วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

^{๙๖} ไมเคิล แชนเดล, ความยุติธรรม, แปลโดย สถณี อาชวานันทกุล, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นเวสต์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒๓.

^{๙๗} King, Jr., Strength to Love, 8th ed, (Great Britain : Collins Clear-Type Press, 1975), p. 55.

^{๙๘} อรุณ คานธี, จิตวิญญาณของอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ไปสู่สันติภาพ”^{๔๔} แม้ว่าคิงจะถูกสังหารในภายหลัง แต่ผลงานของเขาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่งใหญ่ ทำให้เกิดกระบวนการยอมรับกันและกัน เกิดความร่วมมือในการพัฒนารัฐชาติร่วมกัน และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อเมริกากลายเป็นชาติมหาอำนาจมาจนถึงปัจจุบัน สันติภาพในมิติของคิงจึงเป็นความมีสิทธิความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

ดังนั้น สันติภาพตามแนวคิดตะวันตกที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ยีน ชาร์ป จะพูดถึงการต่อสู้กับคู่ขัดแย้งโดยตรง แม้ว่าคู่ขัดแย้งนั้นจะมีอำนาจเหนือก็ตาม โดยเน้นปฏิบัติการทางสังคมที่ไร้ความรุนแรง แต่อาศัยจำนวนที่แสดงออกถึงความเห็นพ้อง กระบวนการลักษณะนี้จะเหมาะสำหรับประชาชนที่ใช้กดดันต่อฝ่ายผู้ไร้ความรุนแรง เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงในการยุติความรุนแรงหรือการเอารัดเอาเปรียบ ส่วนกัลตุงเห็นว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องมาจากโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ไม่รุนแรง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การศึกษาสันติภาพจะต้องเข้าถึงรากเหง้าที่แท้จริงของความรุนแรง ซึ่งเป็นโครงสร้างและวัฒนธรรม รวมทั้งการยุติความรุนแรงทางตรงด้วย แต่ในมุมมองของวิลเลียม ยูรีก็มองสันติภาพในแง่ของกระบวนการสมานไมตรีระหว่างคู่ขัดแย้ง และการใช้ฝ่ายที่ ๓ มาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยและสมานไมตรี ส่วนการรักษาสันติภาพอย่างถาวรต้องสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้ ในส่วนของคิงได้ใช้การเรียกร้องความเสมอภาคในการเข้าถึงการบริการทางสังคมที่เท่าเทียมกันระหว่างสีผิว ใช้การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดพลังในการเรียกร้องความต้องการ ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนทัศนคติทางสังคมและปรับเปลี่ยนโครงสร้างชาตินิยมเชิงเดี่ยวมาเป็นพหุนิยม โดยชูหลักสิทธิมนุษยชนมาเป็นแนวทางสร้างสันติภาพ

มุมมองต่อสันติภาพของนักสันติภาพตะวันตกดังกล่าวจึงมีลักษณะปฏิบัติสังคมด้วยกระบวนการสันติวิธี โดยเชื่อว่าสันติภาพจะเกิดได้ด้วยกระบวนการเชิงพลวัต และขับเคลื่อนพลังทางสังคมอย่างเป็นระบบเพื่อกดดันให้กลุ่มอำนาจเข้าสู่กระบวนการสันติภาพ หรือยุติและแก้ไขปัญหาคความรุนแรง โดยวิลเลียม ยูรีเสนอแนวทางสมานไมตรีและการสนองความต้องการพื้นฐานของคนในสังคม ในขณะที่กัลตุงเห็นว่าต้องมีการปรับกระบวนการทางโครงสร้างและวัฒนธรรมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่ยีน ชาร์ปและคิงมุ่งเปลี่ยนทัศนคติของคู่ขัดแย้ง เพื่อให้เกิดการยอมรับและเปลี่ยนผ่านทัศนคติความเป็นอื่น

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออก

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีสันติภาพของนักปราชญ์ชาวตะวันออกที่สำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบันมีจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่มีบทบาทการต่อสู้ การเรียกร้องและมีความเกี่ยวข้องกับสันติภาพทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๒.๔.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออกของชาวต่างชาติ

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาแนวคิดทางสันติภาพตะวันออกซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ โดยเลือกผู้ที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับระดับโลกจำนวน ๒ ท่าน มาเป็นแนวทางในการศึกษา คือ มหาตมะ คานธี ในฐานะเป็นนักสันติภาพชาวอินเดีย และไดซาคุ อิเคดะ ในฐานะที่เป็นนักสันติภาพชาวญี่ปุ่น ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของมหาตมะ คานธี

^{๔๔} ส.ศิริรักษ์, ผลสำเร็จของการต่อสู้โดยสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร: ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๙), หน้า ๗๘.

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) เป็นผู้นำทางศาสนาและนักการเมืองชาวอินเดียที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลก ในฐานะที่เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องอิสรภาพของอินเดียที่ได้รับการปลดปล่อยจากการเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร โดยไม่ใช้อาวุธหรือกองกำลังทหาร แต่ใช้หลักอหิงสา โดยจะต้องมีจิตใจที่เป็นสันติภาพหรือมีเมตตาพันธ์ของการประนีประนอมก่อน แม้กับผู้ที่ใช้ความรุนแรงกับตนเอง อันเป็นรูปแบบการต่อสู้ที่ไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นต้นแบบของการประท้วงอย่างสันติไปทั่วโลกในเวลาต่อมา

คานธี กล่าวถึงสาเหตุของการใช้หลักอหิงสามาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อสันติภาพว่า “มูลเหตุที่ข้าพเจ้าแนะนำให้เพื่อนร่วมชาติใช้อหิงสาเป็นอาวุธต่อสู้เพื่ออิสรภาพ มิใช่เพราะเห็นว่าประชาชนอ่อนแอ ไม่มีกำลังและไม่เคยฝึกหัดการใช้อาวุธ แต่เป็นเพราะประวัติศาสตร์ได้สอนว่าการใช้กำลังและความเคียดแค้น ไม่ว่าจะนำไปเพื่ออุดมการณ์หรือภาระหน้าที่อันประเสริฐเพียงใดก็ตาม มีแต่จะก่อให้เกิดการใช้กำลังและยังก่อให้เกิดความเคียดแค้นมากยิ่งขึ้น การใช้กำลังจะไม่ก่อให้เกิดความสงบสุข และก่อให้เกิดความวุ่นวายโดยไม่มีที่สิ้นสุด”^{๑๐๐} โดยพยายามชี้ให้เห็นโทษของการใช้ความรุนแรงว่าไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความสงบสุขได้ “หากวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั่วโลก จะเห็นว่าทั้งหมดมีรากเหง้ามาจากการขาดความเคารพทั้งสิ้น คือ ไม่เคารพในความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือการศึกษา เราเชี่ยวชาญในการหาเหตุผลเพื่อจะเกลียดคนอื่นที่ตนคิดเช่นนี้คือสาเหตุสำคัญเหนืออื่นใดที่ทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งมนุษยชาติต้องเตือนรื้อกันอยู่ทุกวันนี้”^{๑๐๑} การเคารพในอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันทำให้มองเห็นคุณค่าของผู้อื่น คานธีเชื่อว่าเมื่อเคารพผู้อื่นเราก็จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน แม้ว่าจะมีความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกันก็สามารถเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ เช่นเดียวกับการต่อต้านผู้รุกราน ยังต้องใช้ความเห็นอกเห็นใจผู้รุกรานอย่างยิ่ง แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายก็ไม่ควรให้อารมณ์โกรธแค้นครอบงำ เหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ชาวอินเดียกว่า ๒,๐๐๐ คน มารวมตัวกันในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเมืองอมฤตสาร์ พวกเขาไม่รู้ว่า ๒ วันก่อนหน้านั้นนายพลเรจินอลด์ ดายเออร์ ได้ออกคำสั่งห้ามการชุมนุมโดยไม่มีการเตือนให้รู้ นายพลตายเออร์จึงได้ส่งทหารอินเดีย ๕๐ นาย ไปยังสถานชุมนุม และสั่งให้ใช้ปืนไรเฟิลยิงผู้ชุมนุม ทำให้มี คนตาย ๓๗๙ คน และบาดเจ็บกว่า ๑,๐๐๐ คน ทำให้เกิดความโกรธแค้นนองเลือดขึ้น คานธีคัดค้านความรุนแรง และปราศรัยว่า “เราไม่ทำต่ออังกฤษเหมือนเช่นที่นายพลตายเออร์ทำต่อเรา เราต้องสามารถแสดงให้เห็นว่าเราสามารถวางตัวพ้นจากความรู้สึกเกลียดชังเช่นนั้น พวกเขาไม่ใช่ศัตรู แต่เป็นเพื่อน พวกเขาก็ต้องการปลดปล่อยมากเท่าๆ ที่พวกเราต้องการเหมือนกัน”^{๑๐๒} คานธีพยายามใช้แนวทางสันติวิธีในการต่อสู้หลังจากเกิดความรุนแรง และอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เห็นจิตวิญญาณแห่งสันติภาพของคานธีก็คือในช่วงที่ “รัฐบาลอังกฤษได้ออกคำสั่งให้จับตัวคานธีพร้อมกับผู้ประท้วงราว ๖๐,๐๐๐ คน แล้วทุบตีผู้ประท้วงอย่างโหดเหี้ยม ทำให้เกิดความเคียดแค้นและความสามัคคีในหมู่ชาวอินเดียมากยิ่งขึ้น คานธีแสดงความกล้าหาญออกมาด้วยวิธีการต่อต้านแบบอหิงสา เขาสอนให้

^{๑๐๐} วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, (กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓.

^{๑๐๑} อรุณ คานธี, *จิตวิญญาณอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า*, หน้า ๑๑๑.

^{๑๐๒} วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, หน้า ๕๗-๕๘.

ชาวอินเดียรู้จักต่อต้านผู้กดขี่และต่อสู้กับตัวเองด้วย”^{๑๐๓} การไม่ใช้วิธีการรุนแรงกับผู้กดขี่ในทัศนะของคานธีเป็นการแสดงความกล้าหาญยิ่งกว่าผู้กดขี่ที่ถืออาวุธสังหาร ด้วยความเข้าใจในวิธีการที่ไม่ตอบโต้อย่างรุนแรงของชาวอินเดียที่ยึดแนวทางของคานธี ทำให้เกิดพลังในการต่อสู้อย่างสันติ และสามารถปลดปล่อยอินเดียเป็นเอกราชจากอังกฤษในเวลาต่อมา หลังได้รับเอกราชแล้วคานธีก็กล่าวกับประชาชนชาวอินเดียว่า “เราสามารถได้รับเอกราชมาได้ด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ผู้คนในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรง ถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้อหิงสาแล้ว เราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัว โดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงทำให้ประเทศอินเดียได้รับเอกราชในที่สุด”^{๑๐๔}

คานธีอาศัยความเป็นนักการศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนพลังทางสังคม เพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้น ในอีกอัตลักษณ์หนึ่งของคานธีเป็นที่รู้ทั่วกันว่า เป็นนักการเมืองที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของชาวอินเดียและนักการเมืองทั่วไป จึงมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าโดยแท้จริงแล้วคานธีให้น้ำหนักกับบทบาทด้านใดมากกว่า ประเด็นนี้ได้ข้อสรุปจากคำพูดของคานธีว่า “ส่วนตัวข้าพเจ้าผู้สวมบทบาทเป็นนักการเมืองนั้น ด้วยจิตใจอันแท้จริงแล้วเป็นนักการศาสนาต่างหาก”^{๑๐๕} จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าคานธีนำหลักทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้น ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่แนวคิดทางศาสนาไปด้วย คานธียินยอมอยู่ภายใต้พระเจ้าอย่างผู้ซื่อสัตย์ ทั้งปฏิบัติตามตามคำสอนและเป็นผู้เผยแผ่แนวคิดทางศาสนา คานธีเห็นว่า “สัจจะคือพระเจ้า ข้าพเจ้ารู้สึกถึงพระองค์ในทุกอณูของร่างกาย”^{๑๐๖} ความจริงของเขามีเพียงพระเจ้าที่ทรงอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย ทำให้เขาอุทิศตนเพื่อรับใช้พระเจ้าด้วยการสนองเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือสังคมให้มีความสุข จิตวิญญาณของการสร้างสันติภาพของคานธีคือสัตยาเคราะห์ หรือสัตยะเคราะห์ “คำว่าสัตยะเคราะห์นี้ข้าพเจ้าสร้างขึ้นมาเพื่อจะให้แตกต่างจากขบวนการที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้น ภายใต้ชื่อการต่อต้านเจียบ ความหมายตามรากศัพท์ของสัตยะเคราะห์ คือ การยึดมั่นอยู่กับสัจธรรมหรือยึดมั่นอยู่กับพลังที่ถูกต้อง ข้าพเจ้าเรียกว่าพลังแห่งความรักหรือพลังแห่งจิตวิญญาณ”^{๑๐๗} การปฏิบัติตามหลักสัตยาเคราะห์จะต้องประกอบไปด้วยความปรารถนาดี หรือยึดมั่นในพลังแห่งความรัก มองคนที่มีอุดมการณ์แตกต่างกันว่าเป็นเพื่อนที่แสนดี และจะไม่ปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยอาการของความรุนแรง “ความรุนแรงจะทำให้ความต้องการหรือข้อเรียกร้องที่ชอบธรรมของผู้เรียกร้องกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมไปด้วย วิธีและเป้าหมายจึงต้องมีความสอดคล้องกัน ดังเมล็ดพันธ์กับต้นไม้ ความรุนแรงไม่อาจพาไปสู่สันติภาพที่แท้ได้”^{๑๐๘} พลังแห่งสันติภาพคือพลังที่พร้อมให้อภัยอยู่เสมอ “คนอ่อนแอไม่เคยให้

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๐๔} M.K.Gandhi, *My Non-Violence*, (Ahmedabad : Navajivan, 1960), p. 4.

^{๑๐๕} วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, หน้า ๑๒๑.

^{๑๐๖} M.K.Gandhi, *Non-Violence in Peace & War*, Vol.1, (Ahmedabad : Navajivan publishing House, 1948), p. 414.

^{๑๐๗} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *วาระของมหาตมคานธี*, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๘.

^{๑๐๘} พระไพศาล วิสาโลและคณะ, *สันติ-สุขภาวะ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ*, หน้า ๓๕.

อภัย การรู้จักให้อภัยเป็นคุณสมบัติของคนเข้มแข็ง”^{๑๐๙} ท่าทีของคานธีในการต่อสู้จึงเป็นการไม่ตอบโต้ ไม่ยั่วยุ เป็นเสมือนการยินยอมเอาตัวเข้าไปรองรับความรุนแรงของฝ่ายตรงข้าม แต่ไม่แสดงอาการหวาดกลัว ซึ่งแนวทางต่อสู้รูปแบบนี้จะทำให้ผู้ใช้ความรุนแรงหมดความชอบธรรมในสายตาของสาธารณชน ซึ่งเป็นการแสดงพลังที่เหนือกว่าอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะผู้ปราศจากความกลัวเท่านั้นจึงจะสามารถเผชิญหน้ากับผู้ที่อวดมุ่่งทำร้ายอย่างไม่สะทกสะท้าน โดยอำนาจจะใช้ได้กับผู้ที่หวาดกลัวเท่านั้น

การปฏิบัติตามแนวทางอหิงสาที่แท้จริงนั้น “ในจิตใจของผู้ต่อต้านแนวทางนี้ต้องมีการพัฒนาสันติภาพ หรือเมล็ดพันธุ์แห่งความพร้อมที่จะประนีประนอมให้เกิดขึ้นเสียก่อน”^{๑๑๐} ที่สำคัญจะต้องมีสันติภาพในใจของผู้ปฏิบัติการอหิงสาก่อน “หากเราเก็บสันติสุขที่เราค้นพบไว้ในใจเราเพียงผู้เดียว มันย่อมเสื่อมสลาย แต่หากสันติสุขนั้นไปสัมผัสกับปัจจัยอื่นๆ และทุกคน มันย่อมแผ่ขยายไป แล้ววันหนึ่งสันติภาพก็จะบังเกิดขึ้นทั่วโลก”^{๑๑๑} ปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการสันติภาพจึงเป็นสันติวิธี ๕ ประการ ได้แก่ “ความรัก ความเคารพ ความเข้าใจ การยอมรับ และการตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่น”^{๑๑๒}

สันติภาพตามมุมมองของคานธีไม่ได้เกิดมาจากจินตนาการ แต่เกิดจากปฏิบัติการจริงทางสังคม สันติภาพไม่ได้เกิดจากการบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรง โดยวิธีการสร้างสันติภาพจะต้องมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย ซึ่งพบว่าคานธีใช้กระบวนการที่สอดคล้องกัน ๓ วิธี คือ ๑) อหิงสา ซึ่งเป็นหลักการประนีประนอม ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ๒) สัตยาเคราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียกร้องและต่อต้านความอยุติธรรมอย่างสงบ โดยอาศัยพลังจิตวิญญาณแห่งความรักเป็นตัวขับเคลื่อน ๓) สันติวิธี ซึ่งเป็นวิธีการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง โดยพลังสันติวิธีของคานธีประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ เริ่มต้นจากการมีความรัก อันจะเป็นพลังที่ทำให้เกิดความเคารพผู้อื่น เมื่อเคารพกันแล้วก็จะทำให้เกิดความพยายามในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้อื่น ก่อให้เกิดการยอมรับในความแตกต่าง และตระหนักถึงคุณค่าของทุกชีวิต และร่วมมือสร้างสรรค์เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติต่อไป

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของไคชากู อิเคดะ

ไคชากู อิเคดะ เป็นนักสันติภาพชาวญี่ปุ่น นักปรัชญาชาวพุทธ นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงเกิดที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในครอบครัวของคนเลี้ยงสาหร่าย ในช่วงวัยรุ่นท่านอยู่ในยุคการทำลายล้างของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และได้เห็นความโหดร้ายป่าเถื่อน ที่ทิ้งรอยแผลที่ไม่อาจลบเลือนได้ในชีวิต เพราะพี่ชายทั้ง ๔ คน ถูกเกณฑ์ให้ไปเป็นทหาร และพี่ชายคนโตก็เสียชีวิตในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ ประสบการณ์เหล่านี้ได้เป็นเชื้อไฟที่ผลักดันให้ท่านเรียกร้อง และปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำงานเพื่อสันติภาพ และความสุขของประชาชนมาตลอดชีวิต โดยการถนอมรักษาเหตุอันพื้นฐานความขัดแย้งของมนุษย์

^{๑๐๙} วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, หน้า ๒๓.

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๑๑๑} อรุณ คานธี, *จิตวิญญาณอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า*, หน้า

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙.

ในขณะที่เขาอายุได้ ๑๙ ปี ได้พบกับโจเซอิ โทตะ ซึ่งเป็นนักการศึกษาและผู้นำของสมาคมโซคา (SOKA GAKKAI) โดยเป็นสังคมของชาวพุทธที่ดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของคำสอนของพระนักปฏิรูปนิชิเร็น อิเคดะได้พบกับอาจารย์โทตะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้า และมีพรสวรรค์ในการอธิบายแนวคิดของพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง มีเหตุผลและเข้าใจได้ ต่อมาเมื่อโทตะเสียชีวิตแล้ว อิเคดะก็ได้รับตำแหน่งประธานสมาคมโซคาในขณะที่มีอายุเพียง ๓๒ ปี ท่านอุทิศตนในการส่งเสริมกำลังใจสมาชิกด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง และการทำประโยชน์ให้กับสังคมภายใต้การนำของเขา ความเคลื่อนไหวเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งการปรับปรุงใหม่และการขยายตัว โดยการเสริมสร้างบุคคลที่อุทิศตนเพื่อสันติภาพ วัฒนธรรม และการศึกษา ต่อมาได้เป็นประธานประธานของสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) เป็นสมาคมทางพุทธศาสนาที่มีสมาชิกมากกว่า ๑๒ ล้าน ครอบครัว ใน ๑๙๒ ประเทศทั่วโลก, ซึ่งมีเป้าหมายในการส่งเสริมการศึกษา, วัฒนธรรมและสันติภาพ และยังเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันการวิจัยปรัชญาตะวันออกสถาบันอิเคดะเพื่อสันติภาพ การเรียนรู้และการสนทนา, สถาบันโทตะเพื่อสันติภาพโลกและวิจัยทางการเมือง สมาคมสร้างคุณค่าเพื่อการศึกษา

นอกจากนี้สถาบันโทตะเพื่อสันติภาพโลกและการวิจัยนโยบาย มีบทบาทในการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์และส่งเสริมสันติภาพทั่วโลก ในฐานะของนักสร้างสันติภาพ และนักการศึกษา อิเคดะได้รับรางวัลดุษฎีบัณฑิตกามหาวิทยาลัยต่างๆ มากกว่า ๕๐ ประเทศ โดยได้รางวัลมากกว่า ๓๐๐ รางวัล (ข้อมูลถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๓)

โตซาคุ อิเคดะ ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากอาจารย์โจเซอิ โทตะ โดยมักจะอ้างถึงคำพูดของอาจารย์โทตะว่า “โงะฮอนซุนนั้นยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง แต่เพราะรูปลักษณ์แบบง่ายๆ ธรรมดาจึงทำให้ประชาชนไม่เข้าใจถึงความยิ่งใหญ่ของโงะฮอนซุน” เพราะเหตุว่าธรรมะนั้นลึกซึ้งและการปฏิบัติก็เป็นรูปแบบง่ายๆ แท้ที่จริงแล้วยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้ามากมายเพียงใด เครื่องจักรก็ใช้งานเพียงนั้น “โงะฮอนซุนคือเครื่องจักรที่ผลิตความสุข” และการกดปุ่มเดินเครื่องจักรนี้คือ การสวดโตเมซุ (นมัสการโฮเร็งเงเคียว) เพื่อตัวเราเองและเพื่อผู้อื่น ซึ่งสามารถพูดได้ว่า พระนิชิเร็นโคโซนิไนได้กลั่นกรองพุทธธรรมลงจนเหลือเป็นรูปแบบที่ง่ายที่สุดเพื่อประชาชนทั้งมวล^{๑๑๓} พระนิชิเร็นได้ประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ง่ายต่อการปฏิบัติ โดยแบ่งการปฏิบัติออกเป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับตนเองและการปฏิบัติธรรมเพื่อผู้อื่น การปฏิบัติธรรมสำหรับตนเองประกอบด้วยการสวดมนต์วันละ ๒ ครั้ง ซึ่งเรียกว่า การทำกองเงียว หมายถึง “การฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติธรรม” เน้นการสวดสัทธิธรรมปุนทริกสูตรบทที่ ๒ และบทที่ ๑๖ การสวดมนต์มีอำนาจมากทำให้เปลี่ยนชีวิตได้ จากนั้นก็เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อผู้อื่นโดยการอธิษฐานจิตเพื่อแผ่ความปรารถนาดีและลงมือปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งแนวคิดลักษณะนี้เป็นแนวคิดเดียวกันกับโพธิสัตว์ยาน คือ การอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสัตว์อื่นด้วยความเสียสละ อิเคดะ ได้กล่าวถึงการทำกองเงียวไว้ว่า กองเงียว คือหลักปฏิบัติที่ทิ้งหรือกระตุ้นพลังที่ไม่มีขีดจำกัดของเราที่มีอยู่ภายในให้สำแดงออกมา จะสามารถเปลี่ยนชะตากรรม และสามารถฟันฝ่าอุปสรรคใดๆ ก็ตาม โดยเปลี่ยนทุกข์ให้กลายเป็นสุข สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติในส่วนตัวบุคคล ซึ่งก็คือโครงการเผยแผ่ธรรมไพศาลขนาดย่อยๆ สำหรับชีวิตของเรา การ

^{๑๑๓} <http://www.sgt.or.th/index.php/begin.html> [๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕].

เผยแผ่ธรรมไพศาลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของเรา คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงจักรวาล พื้นโลก และสังคมมนุษยชาติ ให้ไปสู่โลกแห่งสันติภาพ ความสุข และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อที่จะผสานเข้ากันกับธรรมมหัศจรรย์ การท่อง พระสูตร และการสวดนัมเมียวโฮเร็งเงเคียว เปรียบเสมือนกับการอุ่นเครื่องยนต์ทุกๆ วัน และขับออกไปสู่ทิศทางแห่งความสุข และความจริง เมื่อทำเช่นนี้ได้ทุกๆ วันแล้ว จะค่อยๆ เสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจักรวาลและพระธรรม ซึ่งนั่นก็คือโลกแห่งพระพุทธรูป

อิคะยะพยายามที่จะดึงเอาพลังในตัวมนุษย์ออกมาสร้างคุณูปการให้กับโลก โดยปลูกฝังความมีเมตตาต่อกันโดยไม่แบ่งแยก เพราะว่าทุกคนมีเมล็ดพันธ์แห่งพุทธรูป หากสามารถผสานเมล็ดพันธ์แห่งพุทธรูปได้ก็จะมีพลังสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานะเป็นเผ่าพันธ์เดียวกัน ซึ่งก็จะทำลายอคติและความรู้สึกเป็นอื่น อิคะยะกล่าวว่า “พุทธศาสนามีพื้นฐานทางจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา รู้จักอดกลั้นและปฏิเสธสงครามกับการใช้ความรุนแรง จึงมีคุณค่าพิเศษในสถานการณ์โลกปัจจุบัน”^{๑๑๔} พุทธศาสนาจึงเหมาะสำหรับการสร้างสันติภาพ อิคะยะเห็นว่า สันติภาพจะต้องเกิดจากภายในจิตของบุคคลก่อน ซึ่งเป็นการปลูกพลังแห่งพุทธรูปอันเป็นพลังแห่งสันติให้แสดงอาณาภาพออกมา และขับเคลื่อนไปเป็นพลังทางสังคมต่อไป “สันติภาพไม่ใช่แนวคิดที่เป็นนามธรรม แต่เป็นคำถามที่เราแต่ละคนจะเพาะปลูก และหล่อเลี้ยงเมล็ดแห่งสันติภาพในชีวิตจริงแต่ละวันและในส่วนลึกของชีวิตได้อย่างไร...การเพิ่มพลัง ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งก็คือการที่แต่ละคนเริ่มตระหนักถึงพลังที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ในขณะที่ทำประโยชน์ต่อสังคม นี่คือพื้นฐานของการเคลื่อนไหวขององค์กรโซคาซากุ”^{๑๑๕} สันติภาพทางนามธรรมจะให้ประโยชน์เฉพาะผู้มีจิตที่เป็นสันติเท่านั้น หากไม่นำมาเป็นพลังทางสังคมก็จะไม่สามารถช่วยโลกให้หลุดพ้นจากความรุนแรงได้

ปรัชญาของพระนิชิเร็น “สอนถึงการให้ความเคารพแก่คนทุกคน และยกย่องคุณค่าของทุกชีวิต สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชน สันติภาพและสิ่งแวดล้อม” การเคารพในชีวิตทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของเมล็ดพันธ์ความดีงามที่ไม่ควรก้าวล่วง “ขจัดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน จะกลายเป็นสาเหตุทางอ้อมสู่การขจัดอาวุธ และเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภาพโลก”^{๑๑๖} นอกจากนี้แล้วอิคะยะยังเห็นว่าการสร้างสันติภาพต้องมีพลังทางจริยธรรมประกอบด้วย ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดหรือขัดแย้งอย่างไรต้องไม่เลือกวิธีการที่ไร้จริยธรรม “เมื่อชาติพันธ์ของมนุษย์ทำการรบพุ่งกัน ใช้ความรุนแรงเข้าห้ำหั่นกัน ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าเพื่อนำมาซึ่งสันติภาพ ไม่ว่าจะมียุทธการอันใดอะไร เราจะต้องไม่เลือกวิถีทางที่ปราศจากจริยธรรม”^{๑๑๗} เพราะจริยธรรมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและความชอบธรรมของมนุษย์ จริยธรรมเกิดจากพลังภายในจิตที่แสดงออกทางพฤติกรรม

^{๑๑๔} ไคซากุ อิคะยะ, **สันติภาพนิรันดร์**, แปลโดย สันติ อิชิโรซุกุ (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘๘.

^{๑๑๕} ไคซากุ อิคะยะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sgt.or.th/index.php/daisaku.html> [๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๑๖} ไคซากุ อิคะยะ, **สันติภาพนิรันดร์**, หน้า ๓๗๘.

^{๑๑๗} โยฮัน กัลตุงและไคซากุ อิคะยะ, **สู่สันติ บทสนทนาระหว่างโยฮัน กัลตุงและไคซากุ อิคะยะ**, หน้า ๒๗.

อิคเคะเชื่อว่ารากเหง้าของสันติภาพที่แท้จริงอยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง ซึ่งเป็นเมล็ดพันธ์แห่งพุทธะ ที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน โดยธรรมชาติของพุทธะคือสันติภาวะ ซึ่งสามารถเข้าถึงสันติภาพได้ด้วยวิธีอุปนัย เริ่มต้นจากภายในจิตสู่พฤติกรรมภายนอก จากบุคคลไปสู่สังคม โดยใช้กระบวนการสวดมนต์เพื่อสร้างพลังจิต กระตุ้นพลังแห่งพุทธะให้ตื่นตัว และอธิษฐานจิตเพื่อให้โลกเกิดความสงบสุข จากนั้นก็เป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยการปลูกฝังอุดมการณ์รักสันติ โดยเริ่มต้นจากความสันติภายในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคม ขยายไปสู่สังคมอื่นต่อไป และพยายามสร้างความไว้วางใจทั้งภายในและภายนอกสังคมด้วยการเข้าพบปรึกษาหารือกับผู้นำทางสังคมและการเมือง นอกจากนี้ยังใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรคประโยชน์ร่วมกัน สร้างสันติภาพไปพร้อมกับการเผยแผ่อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาหายานนิกายนิชิเร็นไปด้วย ซึ่งเป็น การนำศาสนา มาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนสันติภาพไปทั่วโลก และจัดตั้งองค์กรเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก โดยทำหน้าที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน และมุ่งขยายจำนวนสมาชิกไปทั่วโลก สมาชิกแต่ละคนก็จะมีพันธะต่อสันติภาพ ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นทูตสันติภาพไปด้วย สันติภาพตามแนวคิดของอิคเคะจะผูกยึดอยู่กับความสงบสุข ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกับพุทธภาวะ

จากการศึกษาแนวคิดทางสันติภาพของมหาตมะ คานธี และโตชากุ อิคเคะ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าทั้ง ๒ ท่านใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนขบวนการสันติภาพ โดยเน้นการสร้างสันติภาพจากภายในจิตของระดับบุคคลออกไปสู่จิตวิญญาณสันติภาพทางสังคม แม้ว่าจะมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการสวดมนต์และอธิษฐานจิตด้วยความปรารถนาจะให้เกิดสันติภาพโดยใช้พลังแห่งความรัก ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะมีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะใช้การเผชิญหน้ากับความอยุติธรรมและผู้ใช้ความรุนแรงในลักษณะการต่อต้านเงียบ หรือการไม่ให้ความร่วมมือกับคำสั่งที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งเป็นการกดดันฝ่ายตรงข้ามอีกวิธีการหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ ส่วนอิคเคะจะใช้วิธีการต่อต้านการใช้ความรุนแรงทางวัฒนธรรม และมุ่งเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางสังคมมากกว่าเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีลักษณะเป็นทูตสันติภาพ ในขณะที่คานธีเป็นนักต่อสู้และเรียกร้องสันติภาพ ภาพของอิคเคะจึงมีลักษณะนุ่มนวลและประนีประนอมมากกว่า และการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองก็มีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะใช้การปลุกระดมมวลชนเพื่อให้เข้าร่วมอุดมการณ์ ส่วนอิคเคะใช้การจัดตั้งองค์กรและขยายจำนวนสมาชิกไปพร้อมกับการเผยแผ่อุดมการณ์ทางศาสนาไปสู่สังคมการเมือง โดยทุกองค์กรจะเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนพลังสันติภาพอย่างเป็นระบบมากกว่า ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและให้การศึกษาจากทั้งในและนอกระบบ โดยดึงเอาสถาบันครอบครัวมาเป็นส่วนสำคัญ นอกจากนี้อิคเคะยังมีการขับเคลื่อนทางโครงสร้างระดับบนโดยการเดินทางไปเข้าพบผู้นำทางสังคมและการเมืองทั่วโลก เพื่อสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ

แนวทางสันติภาพของทั้ง ๒ ท่าน แม้ว่าจะใช้กระบวนการทางสันติวิธีก็ตาม แต่ภาพของการเคลื่อนไหวจะมีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะเผชิญหน้าโดยไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ แต่บางสถานการณ์ก็ดูเหมือนกระตุ้นความเกลียดชังของฝ่ายตรงข้ามมากขึ้น แม้จะใช้พลังแห่งความรักก็ตาม แต่ก็ปรากฏภาพของความเป็นอื่นให้เห็นและนำไปสู่การลอบสังหารคานธีในเวลาต่อมา ส่วนอิคเคะจะมีลักษณะประนีประนอมมากกว่า ใช้กระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงทาง

การเมืองไปอย่างสันติ และมีความเป็นสากลมากกว่า รวมทั้งมีทิศทางและเป็นระบบชัดเจน และพบว่าอิเคดะขับเคลื่อนขบวนการสันติภาพในลักษณะการแตกเซลล์ โดยการเพิ่มจำนวนสมาชิกและให้สมาชิกเป็นทูตสันติภาพเคลื่อนไหวยุโรปทั่วโลก

๒.๔.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออกของนักปราชญ์ภายในประเทศ

ในประเทศไทยมีนักปราชญ์ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก ในงานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดทางสันติภาพของนักปราชญ์ในประเทศไทยมาเป็นแนวทางในการศึกษาจำนวน ๖ ท่าน ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลความคิดกับสังคมร่วมสมัย คือ ประเวศ วะสี ในฐานะเป็นราชบัณฑิตและ “ราษฎรอวูโส”, สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปัญญาชนสยาม”, วันชัย วัฒนศัพท์ นักสันติวิธีและเจ้าของ “แนวคิดสานเสวนาหรือสุนทรียเสวนา”, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ นักวิชาการทาง “ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองสันติวิธี”, โคทม อาริยา ซึ่งเป็น “ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี” มหาวิทยาลัยมหิดล, และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปราชญ์สามัญชนปัญญาชนสาธารณะ” ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของประเวศ วะสี

ประเวศ วะสี เป็นแพทยศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ราษฎรอวูโส นักวิชาการด้านสาธารณสุขและการศึกษาชาวไทย พ.ศ.๒๕๔๑ ได้รับรางวัลบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษาและนวัตกรรมทางการศึกษา จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย UNESCO พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวิทยาศาสตร์ สุขภาพ สาขาวิชาแพทยศาสตร์ นายแพทย์ประเวศเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของประชาสังคม เป็นผู้ที่ศึกษาความอยู่ดีธรรมเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางสังคม ได้เข้ามาทำบทบาททางการเมืองมากขึ้นภายหลังการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง พ.ศ.๒๕๕๓ ยุติลง โดยเข้ามาทำหน้าที่ประธานคณะสมัชชาปฏิรูปประเทศ เพื่อรวบรวมข้อมูล รับฟังความคิดเห็น และนำไปสู่นโยบายในการปฏิรูปประเทศไทย โดยท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มักจะนำแนวคิดทางพุทธศาสนามาใช้กับการแก้ปัญหาทางสังคมอยู่เสมอ

ประเวศ วะสี เห็นว่าสันติภาพมีหลายมิติ มิติหนึ่งหมายถึง การสิ้นสุดของสภาวะสงคราม แต่สันติภาพยังมีความหมายในนัยอื่นๆ อีก เช่น สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง อันมีความหมายอย่างเดียวกับอิสราภาพ ซึ่งหมายถึงสภาวะที่เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้น ๔ ด้าน คือ^{๑๑๘}

๑. ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ เช่น ความขาดแคลนวัตถุปัจจัย การถูกจองจำ ความไม่แข็งแรงของร่างกาย สิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม

๒. ความบีบคั้นทางสังคม เช่น ในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศ ระหว่างประเทศ ตลอดจนการบีบคั้นทางสังคม

๓. ความบีบคั้นทางจิต เช่น ความเกลียด ความกลัว ความพยายามหรือจิตที่พ่นด้วยความอยาก

^{๑๑๘} ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๘๖๖.

๔. ความบีบคั้นทางปัญญา เช่น ความไม่รู้ มิจฉาพริฐิ สันติภาพมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกด้วย หมายถึง ความถูกต้องหรือจริยธรรม เสรีภาพจึงไม่ใช้การตามใจตัวเอง อันจะก่อให้เกิดความไม่ถูกต้องตามมา โดยนัยดังกล่าว สันติภาพ อีสราภาพ เสรีภาพ จริยธรรม ความถูกต้อง เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน “มนุษย์มีธรรมชาติดิ้นรนไปสู่สันติภาพอยู่เสมอ トラบใดที่ยังไม่พบสภาวะสันติก็ยังคงมีความขัดแย้ง ดิ้นรนต่อสู้เรื่อยไป เมื่อเป็นธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติเช่นนี้ สันติภาพจึงเป็นธรรมะหรืออุดมธรรม”^{๑๑๙} ธรรมชาติของมนุษย์จะมีความกระหายในสันติภาพ เพียงแต่วิธีการที่จะไปสู่สันติภาพมีความแตกต่างกัน จึงเห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งเดียวกับธรรมะ “สันติภาพเป็นบรมธรรม (Summum Bonum) หรือ เอกสภาวะธรรม ที่รวมธรรมทั้งหลาย อันมีศาสนธรรมทั้งหมด วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาการจัดการ เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยมนุษยชาติไปสู่อีสราภาพ”^{๑๒๐} ศาสตร์แห่งสันติภาพทุกแขนงจะต้องเป็นไปเพื่อความปลอดภัย ทั้งในแง่ของการป้องกัน รักษาและเยียวยา ประเวศเห็นว่าสันติภาพเป็นเอกสภาวะธรรมซึ่งมีแนวทางเพื่อการปลดปล่อยไปสู่อีสราภาพ “ทุกศาสนาล้วนมีจุดหมายสูงสุดที่จะบอกทางให้มนุษย์บรรลุสันติภาพ ศาสนาต่างๆ อาจแตกต่างกันตามถิ่น ภาษา วัฒนธรรม กาลเวลา แต่มีจุดหมายสูงสุดคือสันติภาพ สันติภาพจึงเป็นอุดมธรรมหรือเป็นบรมธรรมของทุกศาสนาร่วมกัน” สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายของทุกศาสนา ศาสนาหรือลัทธิใดที่ไม่มีแนวทางเพื่อสันติภาพก็จะเป็นศาสนาแห่งโลก

ประเวศ วะสี เห็นว่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ ด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ควรมีโอกาสพัฒนาการให้เต็มตามศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ “ยุคสมัยที่ผ่านมามีความเข้าใจความรู้เป็นส่วนๆ จึงเป็นไปได้ที่มนุษย์ทั้งมวลจะเข้าถึงเอกสภาวะธรรม แต่บัดนี้มนุษย์สามารถสังเคราะห์ปัญหาทั้งมวลเป็นมหาปัญญา (Great Wisdom) อยู่ในฐานะที่มีการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ (Great Learning) ของมนุษย์ทั้งหมดที่เชื่อมโยงกันในยุคสมัยโลกาภิวัตน์ เพื่อการบรรลุสันติภาพร่วมกันทั้งโลก”^{๑๒๑} ในอดีตมนุษย์เข้าใจความรู้เป็นส่วน จึงทำให้มีมุมมองแบบแบ่งแยก แต่ปัจจุบันมนุษย์มีศักยภาพและมีเครื่องมือในการเรียนรู้มากขึ้น ทำให้เข้าใจว่าสันติภาพเป็นจุดหมายร่วมของมวลมนุษยชาติ วิฤตการณ์ต่างๆ ของโลกเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องร่วมมือป้องกันและแก้ไขเป็นองค์รวม ไม่ใช่แยกส่วนกันแก่ ประเวศ วะสีเห็นว่า “วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ”^{๑๒๒} เป็นความรุนแรงทางธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ สาเหตุหนึ่งเกิดมาจากการที่มนุษย์ทำความรุนแรงต่อธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติเสียสมดุลก่อให้เกิดภัยทางธรรมชาติ โดยในอนาคตมนุษย์จะได้รับผลจากความรุนแรงทางธรรมชาติมากขึ้น ดังนั้น สันติภาพจึงไม่ใช่การหยุดความรุนแรงในชาติพันธุ์ของมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์จะต้องไม่กระทำความรุนแรงต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย โดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับทางสันติภาพของประเวศ วะสี

จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางสันติภาพของประเวศ วะสี ไม่ได้พูดถึงความรุนแรง แต่พูดถึงความบีบคั้น ๔ ทาง คือ ความบีบคั้นทางกายหรือวัตถุ การบีบคั้นทางสังคม ตั้งแต่สังคมในวงแคบจาก

^{๑๑๙} ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางชีวิต*, หน้า ๘๙๗.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๘.

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๘.

^{๑๒๒} ประเวศ วะสี, *พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

ครอบครัวยุคถึงสังคมโลก ความบีบคั้นทางจิต ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความเกลียดชัง พยาบาท อารมณ์รวมไปถึงตณหา มานะ เป็นต้น และความบีบคั้นทางปัญญา คือ ความไม่มีเหตุผล มิฉลาดิทธิ เป็นตัน จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางพุทธศาสนา โดยมองว่าสันติภาพจะต้องเป็นเอกสภาวะธรรม ซึ่งเป็นสภาวะสากล อันเป็นสันติภาพร่วมกันของโลก และเป็นจุดหมายร่วมกันของมวลมนุษยชาติ

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของสุลักษณ์ ศิวรักษ์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือที่รู้จักกันในนามปากกาว่า “ส. ศิวรักษ์” เป็นนักเขียนชาวไทย และนักวิชาการอิสระ ซึ่งเป็นที่รู้จักทั่วไปจนได้รับสมญานามว่า “ปัญญาชนสยาม” มีชื่อเสียงอย่างมากในการวิจารณ์อย่างไม่เกรงใจและไม่เกรงอำนาจผู้ใด ได้รับรางวัลอัลเทอเนทีฟโนเบล ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีผลงานการเขียนมากมายครอบคลุมหลายด้าน เช่น พุทธศาสนา สังคม การเมือง รูปแบบการปกครอง เป็นต้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับรางวัลสันติภาพนิวาโน หรือที่รู้จักกันว่ารางวัลโนเบลแห่งเอเชีย จากมูลนิธิสันติภาพนิวาโน นอกจากนี้ สุลักษณ์ยังได้รับการเสนอชื่อเข้ารับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพถึงสองครั้งด้วย^{๑๒๓}

ส.ศิวรักษ์ เห็นว่าสันติภาพจะต้องลดภาระทางการเมือง ลดงบประมาณในการซื้อหรือผลิตอาวุธ เพราะว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ก่อความรุนแรง การใช้งบประมาณจึงถือว่าการสนับสนุนให้มีการใช้ความรุนแรง โดยกล่าวว่า “ประเทศไทยใช้งบประมาณมากที่สุดในการซื้ออาวุธ แต่เราก็ไม่รู้สักกัน เรามักบอกว่าเราไม่เกี่ยว ทั้งที่งบประมาณของประเทศเป็นเงินของเรา เราบอกว่าศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวกัน เพราะเราไม่กล้าพูดเรื่องนี้ ทั้งการเมือง ศาสนา สังคมมีความเกี่ยวข้องกันทั้งหมด”^{๑๒๔} ประเด็นนี้ท่านได้ต่อสู้มาอย่างยาวนาน โดยเห็นว่าโลกขาดสันติภาพเพราะว่ามีธุรกิจแห่งความรุนแรงเป็นตัวขับเคลื่อน หากไม่มีธุรกิจความรุนแรงในโลกแห่งความขัดแย้ง ก็จะทำให้ความขัดแย้งเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ “การจัดการต่อปัญหาความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การต่อสู้ที่รุนแรงหรือสงครามที่มีความโหด กลัว ชุ้นแค้น อาฆาต พยาบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่กดขี่ทุกคน ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ก่อให้เกิดหายนะภัยที่รุนแรงยิ่งขึ้น นำความไม่มั่นคงปลอดภัยให้กับมนุษย์”^{๑๒๕} สันติภาพเป็นภาวะที่มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนในสังคมจะต้องไม่มีความหวาดผวากับภัยคุกคามทุกชนิด ทางสู่สันติภาพตามแนวคิดของ ส.ศิวรักษ์ คือ “เปลี่ยนโลกาภิวัตน์ไปสู่ธรรมาภิวัตน์ เพราะให้โลกนำไม่ได้ ต้องเอาธรรมนำโลก คนที่มองกว้างออกไปเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน เห็นคุณค่าของสัตว์ เป็นความอยู่รอดอันเดียวของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลงไป มองเห็นคุณค่าของผู้อื่นมากเท่าไร โลกก็จะเปลี่ยนไปสู่สภาพที่ดี”^{๑๒๖} นอกจากนี้จะเอาธรรมนำโลกแล้วยังเห็นว่าจะต้องมีกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง ๓ วิธี^{๑๒๗}

^{๑๒๓} <http://th.wikipedia.org/wiki/> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๒๔} ส.ศิวรักษ์, *ทางออกแห่งยุคสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^{๑๒๕} ส.ศิวรักษ์, *ผลสำเร็จของการต่อสู้โดยสันติวิธี*, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๙), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๒๖} ส.ศิวรักษ์, *ทางออกแห่งยุคสมัย*, หน้า ๔๙.

^{๑๒๗} ส.ศิวรักษ์, *คั่นฉ่องส่องสิทธิมนุษยชนและความสมานฉันท์*, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

คือ ๑. ทำสันติภาพให้เกิดขึ้น (Peace Making) คือ สักดักันไม่ให้โจมตีกันและกัน แม้ว่าจะเกิดการรบราฆ่าฟันขึ้นแล้วก็หาทางยุติ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรง ๒. ก่อสร้างสันติภาพขึ้น (Peace Building) คือ สร้างชุมชนและสมาคมที่รักความสงบ โดยมีหลักการเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่เข้าไปก้าวร้าวกัน แม้อยู่ต่างศาสนา ต่างภาษา ต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรมก็อยู่ร่วมกันได้ โดยยึดความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง เปิดโอกาสให้ดำเนินชีพออย่างมีศักดิ์ศรีเสมอกัน ๓. รักษาสันติภาพเอาไว้ (Peace Keeping) คือ ยุติความขัดแย้ง ความรุนแรง เพื่อรักษาสันติภาพเอาไว้

การสร้างสันติภาพย่อมเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดข้อตกลงระหว่างทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกัน โดยใช้วิธีสร้างสรรค์สนทนาซึ่งกันและกัน ที่สำคัญกว่านั้นก็คือการเปิดใจกว้างรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง... ป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงทางโครงสร้างและวัฒนธรรม โดยจะต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยความคิดสร้างสรรค์อย่างสันติวิธีเสมอ^{๑๒๘}

ดังนั้น การสร้างสันติภาพคือการใช้ธรรมนำโลก เกิดขึ้นได้โดยการทำให้เกิดขึ้น สร้างจากกลุ่มย่อยขยายไปสู่กลุ่มใหญ่ และรักษาเอาไว้ให้ยืนยาวด้วยการจัดโครงสร้างและวัฒนธรรมสันติภาพขึ้น โดยยึดแนวทางสันติวิธี เปิดโลกทัศน์ใหม่ในมุมมองของฝ่ายอื่น ลดความเห็นแก่ตัวและมองเห็นคุณค่าของชีวิต มีเมตตาต่อกัน ลดงบประมาณสนับสนุนในการก่อความรุนแรง และต้องนำศาสนามาเป็นตัวเชื่อมระหว่างการเมืองกับสังคม เมื่อมีความขัดแย้งก็สามารถจัดการได้อย่างสร้างสรรค์ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน สันติภาพจึงเป็นสภาพที่สังคมมีความปลอดภัยในทุกด้าน ไม่มุ่งเบียดเบียนกันและมองเห็นคุณค่าของทุกชีวิต สันติภาพตามแนวคิดของ ส.ศิวัรักษ์ จึงเป็นสภาพของความปลอดภัยทางสังคม

๓. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของวันชัย วัฒนศัพท์ ศาสตราจารย์ นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ เป็นอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น และเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ยังเป็นผู้อำนวยการศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า เป็นนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันพระปกเกล้า มีบทบาทอย่างมากในการเสนอแนวทางสานเสวนา เพื่อเป็นทางออกจากความขัดแย้งในสังคมไทย ได้จัดตั้งเครือข่ายสานเสวนาเพื่อสันติธรรมขึ้น

การสานเสวนาหรือสุนทรียเสวนา มาจากคำว่า dialogue เป็นการมาพูดคุยกันที่ไม่ใช่มาเอาแพ้อาชนะกัน มาทำความเข้าใจกัน มาฟังกันอย่างตั้งใจ ทำให้ความสัมพันธ์พัฒนาดีขึ้น ในเมืองไทยมีภาษาถิ่นที่หมายความว่าสานเสวนา เช่น อีสานใช้คำว่า “โสเหล่หรือโสกัน” ภาคเหนือว่า “โฮะกัน โฮ๊ะกัน หรือเส็งกัน” ภาคใต้ว่า “สุ่มหัวหรือสากาแพ” ภาคตะวันออกว่า “พูดคุยกันฮิ” เป็นต้น ส่วนสานเสวนาหาทางออก มาจากคำว่า deliberation คือ การทำให้เกิดความเข้าใจจากการมาฟังกัน ดำเนินการตัดสินใจที่ไม่ใช่การยกมือ แต่เกิดจากการค่อยๆ ทำความเข้าใจจนได้ฉันทามติ (consensus) ซึ่งเป็นผลของการตัดสินใจที่ไม่ใช่การเอาแพ้อาชนะกันโดยการลงมติแบบยกมือหรือหย่อนบัตร ที่มีผู้แพ้ผู้ชนะ ทำให้เกิดการแบ่งข้างแยกขั้ว แต่การใช้ฉันทามตินั้นเกิดกระบวนการโดยสมัครใจ นำทุกฝ่ายที่เห็นต่างและต้องการมาร่วมกันตัดสินใจ ไม่ขจัดใครที่เห็นต่างออกไป สร้างโอกาสการมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนที่เห็นต่าง มีความรับผิดชอบต่อข้อตกลง

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๓-๒๘๖.

ทั้งเนื้อหาและกระบวนการตัดสินใจ ก่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติที่ทุกฝ่ายยอมรับได้^{๑๒๙} วันชัย วัฒนศัพท์ ให้ความสำคัญกับการใช้กระบวนการพูดคุยกันเพื่อหาข้อยุติเมื่อเกิดความขัดแย้ง เป็นการเผชิญหน้าเพื่อรับฟังเหตุผลของฝ่ายตรงข้าม วิธีการนี้ไม่ทำให้เกิดการแพ้หรือชนะ แต่จะเป็นการหาทางออกร่วมกัน ซึ่งสามารถใช้ได้กับความขัดแย้งทุกระดับ

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ทำลายความสัมพันธ์ “ถ้าไม่ตัดวงจรความขัดแย้งก็จะนำไปสู่การทำลายล้างกัน พิฆาตกัน หาทางเอาชนะ แก่แค้น (Destructive Conflict) ภาพของเพื่อนที่คบหากันมานานก็จะค่อยๆ กลายเป็นศัตรู ความขัดแย้งจะทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน”^{๑๓๐} ความขัดแย้งในทางลบมักจะนำไปสู่การทำลาย ภาพความขัดแย้งทางลบจึงแสดงออกในทางรุนแรง เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจึงควรที่จะหาทางออกร่วมกันด้วยการพูดคุยปรับความเข้าใจ ซึ่งสามารถทำได้ในระหว่างคู่ขัดแย้ง แต่หากไม่สามารถทำความเข้าใจกันได้ก็ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยคนกลาง

การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง “การเข้าไปแทรกแซงในการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่ ๓ เป็นคนกลางและเป็นที่ยอมรับ คนกลางไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับข้อพิพาท เพื่อช่วยให้คู่กรณีที่ขัดแย้งกันให้บรรลุข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันด้วยความสมัครใจ เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเจรจา โดยความช่วยเหลือของคนที่เข้าไปอยู่ตรงกลาง”^{๑๓๑}

บทบาทของคนกลาง คือ ๑) ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการให้ดำเนินไปโดยส่งเสริมการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ของคู่เจรจา ๒) มีความรู้สึกร่วมกับคู่เจรจาทั้งหลาย ๓) ทำหน้าที่อย่างเป็นคนกลาง ๔) แสดงให้เห็นแง่มุมทั้งบวกและลบของแต่ละฝ่าย ๕) ช่วยให้คู่เจรจาเข้าใจข้อพิพาทและเหตุผลที่ซ่อนอยู่ ๖) ส่งเสริมให้คู่เจรจาพิจารณาทางเลือก ๗) ถามวิถีทางเลือกอื่นที่คิดว่าดีที่สุดที่จะทำหากไม่มาเจรจาหาข้อตกลง หรือทางเลือกอื่นที่ดีที่สุดแทนการหาข้อตกลงจากการเจรจาไกล่เกลี่ย ๘) ช่วยให้คู่เจรจาหาทางออกที่ตอบสนองความต้องการทุกฝ่าย ๙) ช่วยคู่เจรจาร่างข้อตกลงที่เป็นไปได้จากทางออกต่างๆ ๑๐) ปกป้องความน่าเชื่อถือของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย^{๑๓๒} แนวทางสร้างสันติภาพของวันชัย วัฒนศัพท์ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งหรือมีความรุนแรงระดับใด ต้องใช้วิธีการเจรจาหาทางออกร่วมกันเท่านั้น เรียกว่าการสานเสวนา ซึ่งเป็นกระบวนการทำความเข้าใจระหว่างคู่ขัดแย้งหรือการใช้คนกลางเข้าไปช่วยให้การเจรจาดำเนินต่อไปได้ โดยไม่เข้าไปตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะ แต่จะเข้าไปช่วยทำความเข้าใจเพื่อให้คู่ขัดแย้งสามารถหาทางออกร่วมกันได้

บทบาทของคนกลางจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพขึ้น ทั้งก่อนหรือระหว่างและหลังการเกิดความรุนแรง กระบวนการนี้ไม่ปฏิเสธความขัดแย้ง เพราะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตเป็นกลุ่ม วันชัย วัฒนศัพท์ เห็นว่าการเจรจากันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจความต้องการของฝ่ายตรงข้าม เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ดังนั้น การสร้างสันติภาพจึงสามารถ

^{๑๒๙} วันชัย วัฒนศัพท์, “ประชาธิปไตยแห่งการสานเสวนาหาทางออกทางออกของประเทศไทย”, ใน **คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑.

^{๑๓๐} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗), หน้า ๒๐๗.

^{๑๓๑} วันชัย วัฒนศัพท์, **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๑.

^{๑๓๒} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, หน้า ๑๖๗.

ทำได้โดยการพูดคุย สนทนา ไกล่เกลี่ย ทำความเข้าใจ และนำไปสู่การทำข้อตกลงและหาทางออก ร่วมกัน เป็นวิธีการที่ท้องถิ่นใช้เป็นทางเลือกในการออกจากความขัดแย้งมาอย่างยาวนานทุกภูมิภาค

๔. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของชัยวัฒน์ สถาอานันท์

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นนักเรียนทุนภูมิพล เรียนจบรัฐศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นได้ทุนการศึกษาจาก East-West Center ไปเรียนต่อจนจบ การศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตจาก University of Hawai'i (at Manoa) สหรัฐอเมริกา โดยทำวิทยานิพนธ์ในสาขาปรัชญา-ทฤษฎีการเมืองสันติวิธี เรื่อง The Nonviolent Prince ได้รับการเสนอชื่อเพื่อพิจารณาให้รับรางวัล ๑๙๘๒ Council of Graduate Schools/University Microfilms, International Dissertation Award เมื่อเรียนจบแล้วกลับมาสอนวิชา “ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง” อันน่าจะนับได้ว่าเป็นการสอนวิชาสันติวิธีอย่างเป็นทางการในมหาวิทยาลัยของรัฐเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ปัจจุบันสอนวิชา “ปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ ๒๑” และวิชา “สัมมนาการเมืองกับนวนิยาย” ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประสบการณ์การทำงานในอดีต เคยเป็นรองผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา และรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งเป็นนายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เคยเป็นผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, เป็นคณะกรรมการแก้ไขความขัดแย้งกรณีท่อแก๊ซชานานา, เป็นประธานกรรมการแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล, เป็นอดีตรองประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ เคยเป็นนักวิจัย (Research Fellow) ของ Institute for Southeast Asian Studies (ISEAS), Singapore, ศาสตราจารย์รับเชิญ คณะรัฐศาสตร์ University of Hawai'i, และเคยเป็นศาสตราจารย์ประจำโครงการศึกษาสันติวิธีของ International University for People's Peace (IUPIP), Rovereto, Italy นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ผู้อำนวยการศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา, เป็นรองประธานมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ เป็นต้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ได้รับยกย่องเป็นครุฑดีเด่นจากมูลนิธิ เอกินเลาเกเช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (๒๕๔๑) เป็นกวีติยาจารย์^{๑๓๓} ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๔๙) เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของสภาวิจัยแห่งชาติ (๒๕๔๙) ปัจจุบันเป็นเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๙-๒๕๕๒ และ ๒๕๕๓-๒๕๕๖ ผลงานทางวิชาการมีทั้งงานเขียนและงานวิจัยทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งถูกตีพิมพ์ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ งานหลายชิ้นถูกแปลเป็นภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาอาหรับ อินโดนีเซีย อิตาลี เยอรมัน ญี่ปุ่นและเกาหลี มีผลงานเขียนทั้งในฐานะผู้เขียนและบรรณาธิการ^{๑๓๔} เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่มีบทบาทในการเสนอแนวทางเพื่อคลี่คลายความไม่สงบในภาคใต้ของ

^{๑๓๓} กวีติยาจารย์ เป็นผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ครูและนักวิชาการอย่างดี อุทิศตนให้กับการเรียนการสอน อุทิศเวลาให้ราชการและสังคมอย่างเต็มความสามารถ มีผลงานเผยแพร่ทั้งในและต่างประเทศ

^{๑๓๔} http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1332145083&grpid=&catid=19&subcatid=1904 [๙ ตุลาคม ๒๕๕๙].

ประเทศไทย และเป็นกรรมการภาคประชาสังคมนอกพื้นที่ ในคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติทางวิชาการมากมาย โดยล่าสุดได้รับรางวัล “ศรีบูรพา”^{๑๓๕} ประจำปี ๒๕๕๕ เป็นนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สันติวิธีและสันติภาพ เป็นอาจารย์คนแรกที่เปิดสอนวิชาสันติวิธีในประเทศไทย นอกจากนี้ยังทำงานเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทั้งภายในและนอกประเทศ เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่มึบทบาทในการให้ความรู้แก่สังคมในการแก้ปัญหาวิกฤติความขัดแย้ง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีแนวคิดสันติวิธีในรูปของปฏิบัติการไร้ความรุนแรง “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงถือเป็นกำเนิดในกระบวนทัศน์ที่ไม่ยอมรับความรุนแรงว่าเป็นวิถีทางเดียวหรือวิถีทางสุดท้ายที่จะแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง หากแต่ถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการเผชิญหน้ากับข้อขัดแย้งทางสังคมการเมือง ประเภทต่างๆ ได้”^{๑๓๖} ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่ใช่การปฏิบัติตามคำสั่งที่ไม่ชอบธรรม อาจเป็นการตอบโต้ด้วยวิธีการกระทำบางอย่างเพื่อลดทอนอำนาจของผู้ใช้อำนาจ เช่น ไม่เสียภาษี ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ไม่ให้ความร่วมมือ ตื้อแพ่ง (ไม่ใช่การพูดหรือแสดงเหตุผลเพียงอย่างเดียว) แม้จะยอมรับความเป็นจริงว่าการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกหนึ่งของความขัดแย้ง แต่ก็ไม่ใช่ทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่ทางออกที่ดีที่สุดคือปฏิบัติการกับความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่า การศึกษาสันติภาพจะต้องหันมาพิจารณาทฤษฎีสงครามในฐานะจุดเริ่มต้นของทฤษฎีสันติภาพ ไม่ได้หมายถึงการที่ทฤษฎีสันติภาพจะต้องยอมรับสงครามในฐานะมาตรการหนึ่งในการรักษาสันติภาพ การแสวงหาคุณูปการจากทฤษฎีสงครามหมายถึงบทเรียนต่างๆ ในลักษณะที่มีประโยชน์ต่อการสร้างทฤษฎีสันติภาพ เพราะหากมุ่งไปที่ทฤษฎีสันติภาพเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งยังยึดมั่นในทฤษฎีสงครามในฐานะกระแสหลัก ก็ควรจะต้องศึกษาทฤษฎีสงครามให้เห็นทั้งด้านคุณและโทษ ทั้งนี้ โดยไม่ทิ้งกระบวนทัศน์ (paradigm) แห่งสันติที่ไม่ยอมรับความรุนแรงว่าเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง^{๑๓๗} เพราะสงครามเป็นตัวชี้วัดหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ทางสันติภาพมีปัญหา ในขณะที่ภาวะไม่มีสงครามก็ไม่ได้หมายความว่าสันติภาพ เพราะอาจมีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ สันติภาพตามแนวคิดนี้จึงไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการปราศจากสงครามเท่านั้น แต่เป็นภาวะที่ปราศจากความรุนแรง

ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่มีฐานคิดว่า อำนาจของผู้นำในสังคมดำรงอยู่ได้เพราะการเชื่อฟังของประชาชน และจะต้องเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการชี้ให้เห็นถึงผลของการไม่ใช้ความรุนแรงด้วย ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะเป็นการยืนยันถึงคุณลักษณะของทฤษฎีสันติภาพ นั่นคือ การคำนึงถึง

^{๑๓๕} รางวัลศรีบูรพา เป็นกิจกรรมหนึ่งของกองทุนศรีบูรพา ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อรำลึกและเผยแพร่เกียรติประวัติของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) นักประชาธิปไตย นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์คนสำคัญของไทยและของโลก เป็นรางวัลที่มอบแก่ศิลปิน นักคิด นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ ผู้มีผลงานอันทรงคุณค่า และมีชีวิตที่เป็นแบบอย่างการใช้ชีวิตที่ดีงาม รวมทั้งเป็นแบบฉบับการสร้างสรรคงานที่มีคุณค่าต่อสังคม

^{๑๓๖} อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺยุณฺยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีกรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๒๙.

^{๑๓๗} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **สันติวิธี วิถีธรรม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างเป้าหมายคือสันติภาพ และวิธีการคือการใช้ความรุนแรง^{๑๓๘} ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงเป็นวิธีการซึ่งมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายคือสันติภาพ

ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงเป็นสันติวิธี ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับยีน ชาร์ป ที่เห็นว่าความรุนแรงเป็นผลที่มาจากปฏิบัติที่รุนแรง ประเด็นนี้ทำให้เห็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย นอกจากนี้ยังเห็นว่า “การศึกษาทฤษฎีสันติภาพจะต้องมีลักษณะที่เป็นสหวิทยาการอันก้าวข้ามความคับแคบทางสาขาวิชา เพราะถ้าการศึกษาสงครามเป็นทั้งเรื่องทางจิตวิทยา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาวะผู้นำ เจื่อนไขทางเศรษฐกิจ วิทยาการ เทคโนโลยีการรบ การศึกษาสันติภาพจำเป็นต้องรอบด้านในทางวิทยาการที่จะนำมาใช้ในเชิงปฏิเสธรสงคราม”^{๑๓๙} ดังนั้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงเห็นว่าสันติภาพเป็นภาวะที่ไร้ความรุนแรง การสร้างสันติภาพจะต้องเริ่มจากปฏิบัติการไร้ความรุนแรงก่อน ซึ่งเป็นกระบวนการนำไปสู่เป้าหมาย การศึกษาสันติภาพสมัยใหม่จะต้องมองให้รอบด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วิทยาการสมัยใหม่ วิชาความรู้แขนงต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นทั้งปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดได้ทั้งความรุนแรงและสันติภาพ

๕. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของโคทม อาริยา

รองศาสตราจารย์ ดร.โคทม อาริยา จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นอดีตกรรมการการเลือกตั้ง (กกต. พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔) ฝ่ายการมีส่วนร่วมของประชาชน และสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙, เป็นกรรมการกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, เป็นรองประธานโครงการสันติภาพและการพัฒนา, เป็นรองประธานสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, เป็นกรรมการสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, กรรมการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก^{๑๔๐} นอกจากนี้ยังได้ดำรงตำแหน่งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชุดที่ ๒ (ระหว่างวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๘-๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๑) ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการสันติวิธีในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่กลุ่มคนเสื้อแดงชุมนุมเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๓ ซึ่งนำไปสู่การสลายการชุมนุม โดยอาจารย์โคทม อาริยาได้เสนอต่อรัฐบาลและกลุ่มคนเสื้อแดง รวมไปถึงสังคมไทย ให้วัดประทุมนารามเป็นเขตอภัยทาน แม้ว่าเหตุการณ์ต่อมาจะมีผู้เสียชีวิตภายในวัดประทุมนารามก็ตาม แต่ก็เห็นถึงความพยายามที่จะผลักดันให้ใช้สันติวิธีท่ามกลางสถานการณ์ที่เลวร้าย

อาจารย์โคทม อาริยา มองว่า “สันติภาพมีความหมายกว้างกว่าการปลอดจากสงคราม หากหมายรวมถึงการปลอดภาวะรุนแรงทางกายภาพและโครงสร้างด้วย สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติ”^{๑๔๑} สันติภาพในมุมมองนี้ยอมรับในความขัดแย้งว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตราบใดที่ความขัดแย้งยังไม่ยกระดับไปสู่ความรุนแรง ก็ถือว่าสังคมยังมีสันติภาพอยู่ ขอบเขตของสันติภาพตามมุมมองของอาจารย์โคทมจะมีภาพกว้าง และไม่ใช้มนุษย์เป็นตัวชี้วัดสันติภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึง

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๔๐} <http://www.ryt9.com/s/refb/187105> [๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๑} อ่างใน พระมหาพรหมชา ฒมมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๕.

สิ่งมีชีวิตอื่นนอกจากมนุษย์และธรรมชาติด้วย ดังนั้น สิ่งที่มีลักษณะเป็นความรุนแรง แม้ว่าอาจจะไม่มีผลต่อมนุษย์โดยตรงก็ถือว่าเป็นภาวะที่ขาดสันติภาพ

อาจารย์โคทม อาริยา มองว่า เงื่อนไขของความรุนแรงคือการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การบีบคั้นทางการเมือง การข่มเหงด้วยสาเหตุเชื้อชาติและทางศาสนา ฉะนั้น “ผู้ที่รักสันติภาพจะต้องดำเนินการโดยไม่จำกัดเส้นแบ่งทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือลัทธิอุดมการณ์ใดๆ เราปฏิเสธการก่อการร้ายและสงคราม และขอปฏิเสธการนิ่งเฉยต่อสถานการณ์ที่มีการฆ่ากันทุกวัน แม้เราจะเป็นคนเล็กๆ ในประเทศเล็กๆ เราจะต้องแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ ลดความเกลียดชัง และสร้างความสัมพันธ์อันดี”^{๑๔๒} โดยให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ศาสนา และอุดมการณ์ เพราะเห็นว่าเป็นเงื่อนไขที่ถูกกระตุ้นได้ง่าย และมนุษยชาติก็ไม่ควรนิ่งเฉยเมื่อรู้เห็นการใช้ความรุนแรง ควรแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงด้วยวิธีการต่างๆ แม้จะแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและอุดมการณ์ ก็มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ และไม่ควรมินยอมให้ใครมีสิทธิในการทำลายชีวิตของผู้อื่น

การสร้างสันติภาพตามแนวคิดของอาจารย์โคทม อาริยา คือ “การสานสัมพันธ์โดยใช้กระบวนการสานเสวนา เปิดพื้นที่พูดคุยระหว่างบุคคลจากภาคส่วนต่างๆ ที่มีมุมมองแตกต่างกัน เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมกันคิดค้นหาคำตอบต่อปัญหาความขัดแย้ง และร่วมกันขับเคลื่อนสังคมไปสู่สันติและยุติธรรม”^{๑๔๓} การที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงแสดงว่าระบบความสัมพันธ์บกพร่อง การจะแก้ปัญหาเหล่านั้นจะต้องเร่งสานสัมพันธ์ให้กลับมาเหมือนเดิมหรืออยู่ในจุดที่ไม่เป็นเงื่อนไขในการทำร้ายกัน “หนทางเดียวที่จะยุติความรุนแรงต้องใช้การเจรจาพูดคุยบนพื้นฐานของสันติวิธีเท่านั้น สันติภาพและความสงบสุขจึงจะเกิดขึ้น”^{๑๔๔} อาจารย์โคทม กล่าวด้วยว่าสันติวิธี ความปรองดอง และการเจรจาไม่เข้ากันไป แม้จะลงมือใช้ความรุนแรงต่อกันแล้วก็ไม่สายเกินไปที่จะใช้สันติวิธี ในระหว่างที่กำลังรบพุ่งกันอยู่ก็ยังมีเจรจากันทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เพราะจะเป็นหนทางเดียวที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่องสันติภาพของอาจารย์โคทม อาริยา จะมีลักษณะคล้ายแนวคิดสานเสวนาของอาจารย์วันชัย วัฒนศัพท์ แต่จะมุ่งเน้นการสานสัมพันธ์ทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและอุดมการณ์มากกว่า โดยมีการประชุมสัมมนา หรือแสดงสัญลักษณ์ เช่น การจัดกิจกรรมเดินเพื่อสันติภาพสู่ชายแดนใต้ อาสาสมัครที่เป็นผู้นำทางศาสนาร่วมเดินจากกรุงเทพไปสู่จังหวัดปัตตานี ระยะทางนับพันกิโลเมตร ใช้เวลา ๕๓ วัน ในระหว่างทางก็จะพบปะกับคนในท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และแนวทางสร้างสันติภาพ กิจกรรมนี้ถือว่าเป็นแนวคิดที่ดี เพียงแต่กระแสสังคมและสื่อสารมวลชนให้ความสำคัญน้อยเกินไป จึงทำให้คนไทยไม่ค่อยตื่นตัวเท่าที่ควร วิธีการนี้มหาตมะ คานธี เคยทำได้ผลมาแล้วในช่วงที่เดินเท้าไปขุดเกลือ ระหว่างทางได้มีประชาชนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จนสามารถเกิดพลังเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ นอกจากนี้อาจารย์โคทมยังเห็นว่าสันติภาพที่แท้จริงจะต้องเป็นภาวะที่ปลอดจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ปลอดจากความรุนแรงต่อตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น รวมทั้งไม่สร้างความรุนแรงต่อธรรมชาติด้วย

^{๑๔๒} http://www.sulaksivaraksa.org/th/index.php?option=com_content&task=view&id=216&Itemid=25&limit=1&limitstart=2 [๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๓} <http://www.thaimediapr.com/> [๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๔} <http://highlight.kapook.com/view/51263> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕].

๖. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของนิธิ เอียวศรีวงศ์

ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา และสำเร็จการศึกษาสาขาประวัติศาสตร์ ทั้งปริญญาตรีและโทจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อมาได้ลาไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา จนสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. ๒๕๑๙ จากนั้นได้กลับมารับราชการตามเดิม จนได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ และเข้าโครงการลาเกษียณอายุราชการก่อนกำหนดใน พ.ศ. ๒๕๔๓ หลังจากสิ้นภาระการสอนในระบบมหาวิทยาลัยปกติแล้ว ยังคงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการแสดงความคิดเห็นผ่านมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่งท่านได้เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น โดยผ่านรูปแบบบทความทางหนังสือพิมพ์ นิตยสารอยู่เป็นประจำ

ส่วนรางวัลทางวิชาการที่โดดเด่น คือ รางวัลวัฒนธรรมเอเชียฟูกูโอกะ ครั้งที่ ๑๐ ประจำปี ๒๕๔๒ ในฐานะผู้มีผลงานวิจัยค้นคว้าทางวิชาการดีเด่น โดยนับเป็นคนไทยคนที่ ๓ ที่ได้รับรางวัลนี้ ต่อจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะนักประพันธ์-นักการเมือง, ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ในฐานะนักโบราณคดี-นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และในปี ๒๕๔๒ ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา ในฐานะเป็นผู้อุทิศตนเพื่องานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ต่อมาในปี ๒๕๔๕ ได้รับรางวัลศรีบูรพา เป็นต้น นอกจากนี้ “ยังเป็นผู้ติดต่ออาวุธทางปัญญาและร่วมเคลื่อนไหวในการเมืองภาคประชาชน โดยเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสำนักข่าวประชาธรรม ทั้งยังเป็นหนึ่งในนักวิชาการของสมัชชานักวิชาการเพื่อคนจน^{๑๔๕} และสื่อสารมวลชนได้ให้สมญานามว่า “ปราชญ์สามัญชน ปัญญาชนสาธารณะ” เพราะท่านเป็นนักเขียนและนักวิชาการผู้กล้าก้าวลงจากหอคอยงาช้างมายืนเคียงข้างคนจน ทั้งยังได้สร้างงานวิชาการบุกเบิกสถานะทางปัญญาของสังคมไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์การศึกษาและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยเก่า การวิพากษ์โครงสร้างสังคมอย่างถึงแก่น ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ศาสนา ด้วยการมองปัญหาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติสังคมเข้าด้วยกัน^{๑๔๖}

เนื่องจากอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ที่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม และเป็นผู้หนึ่งที่เข้าใจยุคสมัยทางสังคมอย่างชัดเจน โดยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความยุติธรรมทางสังคม และการต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความรุนแรงทางสังคมขึ้น และเป็นสิ่งสำคัญที่ทำลายสันติภาพ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “มีคนยากจนและคนไร้สิทธิ์ไร้เสียงที่ถูกกระทำจากนโยบายของรัฐ ที่ถูกแย่งชิงทรัพยากร ที่ถูกเลือกปฏิบัติ และต้องเผชิญกับเจ้าหน้าที่รัฐฉ้อฉล”^{๑๔๗} ทำให้คนจนไม่ได้รับความยุติธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์จากรัฐ จึงเกิดความขัดแย้งและการเรียกร้องต่อรองกับอำนาจรัฐ ผลจากการต่อรองส่วนใหญ่มักจบลงที่ประชาชนถูกปราบปรามอย่างรุนแรง “ปัจจุบันรัฐบาลไม่มี

^{๑๔๕} <http://www.sriburapha.net/index.php/2011-08-01-10-53-51/184-2011-08-06-00-20-38>

[๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๖} http://www.praphansarn.com/new/c_talk/detail.asp?ID=52 [๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๗} ศุภรา จันทร์ชิตฟ้า, ความรุนแรงในชายหมอก : สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปในสามจังหวัดชายแดนใต้, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๐.

ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และในกรณีที่รัฐต้องเกี่ยวข้องด้วยก็จะออกมาในทางการใช้อำนาจ”^{๑๔๘} อาจารย์นิธิเห็นว่าในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง “การใช้ความรุนแรงก็เป็นหนทางหนึ่งในการคลี่คลายความขัดแย้ง แต่ไม่ใช่หนทางเดียว ยังมีทางอื่นอีกเป็นร้อยเป็นพัน เพียงแต่วิธีใช้ความรุนแรงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด และบางวัฒนธรรมก็เคยชินแค่วิธีนี้เท่านั้น”^{๑๔๙} ประเด็นความเคยชินกับการใช้ความรุนแรง เป็นวัฒนธรรมการแสดงอำนาจเหนือ เมื่อมีการใช้ความรุนแรงก็มักจะถูกตอบโต้ด้วยความรุนแรง ซึ่งความรุนแรงมีรูปแบบที่หลากหลาย “ไม่เฉพาะความรุนแรงทางกายเท่านั้น แม้แต่การปิดถนนถาวรละเมิดสิทธิของผู้อื่นก็เป็นความรุนแรง การเผาพริกเผาเกลือสาปแช่งก็เป็นความรุนแรง การป้ายสีด้วยความเท็จก็เป็นความรุนแรง การช่วยด้วยการกระทำที่ไม่ชอบธรรม การถ่วงคดีให้พรรคพวกก็เป็นความรุนแรง”^{๑๕๐} อาจารย์นิธิเห็นว่าชีวิตมีความสัมพันธ์กับการใช้ความรุนแรงอยู่เสมอ แสดงว่าสังคมมีความสัมพันธ์ต่อการทำลายสันติภาพ

อาจารย์นิธิเห็นว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะต้องมีความสามัคคีหรือความพร้อมใจกันโดยเกิดจากความเท่าเทียมของคนในสังคม ทั้งในด้านผลประโยชน์หรือการต่อรอง ความสามัคคีเกิดจากการเจรจาต่อรองกันอย่างเท่าเทียมกัน รู้ข้อมูลของกันและกัน ตรวจสอบกันได้ จนเกิดความไว้วางใจกัน แต่ไม่เห็นด้วยกับความสามัคคีบนฐานของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองมักเรียกร้องให้เราสามัคคีกันในมิติของคำว่าอย่าหือ อันเป็นความสามัคคีในลักษณะของการกดทับ”^{๑๕๑} เพื่อให้คนเล็กต้องยอมรับคนใหญ่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งหากความสามัคคีถูกตีความในลักษณะอย่าหือจึงเป็นไปได้ที่จะสร้างกติการ่วมกัน และจะไม่ก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน “ความอ่อนแอของสังคมไทยในการระงับความขัดแย้ง เพราะชนชั้นกลางซึ่งเป็นชนชั้นนำทางวัฒนธรรม ยังไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างความขัดแย้งกับความรุนแรง ไม่รู้จักการसानเสวนา ไม่รู้จักความสามัคคี ไม่ได้ศึกษาสันติศึกษา ในเชิงโครงสร้างเราไม่มีกลไกทางวัฒนธรรม ทางการปกครอง ทางกระบวนการยุติธรรม ทางสังคม ที่จะระงับความขัดแย้งมิให้พัฒนาไปสู่ความรุนแรง”^{๑๕๒} นอกจากนี้แล้วอาจารย์นิธิยังเห็นว่าหากเคารพสิทธิในชีวิตของคนอื่นจะเป็นช่องทางที่ทำให้ไม่ก่อความรุนแรงต่อกัน “หลักการที่สูงกว่ากฎหมายคือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”^{๑๕๓} เพราะกฎหมายจะมีสภาพบังคับ ส่วนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเป็นการเคารพคุณค่าของชีวิต และจะไม่ก่อความรุนแรง ดังนั้น สันติภาพตามแนวคิดของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ คือ การไม่ใช่ความรุนแรงต่อกันทุกรูปแบบ แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ แต่หากยังไม่ใช้ความรุนแรงก็ยิ่งถือว่าสันติภาพ ส่วนการสร้างสันติภาพจะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับสันติวิธี เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีความเท่าเทียมทางโอกาสและมี

^{๑๔๘} ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๑๔๙} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองเรื่องผีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๑๕๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๕๑} อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๓๑.

^{๑๕๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองเรื่องผีทักษิณ, หน้า ๒๐.

^{๑๕๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง, หน้า ๑๔๗.

ความยุติธรรมทางสังคม โครงสร้างไม่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ไม่แก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยวิธีการใช้อำนาจ

จากแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของนักปราชญ์ชาวไทยที่ได้นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้จะเห็นว่าสันติภาพในมุมมองของประเวศ วะสี คือ สภาพที่ไม่มีความบีบคั้นทางสังคม ไม่บีบคั้นทางกายหรือวัตถุ ไม่บีบคั้นทางจิตและไม่บีบคั้นทางปัญญา โดยมองสันติภาพเชิงสภาวะว่าเป็นเอกสภาวะธรรม แต่เมื่อมองตามลักษณะก็จะมีลักษณะเป็นบรมธรรม ในขณะที่ ส.ศิวรักษ์ เห็นว่าสันติภาพคือสภาวะที่มีความปลอดภัยทางสังคม มองสันติภาพในมิติเชิงลดและเชิงเพิ่มว่า จะต้องลดงบประมาณหรือธุรกิจที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ลดความเห็นแก่ตัว ลดความหวาดระแวง ลดความเบียดเบียน นอกจากนี้ยังมีมิติเชิงเพิ่มว่าต้องเพิ่มคุณค่าของชีวิต เพิ่มความเห็นอกเห็นใจ เมตตาจิตและความเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนความเห็นของวันชัย วัฒนศัพท์มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ โดยความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นผลมาจากระบบความสัมพันธ์บกพร่อง ส่วนการสร้างสันติภาพต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จึงเสนอแนวทางสานเสวนา การเจรจาไกล่เกลี่ย การรับฟังและการทำความเข้าใจกัน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น ในขณะที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่าสันติภาพจะต้องเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ การศึกษาสันติภาพจะต้องศึกษาความรุนแรงด้วย แม้จะเห็นว่าความรุนแรงเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหาคความขัดแย้ง แต่ก็ไม่ควรนำมาใช้ เพราะจะเป็นหลุมพรางของความขัดแย้งรอบใหม่ที่มีความรุนแรงยิ่งกว่า วิธีการสร้างสันติภาพจึงเป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ส่วนโคทม อารียา เห็นว่าสันติภาพเป็นภาวะที่ปลอดจากความรุนแรงต่อตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น รวมทั้งธรรมชาติด้วย การสร้างสันติภาพจะต้องเน้นความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและอุดมการณ์ ลดการบีบคั้นทางเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากไม่ใช้ความรุนแรงแล้วยังปฏิเสธต่อการใช้ความรุนแรง และแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วย ไม่นิ่งเฉยต่อเหตุการณ์ใช้ความรุนแรง ซึ่งจะต้องใช้กระบวนการเจรจาพูดคุยบนฐานของสันติวิธี ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่าสันติภาพเป็นภาวะที่ไม่ใช้ความรุนแรงทางตรง ทางอ้อมและวัฒนธรรม ต้องเป็นระบบความยุติธรรมทางสังคม สามารถเข้าถึงทรัพยากรและนโยบายสาธารณะได้อย่างเท่าเทียมกัน และมองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องอยู่เหนือกฎหมายและข้อบังคับ

๒.๔.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้นำทางพุทธศาสนา

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้นำทางพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีผลงานทางด้านสันติภาพและเป็นผู้นำในการสร้างสันติภาพทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังต่อไปนี้

ก) แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้นำทางพุทธศาสนาชาวต่างชาติ

ผู้นำทางพุทธศาสนาชาวต่างชาติที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยนี้ มีจำนวน ๒ ท่าน คือ องค์ทะไล ลามะ ในฐานะที่ท่านเป็นประมุขและผู้นำทางจิตวิญญาณ รวมทั้งเป็นผู้นำในการเรียกร้องสันติภาพให้กับชาวทิเบต ซึ่งพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับสันติภาพในเวทีโลก ส่วนอีกท่านหนึ่ง คือ ดิซ นัท ฮันท์ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งเครือข่ายชุมชนสันติภาพ (ชุมชนสังฆะ) ซึ่งเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทด้านสันติภาพจนได้รับการยอมรับจากทั่วโลก

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของทะเล ลามะ

องค์ทะเล ลามะ เกิดเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ มีชื่อว่า ลาโม ทอนดูป หรือ เทนซิน เกียมโซ (Tenzin Gyatso) เป็นลูกของชาวนา ที่หมู่บ้านตักเซอร์ หลังจากที่ได้รับการพิสูจน์ตาม ประเพณีของทิเบตแล้ว จึงได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็นประมุขของทิเบตในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นองค์ทะเล ลามะที่ ๑๔ แต่การปกครองประเทศก็ยังคงตกอยู่ภายใต้อำนาจบริหารของผู้สำเร็จราชการแทน ระหว่างนั้นได้ทรงศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งมีพระชนม์ได้ ๑๗ พรรษา จึงทรงขึ้นบริหารประเทศด้วย พระองค์เอง และทรงจบปริญญาเอกทางปรัชญาของทิเบตเมื่อมีพระชนมายุ ๒๕ พรรษา

เนื่องจากทิเบตและจีนมีปัญหาเรื่องดินแดนต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน โดยทิเบตมีฐานะเป็น รัฐอิสระ ซึ่งถูกรุกรานโดยจีน ที่หมายจะนำดินแดนส่วนนี้ มาผนวกกับดินแดนของตนเองหลายครั้ง เมื่อครั้งที่องค์ทะเล ลามะที่ ๑๓ ทรงยังมีพระชนม์อยู่ ทรงต้องลี้ภัยจากทิเบตไปยังเนปาลและอินเดีย จนกระทั่งพระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ และเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทิเบตดำรงฐานะเป็นกลาง ไม่ เข้าเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ แต่เมื่อสงครามสิ้นสุดลง รัฐบาลใหม่ของจีนซึ่งนำโดยเหมา เจ๋อ ตุง ได้ใช้ข้ออ้างที่จะปล่อยทิเบตออกจากการปกครองของระบบศักดินา ซึ่งขณะนั้นองค์ทะเล ลามะ มี พระชนม์ได้เพียง ๑๔ พรรษา ทรงพยายามขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจต่าง ๆ แต่ไม่มีชาติใดเข้ามา ช่วยเหลือ พระองค์ได้ทรงพยายามเจรจากับรัฐบาลจีนเพื่อให้ทิเบตได้ปกครองตนเอง โดยเดินทางไปพบและเจรจากับเหมา เจ๋อ ตุง และได้รับความหวังจากจีนว่าจะตั้งคณะกรรมการเตรียมการเพื่อ ปกครองทิเบต แต่แล้วแผนการที่กำลังดำเนินไปได้ด้วยดีต้องจบสิ้นลง เมื่อชาวทิเบตกลุ่มหนึ่งเริ่มทำ สงครามกองโจรต่อต้านจีน จนเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง โดยผู้ประท้วงชาวทิเบตถูกทหารจีน จับกุมและสังหารอย่างโหดเหี้ยม ทำให้จีนสามารถยึดครองทิเบตได้เป็นผลสำเร็จ ด้วยเหตุนี้พระองค์ จึงทรงเสด็จลี้ภัยทางการเมืองไปยังประเทศอินเดีย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา โดยทรงจัดตั้ง รัฐบาลอยู่ที่เมืองธรรมศาลา (ดะรัมศาลา- Dharamsala) และมีหน่วยงานในต่างประเทศ เช่น ปารีส เจนีวา ลอนดอน เป็นต้น ทรงพยายามเจรจายุติความรุนแรงระหว่างทิเบตกับจีนหลายครั้ง นอกจากนี้ ยังทรงเสด็จไปทั่วโลกเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาหายาน และเคลื่อนไหวทางสันติภาพโลก โดยทรงหวังให้โลกสันติ จึงทรงได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดย คณะกรรมการเห็นว่าพระองค์ได้พยายามต่อสู้อย่างต่อเนื่องและสันติ เพื่อปลดปล่อยทิเบต และทรง เสนอหนทางแก้ไขปัญหา โดยเน้นเรื่องความอดทน และการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อคุ้มครองมรดก ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของประชาชนทิเบต”^{๑๕๔}

ความพยายามสร้างสันติภาพระหว่างทิเบตกับจีนหลังจากที่จีนได้บุกเข้ายึดครองทิเบตแล้ว พระองค์ทรงเดินทางไปปักกิ่งในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ (พ.ศ. ๒๔๙๗) เพื่อเจรจาสันติภาพ กับเหมา เจ๋อ ตุง และผู้นำอื่น ๆ ของประเทศจีน เช่น โจว เอินไหลและเติ้ง เสี่ยว ผิง ต่อมาในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๙ (พ.ศ.๒๕๐๒) ได้เกิด การประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ทิเบตที่เมืองลาซา อันเป็นเมืองหลวง ของทิเบต ผู้ประท้วงจำนวนมากถูกทหารจีนจับกุมและสังหาร พระองค์จึงได้เสด็จลี้ภัยไปประเทศ อินเดีย โดยมีชาวทิเบตประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน ติดตามพระองค์ไป โดยได้รับความช่วยเหลือจาก รัฐบาลอินเดีย นอกจากพระองค์จะทรงเจรจากับจีนแล้ว ยังทรงเสด็จไปทั่วโลกเพื่อเรียกร้องสันติภาพ

^{๑๕๔} <http://www.pakxe.com/home/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=446>

และการปลดปล่อยจากจีน แม้ว่าจะยังไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำสูงสุดของชาวทิเบต ที่สำคัญก็คือพระองค์ทรงเป็นผู้นำทางสันติภาพโลก

ในด้านวิชาการปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยและสถาบันต่างๆ ในประเทศตะวันตกที่มีชื่อเสียงจำนวนมากได้ทูลถวายรางวัลสันติภาพ และถวายปริญญาบัตรแด่พระองค์ นอกจากนี้ยังทรงได้เสด็จไปรับรางวัลเทมเพิลตัน (Templeton Prize) ที่มหาวิทยาลัยเซนต์พอล ประเทศอังกฤษ ในฐานะผู้สนับสนุนผลงานทางวิทยาศาสตร์และศาสนา โดยทรงได้รับเงินรางวัลมูลค่า ๑๗ ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งพระองค์เผยว่าตั้งใจจะบริจาคเงินก้อนนี้ให้กับการกุศล รางวัลเทมเพิลตัน ถือเป็นรางวัลทรงเกียรติสูงสุดของผู้ทำงานด้านศาสนาเทียบเท่ากับรางวัลโนเบล ซึ่งพระองค์ได้รับเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ นับเป็นบุคคลที่ ๒ ในโลกที่ได้ ๒ รางวัลนี้ โดยคนแรกคือ แมซีเทเรซา ซึ่งได้รางวัลเทมเพิลตันในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี พ.ศ. ๒๕๒๒^{๑๕๕}

แนวคิดเรื่องสันติภาพขององค์ทะไล ลามะ จะได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยทรงเน้นเรื่องความเมตตาและมหากรุณา โดยทรงเห็นว่าสันติภาพจะต้องแบ่งบานออกมาจากข้างในจิตใจของบุคคลก่อน ทรงตรัสว่า “ข้าพเจ้าพบว่าความสงบสุขภายในอันตั้งมั่นยิ่ง เกิดมาจากการพัฒนาความรักและความกรุณา ยิ่งเราดูแลเอาใจใส่ความสุขของผู้อื่นมากขึ้น ความรู้สึกในด้านอยู่ดีมีสุขของเราก็ยิ่งเพิ่มพูนขึ้น การบ่มเพาะความใกล้ชิดและความอบอุ่นใจต่อผู้อื่น ก็ทำให้ใจเราสงบสุขโดยอัตโนมัติ เป็นต้นตอของความสำเร็สูงสุดในชีวิต”^{๑๕๖} พระดำรัสนี้แสดงให้เห็นแนวทางสันติภาพของพระองค์อย่างชัดเจน การฝึกจิตให้สงบจะทำให้เกิดเมตตาและกรุณา ซึ่งจะทำให้เกิดความรักโดยไม่แบ่งแยก มีความเห็นอกเห็นใจและเอาใจใส่คนอื่นเหมือนเป็นญาติ อันเป็นหน้าที่ต้องดูแลรักษาและช่วยเหลือเมื่อมีความทุกข์ โดยองค์ทะไล ลามะ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ ไว้ในงานสัมมนา “หนทางสู่สันติภาพโลก” ดังต่อไปนี้

ทะไล ลามะ เห็นว่าถึงแม้แผนเริ่มแรกอาจใช้ความรุนแรงเพียงเล็กน้อยก็ตาม แต่เมื่อทำไปแล้วจะมีปฏิกิริยาลูกโซ่เหมือนที่เกิดขึ้นในอิรักที่นำเศร้ามามาก ถึงแม้ความตั้งใจเดิมจะบริสุทธิ์ แต่เมื่อมีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องก็เริ่มควบคุมไม่ได้ ด้วยการศึกษา ด้วยความเข้าใจ ขณะที่เราส่งเสริมสันติวิธีและสันติภาพ เราต้องแสดงวิธีเผชิญปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ที่เรียกว่า การพูดจากัน การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนใช้เพียงคำขวัญ “สันติวิธี” คงไม่พอ เพราะปัญหายังคงอยู่ เราต้องแสดงวิธีที่จะจัดการกับปัญหาด้วยสันติวิธี ข้าพเจ้าคิดว่าทำให้การศึกษาที่ถูกต้องตั้งแต่ต้นเป็นสิ่งสำคัญ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเด็ก นักเรียน ควรถูกสอนแนวคิดสันติวิธีและการพูดจากัน ตั้งแต่อายุน้อยๆ เพื่อให้เขาคุ่นเคยและใช้กับจิตใจตนเอง ตามปกติแล้วเมื่อเรามีความขัดแย้งหรือเห็นไม่ตรงกัน แนวโน้มก็คือการใช้กำลัง ข้าพเจ้าคิดว่านี่เป็นสิ่งผิด ด้วยการอบรม ด้วยการศึกษา ด้วยความเข้าใจ เมื่อใดที่เรามีความเห็นไม่ตรงกันหรือความขัดแย้ง เราต้องหาทางออกด้วยการพูดจา แม้ว่าจะมีความขัดแย้งหรือมีความรุนแรงระดับใดก็ต้องแก้ปัญหาด้วยการเจรจา เช่นเดียวกับความขัดแย้งระหว่างจีนกับทิเบต แต่พระองค์ก็ไม่เคยหมดหวังกับสันติภาพ ทรงเห็นว่า “ปัญหาความรุนแรงในที่ต่างๆ เกิดจากอารมณ์ด้าน

^{๑๕๕} <http://www.krobkruakao.com> [๑๙สิงหาคม ๒๕๕๕].

^{๑๕๖} <http://www.oknation.net/blog/awake/2007/08/17/entry-1>[๑๙สิงหาคม ๒๕๕๕].

ลบของคน โดยเฉพาะความเกลียดที่เติบโตไปจนถึงขีดที่ควบคุมไม่ได้โดยสิ้นเชิง”^{๑๕๗} ความสงบทางจิต จะทำให้เกิดความเมตตา ซึ่งจะขจัดอารมณ์ด้านลบและความโกรธเกลียดออกไปจากจิต นอกจากนี้ยัง ต้องเพิ่มอารมณ์บวกซึ่งเป็นพลังสร้างสรรค์ “สันติภาพในโลกจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อแต่ละ คนสร้างสันติภาวะขึ้นภายในใจของตนเองก่อน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่สันติภาวะจะเกิดขึ้นได้ใน โลก”^{๑๕๘}

บทบาทขององค์ทะไล ลามะ ได้แสดงอัจฉริยภาพในการชี้แนวทางเพื่อคลี่คลายความขัดแย้ง และมุ่งหวังให้เกิดสันติภาพในภูมิภาคต่างๆ “การเจรจากับผู้นำจีน ด้วยความมุ่งมั่นว่าความตึงตางทาง วัฒนธรรมย่อมมีชัยเหนือโครงสร้าง ในขณะที่ผู้คนกำลังตื่นตัวกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่าง รวดเร็วของจีน พระองค์กลับแสดงให้โลกได้เข้าถึงวัฒนธรรมของทิเบต การใช้พุทธศาสนาเพื่อรับใช้ สังคมและมีทิศทางจิตวิญญาณ เพื่อเสริมสร้างให้เกิดความสมดุลในหมู่มนุษยชาติ”^{๑๕๙} ใช้วัฒนธรรมเป็น การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้ชาวโลกได้รู้ว่าทิเบตมีตัวตนอยู่ ความพยายามขยายวัฒนธรรมของทิเบต ไปสู่สังคมโลกไปพร้อมกับการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบทิเบต โดยการนำพุทธศาสนาเข้าไปเป็นส่วน สำคัญในสังคม

แนวคิดเรื่องสันติภาพขององค์ทะไล ลามะ มีลักษณะเป็นอุปนัย คือ ทรงเห็นว่าสันติภาพ จะต้องมิบ่เกิดมาจากจิตที่เป็นสันติก่อน เมื่อจิตมีสันติแล้วก็สามารถส่งพลังแห่งสันติไปสู่สังคมได้ ผู้วิจัยเห็นว่าพระองค์ทรงมีแนวคิดสันติภาพทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ซึ่งทำหน้าที่สอดประสานกัน โดย สันติภาพเชิงรับจะเริ่มจากการสร้างฐานทางจิต ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบ ความรัก ความเมตตาและ ความกรุณา ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น ทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อากาที่ เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทำให้จิตสงบระงับจากความเร่าร้อนได้ ในขณะที่สันติภาพเชิงรุกจะใช้ กระบวนการสันติวิธีเป็นตัวขับเคลื่อน โดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมากกว่าโครงสร้าง เพราะเห็น ว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรงจะทำให้เกิดโครงสร้างที่ไม่รุนแรงด้วย การสร้างสันติภาพเชิงรุกต้อง ให้ความสำคัญเรื่องสันติวิธีแก่สังคมทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะเยาวชนจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการ สันติวิธีที่แท้จริง หากเกิดความขัดแย้งขึ้น สันติวิธีก็จะแสดงออกมาในรูปของความอดทนต่ออารมณ์ ฝายลบ การรู้จักเคารพผู้อื่น เคารพในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ระหว่างกัน ไม่ทำลายวัฒนธรรมที่ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกัน โดยจุดเริ่มต้นของการสร้าง สันติภาพต้องมาจากจิตที่เป็นสันติภาพ แล้วแสดงออกด้วยความเมตตากรุณา ปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือ สังคมอย่างมิตรภาพ ขับเคลื่อนไปพร้อมกับการส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี เพื่อให้ ตระหนักถึงความอยู่รอดร่วมกันของชุมชนโลก โดยแนวคิดของท่านทะไลลามะจะเริ่มต้นจากสันติภาพ ทางจิตไปสู่สันติภาพทางสังคม

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของ ดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ เป็นพระภิกษุณีชาวเวียดนาม เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่ จังหวัดกว๋างจิ ในภาคกลางของประเทศเวียดนาม ท่านมีชื่อเดิมว่า เหงียน ซวน เบ๋า บรรพชาเป็น

^{๑๕๗} ฉอง-ฟรองซัว เรอเวลและมัตติเยอ ริการ, *ภิกษุกับนักปรัชญา*, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ, พิมพ์ ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: มติชน, สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๓.

^{๑๕๘} อ่างใน ส.ศิริรักษ์, *คัมภีร์สอนมนุษยชนและความสมานฉันท์*, หน้า ๒๘๒.

^{๑๕๙} <http://www.book2t.com/product-th-538650-2472400> [๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๙].

สามเณรที่ วัดต้อฮั่ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ขณะมีอายุได้ ๑๖ ปี และได้อุปสมบทในเวลาต่อมา ช่วงแรกที่อยู่ในเวียดนาม ท่านได้พยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วยการเขียนบทความ แต่กลับได้รับการต่อต้านจากผู้นำองค์กรชาวพุทธและรัฐบาลเป็นอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านได้รับทุนไปศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ ณ มหาวิทยาลัย พรินซ์ตัน สหรัฐอเมริกา ท่านได้ศึกษาที่นั่นเป็นเวลา ๑ ปี แม้จะได้รับทุนศึกษาต่อจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย แต่ท่านก็ตัดสินใจเดินทางกลับเวียดนาม เพื่อก่อตั้งโรงเรียนยุวชนรับใช้สังคม และทำงานด้านความร่วมมือระหว่างพระพุทธศาสนานิกายมหายานและเถรวาทในเวียดนาม ท่านพยายามสอนแนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนาเพื่อการรับใช้สังคม เพื่อฟื้นฟูความเสียหายจากสงคราม ท่านพยายามพัฒนาวงการสงฆ์ด้วยการสอนและเขียนในสถาบันพระพุทธศาสนาชั้นสูง ภารกิจที่สำคัญของท่านคือการก่อตั้งคณะเทียบหิโน ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ได้เสนอชื่อของท่านให้เป็นผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ โดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้จักใครเป็นการส่วนตัวอีกที่จะมีคุณค่าพอสำหรับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ นอกเหนือไปจากพระผู้มีเมตตาจากเวียดนามผู้นี้”

ท่านมีบทบาทในการรณรงค์เพื่อหยุดการสนับสนุนสงคราม ทำให้รัฐบาลเวียดนามไม่ยอมรับท่าน และปฏิเสธการเข้าประเทศของท่าน ทำให้ท่านต้องลี้ภัยอย่างเป็นทางการที่ประเทศฝรั่งเศส และก่อตั้งหมู่บ้านพลัมขึ้น ท่านตระหนักว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการต่อสู้เพื่อสันติภาพ และแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคือ หยุดการสนับสนุนสงคราม และมุ่งเน้นสันติภาพ โดยปลูกจิตสำนึกต่อคนทั่วโลก จนมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) เสนอชื่อท่านเพื่อรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ โดยท่านสอนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเวียดนาม ที่มหาวิทยาลัย เขียนหนังสือ และปลูกพืชผักสมุนไพร ซึ่งท่านติดต่อกับพระภิกษุที่ถูกจำคุกในเวียดนาม เพราะไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ระหว่างนั้นท่านยังคงทำงานเพื่อสันติภาพและผู้ลี้ภัย จากประสบการณ์ของท่านที่ได้พบเห็นชะตากรรมของผู้ลี้ภัยด้วยตนเอง จนสามารถช่วยเหลือผู้คนที่มีความทุกข์ทรมานได้อีกมาก^{๑๖๐}

หมู่บ้านพลัมเป็นชุมชนแบบอย่างของการปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัท ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวันอย่างตระหนักรู้ในแต่ละลมหายใจเข้าออก และกลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะ ในชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งหมู่บ้านพลัมมีทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง อยู่ในประเทศฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแนวทางของท่านกระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลกเกือบหนึ่งพันกลุ่ม ปัจจุบันท่านติช นัท ฮันท์ เป็นพระมหาเถระนิกายเซน เป็นนักกวี เป็นนักเขียน นักสังคมสงเคราะห์ และผู้สนับสนุนในเรื่องสันติภาพ มีงานเขียนเผยแผ่ตีพิมพ์เป็นภาษาต่างๆ มากมาย และเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักปฏิบัติธรรมชาวตะวันตก^{๑๖๑}

ท่านติช นัท ฮันท์ เห็นว่าการสร้างสันติภาพจะต้องยึดแนวทางสันติวิธีเท่านั้น โดยจัดเป็นขบวนการ “ขบวนการสันติวิธีจะพูดด้วยถ้อยคำแห่งความรัก เพื่อแสดงถึงวิธีสู่สันติภาพได้หรือไม่ มันขึ้นอยู่กับผู้คนในขบวนการสันติภาพมีศานติสุขหรือไม่ หากเราไม่สงบสุขเราก็ทำอะไรเพื่อสันติไม่ได้ หากเราไม่สามารถยิ้ม เราก็ไม่สามารถช่วยให้คนอื่นยิ้มได้ หากเรามีความสงบสุข เราก็สามารถแบ่งปัน

^{๑๖๐} <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=103650> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๙].

^{๑๖๑} <http://guru.google.co.th/guru/thread?tid=5c1e628ede1358bf> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๙].

ให้ขบวนการสันติได้”^{๑๖๒} ท่านเน้นการจัดองค์กรเครือข่ายและแนวร่วมเพื่อสันติภาพให้เข้มแข็ง โดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพภายในสู่ภายนอก ท่านเห็นว่าคนสามารถสร้างสันติภาพได้ด้วยตัวเองสงบภายในก่อน เพราะหากจิตไม่สงบก็หาสันติภาพไม่ได้ คนที่มีความสงบภายในสามารถแบ่งปันสันติให้กับคนอื่นได้

ลักษณะสันติภาพของท่านติช นัท ฮันท์ จะให้ความสำคัญกับบุคคลและชุมชน โดยท่านเรียกชุมชนของนักสันติภาพว่าชุมชนแห่ง “สังฆะ” ท่านเห็นว่าสันติภาพจะต้อง “มีความไว้วางใจกันภายในชุมชน ซึ่งสมาชิกมีความหนักแน่นมั่นคงในการเจริญสติด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ แค่ออยู่ในสังฆะที่ผู้คนมีความสุข มีชีวิตอยู่อย่างลึกซึ้งอยู่ในปัจจุบันทุกขณะจิตก็พอแล้ว วิธีเดิน นั่ง กิน ทำงานและวิธียิ้มของแต่ละคนล้วนเป็นแรงบันดาลใจให้แก่เราได้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดได้โดยไม่ต้องใช้ความพยายามแต่อย่างใด”^{๑๖๓} สันติภาพในมุมมองของท่านจึงมีลักษณะเป็นสันติภาพในวิถีชีวิต ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนของชีวิต

ท่านเห็นว่า “ความรุนแรงเกิดจากพื้นฐานของจิตที่มีความกลัว ความโกรธ ความโลภ และความเกลียดชัง”^{๑๖๔} พื้นจิตที่เป็นอกุศลอย่างนี้ หากถูกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าก็จะแสดงตัวออกมาในรูปของความขัดแย้งและความรุนแรง ท่านจึงเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติภายในด้วย “การรักษาศีลทำให้เราสงบ มีสมาธิ นำมาซึ่งปัญญาและการตรัสรู้ ทำให้การรักษาศีลของเราเข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังนั้นศีล สมาธิและปัญญาจะเกื้อกูลกันและกัน สามารถช่วยให้เราเข้าถึงสันติภาพได้”^{๑๖๕}

การฝึกสติในแต่ละขณะสามารถบ่มเพาะความสงบสันติของเราได้ ด้วยความขัดแย้ง ด้วยความมุ่งมั่นและความอดทน อันเป็นผลมาจากการภาวนา สามารถค้ำจุนชีวิต กิจกรรมและเป็นเครื่องมืออันแท้จริงของสันติภาพ^{๑๖๖} นอกจากนี้ท่านยังเห็นว่า “สาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการแตกแยกก็เพราะการมองแบบแบ่งแยก เราต้องมองให้เข้าใจความเป็นอหิวาภาวะ คือ การไม่แบ่งแยกเป็นสอง”^{๑๖๗} ดังนั้น ติช นัท ฮันท์ เห็นว่าสันติภาพคือภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขทุกกิจกรรมในวิถีชีวิต มีความเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจกัน โดยฐานของสันติภาพต้องเกิดจากภายในสู่ภายนอก ซึ่งมีสติเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ ท่านเห็นว่าการจัดขบวนการสันติภาพระดับชุมชนจะเป็นรูปแบบสังฆะ ซึ่งเป็นชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และขยายเครือข่ายชุมชนสังฆะไปทั่วโลก ขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดสันติภาพโดยไม่แบ่งแยก เพื่อความอยู่รอดร่วมกัน

ข) แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้นำทางพุทธศาสนาภายในประเทศ

^{๑๖๒} ติช นัท ฮันท์, สันติภาพทุกอย่างก้าว, แปลโดย ประชา หุตานุวัตรและสุภาพร พงศ์พฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๒.

^{๑๖๓} ติช นัท ฮันท์, ปุลกรัก, แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓.

^{๑๖๔} Nhat Hanh Thich, For Future to be Possible : Commentaries on the Five Mindfulness Training, (Berkeley : Parallax Press, 1993), p 74.

^{๑๖๕} Ibid., pp 8-9.

^{๑๖๖} ติช นัท ฮันท์, สันติภาพทุกอย่างก้าว, หน้า ๑๐๐.

^{๑๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้นำทางพุทธศาสนาที่อยู่ภายในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีบทบาททางสังคมและมีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับสันติภาพจำนวน ๕ รูป คือ พระธรรมพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ที่ประกาศว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นักวิชาการเพชรรน้ำเอกในวงการพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับจากทั่วโลก เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ”, พุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก และท่านยังเป็นผู้เขียนหนังสือ “สันติภาพของโลก”, พระไพศาล วิสาโล เป็นพระภิกษุอีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ, และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส พระภิกษุนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง พุทธสันติวิธีและสันติภาพ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแต่ละท่านล้วนมีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพที่น่าสนใจ จึงได้เลือกศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในงานวิจัย ซึ่งจะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๒ ปี และต่อมาสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะที่ยังเป็นสามเณร ทำให้ท่านได้เป็นนาคหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยได้รับการอุปสมบทที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาท่านได้ศึกษาต่อจนจบการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจบการศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย นอกจากนี้ ท่านยังศึกษาจนได้รับประกาศนียบัตรภาษาฝรั่งเศส จากมหาวิทยาลัยเดลีอีกด้วย

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการของประเทศไทยรูปหนึ่งในยุคปัจจุบัน โดยท่านมีผลงานคำบรรยายธรรมและหนังสือออกมาเป็นจำนวนมาก และด้วยการที่ท่านเป็นพระนักปกครองและพระนักพัฒนาด้านการศึกษา ทำให้ท่านได้รับรางวัลและคุณูปการบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งในและนอกประเทศ

ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีและศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เป็นเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคนปัจจุบัน, เป็นเจ้าคณะภาค ๒ และคณะเลขาธิการของคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และเป็นพระมหาเถระที่มีบทบาทอย่างยิ่งเกี่ยวกับวงการพระพุทธศาสนาและสังคม โดยยกระดับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปสู่ระดับสากล และผลักดันให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเพื่อสังคมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ท่านยังได้ให้แนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม และงานวิชาการของท่านยังมีลักษณะส่งเสริมสันติภาพหลายเล่ม ซึ่งแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านมีความสำคัญต่อสังคมโลก จึงได้เลือกศึกษาแนวคิดของท่าน ดังต่อไปนี้

พระพรหมบัณฑิตเห็นว่าศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพ ขอเพียงให้มีความสามัคคีกันในระหว่างศาสนา แต่ในมุมมองของชาวพุทธท่านมีความเห็นว่า “ถ้าชาวพุทธทั้งโลกสามัคคีกันก็จะสามารถระดมความพยายามกระทำการอันนำมาซึ่งสันติภาพของโลก ชาวพุทธทั้งหลายมีสิทธิเป็นผู้สร้างสันติภาพ เพราะพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพอย่างเป็นสากล พระพุทธเจ้าได้รับการ

ยอมรับว่าเป็นพระราชแห่งสันติภาพ ดังที่ท่านเจที ชันเดอร์แลนด์ ชี้แจงว่า ตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพแก่พุทธศาสนิกชนอย่างจริงจัง และได้ผลยิ่งกว่าศาสนาสำคัญอื่นใดที่โลกรู้จัก”^{๑๖๘} ประเด็นนี้ท่านกล่าวถึงเรื่องแนวทางพุทธศาสนาต่อสันติภาพ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ อัตลักษณ์ของพุทธศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อสันติภาพ หากชาวพุทธช่วยกันนำแนวทางสันติภาพของพุทธศาสนาไปสู่ชาวโลก ก็จะทำให้โลกมีสันติภาพ

ส่วนหลักการสร้างสันติภาพท่านให้ยึดหลักศีลธรรม “เพราะพุทธศาสนาสอนให้เคารพสิทธิอันชอบธรรม โดยเฉพาะศีลอันเป็นข้อห้ามไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะการเบียดเบียนคนอื่นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่สงบขึ้นในสังคม เป็นความอยู่ดีธรรม ผู้ทำลายผู้อื่นหรือละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ใช่ชาวพุทธที่ดี”^{๑๖๙} อากาละเมตศีลเป็นการละเมิดสันติสุขในสังคมด้วย ท่านจึงเห็นว่าสามารถสร้างสันติภาพได้ด้วยหลักการของศีล โดยการนำศีลเข้าไปสู่ภาคปฏิบัติของสังคม “สันติภาพที่แท้จริงที่เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงสังคมก็คือสันติภาพภายใน”^{๑๗๐} จุดเริ่มของการสร้างสันติภาพคือการสร้างพลังสันติจิต แล้วปฏิบัติการเชิงสังคมด้วยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม โดยศีลสังคมเริ่มต้นจากศีล ๕ ขึ้นไป ท่านยกตัวอย่างศีลสังคมว่า “ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าเองหรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า นอกจากนี้ยังหมายถึงการปล่อยให้คนถูกฆ่าตายด้วย”^{๑๗๑} สังคมต้องมองเห็นคุณค่าของชีวิต โดยไม่ปล่อยให้ถูกฆ่าทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากการสร้างสันติภาพด้วยศีลแล้วท่านยังเห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งคือความเมตตา โดยการกระทำจะต้องประกอบด้วยความเมตตา ซึ่งความหมายสากลเรียกว่าความรัก “หากเริ่มต้นจากความรักสู่ความรัก ก็เหมือนเริ่มต้นจากสันติภาพสู่สันติภาพ จนกระทั่งทั่วทุกมุมโลกปกคลุมด้วยสันติภาพและความรักตามที่โลกเรียกร้องต้องการ”^{๑๗๒}

ดังนั้น แนวคิดเรื่องสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คือ การนำศาสนาเข้ามาร่วมมือกันสร้างสันติภาพ โดยทุกศาสนาล้วนต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่วนพุทธศาสนามีแนวทางเพื่อสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ โดยสันติภาพต้องเกิดขึ้นภายในจิตก่อน เพราะหากเจตจำนงไม่เป็นสันติแล้วการกระทำก็ไม่เป็นสันติ สันติภายในท่านเรียกว่าความรัก (เมตตา) ซึ่งแสดงออกต่อสังคมในรูปของการไม่เบียดเบียน โดยการไม่เบียดเบียนคือการปฏิบัติศีล ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสงบสุข ทั้งผู้ปฏิบัติและสมาชิกในสังคมเดียวกัน

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

^{๑๖๘} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), พุทธวิธีสร้างสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^{๑๖๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

^{๑๗๐} PhraMedhiDhammamporn (PraYoon Mererk), Buddhist Morality, (Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 1994), p.19.

^{๑๗๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการวิจัย และพระพุทธศาสนากับแนวทางสร้างความปรองดองของชาติ, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗-๒๘. (เอกสารประกอบการบรรยาย).

^{๑๗๒} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), พุทธวิธีสร้างสันติภาพ, หน้า ๕๔-๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต นามสกุล อารยางกูร) หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา “ป.อ.ปยุตโต” เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๒ ปี ที่วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร จนสอบได้นักธรรมเอก และเปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร และได้รับการอุปสมบทโดยเป็นนาคหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ณ พัทธสีมาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระพรหมคุณาภรณ์ เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนที่มีผลงานทางพระพุทธศาสนาร่วมสมัย โดยท่านมีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านที่เป็นที่รู้จัก เช่น หนังสือพุทธธรรม เป็นต้น ท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งภายในและภายนอกประเทศกว่า ๑๕ สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น ผลงานทางวิชาการที่ได้รับยกย่อง เช่น หนังสือพุทธธรรม ได้รับการยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำเอกของวงการพระพุทธศาสนา, พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบัน, ธรรมบุญชีวิต, การศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากยูเนสโก ซึ่งท่านได้มอบเงินรางวัลทั้งหมดให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้งกองทุนการศึกษาพระธรรมปิฎกเพื่อสันติภาพ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โดยปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์ ดำรงตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจำพรรษาอยู่ที่วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวกับสันติภาพ ซึ่งท่านได้รับอาราธนาไปบรรยายตามองค์กรสันติภาพต่างๆ เช่น UNESCO เป็นต้น และท่านได้ผลิตงานวิชาการเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก จนทำให้ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า “มนุษย์จะมีความฝึกฝนเข้มแข็งไปในทางที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงมากกว่าจะสร้างสรรค์สันติภาพ เห็นได้ชัดว่าการทำลายสันติภาพง่ายกว่าการรักษาสันติภาพ ดังปรากฏว่าการขัดแย้งและสงครามกลายเป็นปกติวิสัย ส่วนสันติภาพเป็นเพียงภาวะแทรกค้นชั่วคราว”^{๑๗๓} แสดงว่าท่านมองสันติภาพเป็นช่วงเวลาที่ขึ้นตรงกลางระหว่างความขัดแย้งและความรุนแรง การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่เสมอ

ท่านมองสันติภาพ ๒ สภาวะ คือ สันติภาพภายนอก ซึ่งเป็นสภาวะที่มีความสงบทางสังคม “ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก มักจะไม่มองลึกเข้าไปในจิตใจ มองสันติที่ความสงบเรียบร้อยทางสังคม การไม่รบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน เรียกว่าสันติภาพ สันติภาพอย่างนี้คือความอยู่ดีมีสุขของสังคมหรือของโลก”^{๑๗๔} ส่วนสันติภาพอีกสภาวะหนึ่งเป็น

^{๑๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

สันติภาพภายใน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของพระพุทธศาสนา “คนจะมีสันติสุขต้องเริ่มตั้งแต่จิตใจที่มีสันติ มีความสงบ ไม่พลุ่พล่านเร่าร้อน ไม่มีความทุกข์บีบคั้น ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข อยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์โดยไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการไม่เบียดเบียน ธรรมชาติ”^{๑๗๔} โดยสันติภาพ ๒ สภาวะจะมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะต้องมีจุดเริ่มจากสันติภาพภายใน แล้วขยายไปสู่สันติภาพภายนอก ท่านให้น้ำหนักกับการสร้างสันติภาพว่าต้องเน้นให้การศึกษา กับ สังคม โดยศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อความสันติสุข การศึกษาจะต้องไม่เป็นไปเพื่อความ เบียดเบียนกัน และส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข “การศึกษาที่สนองจุดหมายสูงสุดของแต่ละชีวิตและ จุดหมายรวมของมนุษยชาติ คือ อิศรภาพ หรือสันติสุข”^{๑๗๖}

นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรงไว้ในหนังสือ “วิถีสู่ สันติภาพ” ได้อธิบาย “สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงว่าเกิดจากความอยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบ การที่จะออกจากกับดักดังกล่าวคือ “ลดความหวงแหนกีดกัน” ด้วยการเข้าถึง ความสากล ๓ ประการ คือ ๑) ความเป็นมนุษย์สากล ๒) ความรักสากล ๓) กฎกติกาและหลักความ จริตสากล”^{๑๗๗} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความเป็นมนุษย์สากล หมายความว่า ทุกคนมีภาวะพื้นฐานที่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว คือ ความเป็นมนุษย์ เมื่อคนพบกันต้องมองกันโดยเริ่มที่ความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่มองที่ความเป็นชาติ พันธุ์ ปฏิบัติให้ถูกต้อง แต่ต้องมีจิตใจที่นึกถึงความเป็นมนุษย์และ ปฏิบัติต่อกันในฐานะแห่งความเป็น มนุษย์

๒. ความรักที่สากล หรือความเมตตาที่เป็นสากล หมายความว่า เมื่อเป็นมนุษย์แล้วเราก็มี เมตตา รักเหมือนกันหมด เราต้องการให้คนรักกัน มีเมตตาเมตรี มนุษย์จะอยู่กันด้วยดีก็ต้องมี เมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน ไม่โกรธกัน ไม่คิดหาทางที่จะทำร้ายกัน โดยมี เมตตาต่อทุกคนเสมอกัน แต่เวลานี้มีปัญหาว่า คนมีเมตตา รักแต่พวกของตัวเอง ส่วนพวก อื่นเมตตาไม่ได้ แม้กระทั่งต่างศาสนาก็ให้มีเมตตาเป็นสากล รักคนทุกคนเสมอ เหมือนกันหมด ไม่แบ่งแยก

๓. กฎกติกาและหลักความจริงที่เป็นสากล คือ ไม่ว่าใครทำเหตุปัจจัยนี้ ก็ได้รับผลอันนั้น ไม่ ว่าที่ไหนหรือเมื่อใด ไม่จำกัดด้วยขอบเขตแห่งกาละเทศะหรือกลุ่มชน จึงต้องขยายให้เป็น กฎกติกาที่ สากล เมื่อทำได้ ๓ หลักนี้สงครามก็จบ และสันติภาพก็เกิดขึ้นมาได้อย่างแน่นอน ดังนั้น พระพรหม คุณาภรณ์เห็นว่าสันติภาพประกอบด้วยสันติภาพภายใน คือ สันติภาพที่เกิดจากจิต และสันติภาพ ภายนอก คือ ความสงบเรียบร้อยและการไม่เบียดเบียนกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การ ศึกษา ศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อให้อยู่ดีมีความสุขและไม่เบียดเบียนกัน จึงจะเป็น การศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยท่านเห็นว่าการสร้างสันติภาพจะต้องอิงหลักความเป็นสากล ๓ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์สากล ความรักสากล กติกาและความจริงสากล

๓. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ

^{๑๗๔} ศักดิ์ธัญญา รัตนาวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัชยิต คุญฺโพน”, หน้า ๓๔.

^{๑๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๔.

^{๑๗๗} PhraBrahmaguhabhorn(P.A.Payutto),The Path to Peace, (Bangkok : Mahachulalong konrajavidalya University Press, 2011), pp. 66-71.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือรู้จักในนาม “พุทธทาสภิกขุ” ท่านเห็นว่าสังคมพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแปดเปื้อนเปื้อนบิดไปมาก และไม่อาจทำให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ ท่านจึงพิจารณาตนเองเป็น “พุทธทาส” เนื่องจากต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด ท่านสามารถตีความหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้เข้าใจง่ายและทำให้หลักธรรมชั้นสูงเป็นเรื่องในชีวิตของประชาชนทุกคน เช่น การนิพพานทุกขณะจิต การทำงานคือการปฏิบัติธรรม หรือการเสพกามด้วยจิตว่าง เป็นต้น จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพระภิกษุที่ปฏิรูปคำสอนได้เหมาะสมกับยุคสมัย ท่านได้เขียนหนังสือในการเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า เช่น หนังสือคู่มือมนุษย และหนังสือแก่นพุทธศาสนาที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ หนังสือดีประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จากองค์การยูเนสโก นอกจากนี้เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๗ ท่านได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลทำประโยชน์ฝ่ายบรรพชิตเนื่องในโอกาสสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ได้รับรางวัลเป็นสัญลักษณ์เสาโอศุก, พ.ศ.๒๕๓๗ ครุสภาประกาศยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้ทำคุณประโยชน์อย่างสูงยิ่งต่อการศึกษาชาติ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ และในพ.ศ.๒๕๔๘ องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษย นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังเขียนหนังสือสันติภาพของโลก ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อแนวทางสันติภาพ

ท่านพุทธทาสเห็นว่า “พุทธประสงค์คือความสงบสุขของชีวิตทุกชีวิต ทุกระดับ ให้ต้นไม้เป็นสุข ให้สัตว์เดรัจฉานเป็นสุข ให้มนุษย์เป็นสุข ให้เทวดาเป็นสุข”^{๑๗๘} ท่านถือว่าความสุขเป็นเครื่องหมายของสันติภาพ และสันติภาพจะต้องออกมาจากภายในจิต “สันติภาพที่แท้จริงจะมีได้ก็ต่อเมื่อมันมีความถูกต้องในทางจิตใจ รักกันได้ จนแม่วรักกันได้กับหนู นั่นแหละคือสันติภาพที่แท้จริง เสือรักกันได้กับกวาง สิงโตรักกันได้กับแพะ เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติภาพที่แท้จริง มันเป็นเรื่องที่ต้องเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจทั้งนั้น เป็นปัจจัยแก่สันติภาพถาวร”^{๑๗๙} สันติภาพที่เกิดจากภายในก็จะแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอก “สันติภาพของท่านพุทธทาสไม่ได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้ง หรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความสงบสันติในตัวบุคคลแต่ละคน จึงมีลักษณะเป็นองค์รวมอันประกอบด้วยหน่วยเล็กๆ คือ ปัจเจกบุคคลจนแผ่ขยายไปสู่สันติภาพที่กว้างใหญ่ขึ้นจนถึงสันติภาพโลก”^{๑๘๐} และพบว่าท่านพุทธทาสมีแนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพ ๕ ลักษณะ คือ

๑. การสร้างสันติภาพจากหน่วยย่อยของสังคม ส่วนการสร้างสันติภาพจะต้องมาจากหน่วยย่อยของสังคม โดยท่านเห็นว่าผู้ที่มีบทบาทในการสร้างสันติภาพในครอบครัวคือแม่ “แม่เป็นผู้สร้างโลก ถ้าบุตรทุกคนในโลกปัจจุบันนี้เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา โลกนี้จะมีแต่สันติภาพ สันติสุข

^{๑๗๘} พุทธทาสภิกขุ, การช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๑๗๙} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๐.

^{๑๘๐} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ภูฎบ”, หน้า ๓๓.

เหลือประมาณ”^{๑๘๑} การสร้างสันติภาพที่ถาวรต้องได้รับการปลูกฝังจากระดับครอบครัว ซึ่งเป็นสันติภาพในบ้าน และจะขยายไปสู่สังคม ประเทศและระดับโลกต่อไป การปลูกฝังอุปนิสัยตั้งแต่เด็กทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยน ทำให้การประพุดไม่เดือดร้อนคนอื่น “จิตใจของมนุษย์เป็นรากฐานของสันติภาพ”^{๑๘๒}

๒. การสร้างสันติภาพด้วยการปล่อยให้อยู่ในภาวะปกติ คือ สันติภาพยังรวมไปถึง “ภาวะความสงบของสิ่งที่ไม่มีชีวิต วัตถุที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย มันจะอยู่ในภาวะปกติได้เหมือนกัน ถ้ามนุษย์ไม่ไปทำลายมัน”^{๑๘๓} ความเป็นปกติของสรรพสิ่งที่ไม่ถูกทำลายหรือทำให้กลายสภาพจึงเป็นสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่ง

๓. การปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คือ “ทำให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หมายถึง ทำให้ทุกอย่างอยู่ในสภาพที่สงบ ไม่มีความทุกข์”^{๑๘๔} โดยท่านเห็นว่า “ศีลธรรม แปลว่า สิ่งที่ทำความปกติ มีศีลธรรมก็คือมีสิ่งที่ทำความปกติ คือ มีการกระทำ การพูดและการคิดที่เป็นไปเพื่อความปกติปกติคือไม่เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายเป็นวิกฤตการณ์ใดๆ มันก็คือสันติภาพ มีการกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขหรือสันติภาพ”^{๑๘๕} การสร้างสันติภาพสำเร็จได้ด้วยศีลธรรมนั้น “สามารถสร้างสันติภาพที่ถาวรด้วยการที่มนุษย์มีศีลธรรมทางกายและวาจาไม่เบียดเบียนผู้อื่น ศีลธรรมทางจิตคือจิตปกติ มีสมาธิตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และศีลธรรมทางทิวทัศน์คือความคิดเห็นที่ถูกต้อง”^{๑๘๖} ดังนั้น สันติภาพทางศีลธรรมเกิดได้ทั้งทางกาย ทางจิตและทางทิวทัศน์

๔. ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพา คือ “ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะหรือเนื่องอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันด้วยความผาสุก ให้อยู่กันได้เป็นผาสุกทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้ดีกับตระไคร้”^{๑๘๗} คนรวยกับคนจนหรือคนที่มีเชื้อชาติแตกต่างกันก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในระบบการพึ่งพากัน ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากกัน

๕. ความเข้าใจแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถือ คือ ท่านพุทธทาสเห็นว่า โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เลย เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตัวเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา ท่านจึงมีปณิธาน ๓ ข้อ ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก ดังนี้^{๑๘๘}

- ๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน
- ๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา
- ๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม

^{๑๘๑} พุทธทาสภิกขุ, พระคุณของแม่คือสันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๑.

^{๑๘๒} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๖.

^{๑๘๓} พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๑๘๔} พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^{๑๘๕} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๔๐๐.

^{๑๘๖} พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมกับมนุษย์โลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี:ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๘๗} พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, หน้า ๗๔.

^{๑๘๘} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๑๔๑.

การทำความเข้าใจแก่นสารของศาสนาที่ตนนับถืออย่างแท้จริงและการสานสัมพันธ์อันดีระหว่างต่างศาสนาด้วยกัน เป็นสันติภาพทางจิตและทิวทัศน์ ส่วนการไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุนิยมทำให้ไม่สะสมหรือกอบโกยจนเกินจำเป็น ประเด็นทางศาสนาที่ท่านเห็นว่า “ถ้าทุกศาสนามีเป้าหมายเพื่อสันติภาพก็สามารถที่จะร่วมมือกันได้ สิ่งสำคัญต้องมีสัมมาทิฐิในการปรับความคิดให้ถูกต้อง สันติภาพจึงจะเกิดขึ้นได้”^{๑๘๘}

สันติภาพตามมุมมองของท่านพุทธทาสจะเห็นว่า ตัวชี้วัดความเป็นสันติภาพคือความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช่ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ท่านยังมองว่าสันติภาพเป็นแบบทวิภาวะ คือ มองว่าสันติภาพสามารถเกิดได้จากภายในจิตก่อนจะส่งผลออกมาภายนอก โดยสันติภาพเชิงลบโดยการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นอยู่อย่างปกติ ไม่เข้าไปทำลายหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสันติภาพตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง เพราะจะเป็นการใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ ส่วนสันติภาพเชิงบวกท่านมองว่าการที่สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ท่านยังมองตามสภาพความเป็นจริงทางสังคมว่ามีความเหลื่อมล้ำกัน จึงเสนอแนวทางอยู่ด้วยกันภายใต้ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่มีการปฏิบัติตามศีลธรรม การสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้

๔. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของพระไพศาล วิสาโล

พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) เป็นพระนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงอีกรูปหนึ่งในสังคมไทย ปัจจุบัน นอกจากท่านจะเป็นนักปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว ยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา, กรรมการมูลนิธิโกลด์คิมทอง, กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย, กรรมการมูลนิธิสันติวิถี, กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, และกรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์ เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่ทำงานด้าน การอนุรักษ์ป่าไม้ จนได้รับการขนานนามว่าเป็นพระภิกษุเอ็นจีโอ นอกจากนี้ท่านยังนักวิชาการ นักเขียน นักปฏิบัติธรรม นักอนุรักษ์ นักบรรยาย เป็นผู้ที่ยุบายามเสนอทางออกจากความขัดแย้งและความรุนแรงให้กับสังคมและโลกโดยสันติวิธี นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลศรีบูรพาประจำปี ๒๕๕๓ ท่านได้เขียนบทความและหนังสือจำนวนมากเกี่ยวกับสังคม การเมือง พระพุทธศาสนาและสันติวิธีจำนวนมาก มีบทบาทอย่างยิ่งในการให้แนวคิดต่อสังคมในช่วงวิกฤติความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีและสันติภาพ

พระไพศาล เห็นว่าสันติภาพมองได้ ๒ ความหมาย คือ สันติภาพในเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก “เมื่อพูดถึงสันติภาพเรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม ได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟันกันและความโกลาหล อดห่ม่าน อันเป็นความหมายในเชิงลบดังกล่าวแม้จะไม่ผิด แต่

^{๑๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗-๑๔๗.

ความหมายในเชิงบวกคือ ภาวะที่สงบ ร่าเริง ผู้คนดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและมีความสมานฉันท์ต่อกัน”^{๑๙๐}

การที่จะบรรลุถึงสันติภาพอย่างแท้จริง จำเป็นที่จะต้องกำจัดรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง โดยสิ่งที่นักสร้างสันติพึงกระทำคือการตระหนักและจัดการกับโลภะ โมหะ โทสะ ที่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้ง คุณภาพทางจิตของนักสร้างสันติจึงเป็นสมบัติสำคัญ ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้^{๑๙๑} การสร้างสันติภาพจึงเป็นการสร้างออกมาจากภายใน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่สร้างสันติภาพ “สามารถเปลี่ยนภัยคุกคามให้เป็นสะพานสามมิตรภาพได้”^{๑๙๒} ท่านเห็นว่าแนวทางในการสร้างสันติภาพมีเพียงสันติวิธีเท่านั้น “การใช้สันติวิธีไม่เพียงสามารถทำให้อีกฝ่ายยุติความรุนแรงได้เท่านั้น หากยังทำให้เขากลับมาเป็นมิตรกับผู้ใช้สันติวิธีได้ด้วย”^{๑๙๓} เพราะสันติวิธีจะมีลักษณะไม่รุนแรง โดยท่านเห็นว่าการกระทำความรุนแรงเกิดจากความคิดมุ่งร้ายต่อกัน โดยมองกันแบบแบ่งแยก แต่การสร้างสันติภาพจะต้องมี “ความคิดไม่เบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตาเหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง”^{๑๙๔}

ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่า “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง”^{๑๙๕} สันติวิธีจึงไม่ใช่วิธีการยอมจำนนต่อความอยุติธรรม ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธีการเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรง “การบรรเทาความขัดแย้งบ่อยครั้งไม่ต้องการเทคนิคที่ซับซ้อน เพียงแต่มีสามัญสำนึกและความพร้อมที่จะทำสิ่งดีๆ คือ การฟัง การถามและการขอโทษเท่านั้น เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี”^{๑๙๖} ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออื่นใด เพียงแค่การพูดคุยทำความเข้าใจและกล้าเอ่ยปากขอโทษกัน ก็ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ประเด็นสำคัญคือการมองให้เห็นคุณค่าของชีวิต “โดยไม่ปล่อยให้อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน”^{๑๙๗} เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกสั่งสมภายหลังจากสภาพความเป็นมนุษย์ “การมองโลกโดยไม่แบ่งแยกเป็นรากฐานของปฏิบัติการแบบสันติวิธี”^{๑๙๘} ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพ แนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพเป็นวิถีทางสันติวิธีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประเด็นสำคัญในการสร้างสันติภาพท่านเห็นว่าต้องเริ่มจากจิตใจที่เป็นสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อน “หากสามารถสงบศึกและทำสัญญาสันติภาพกับตัวเองได้แล้ว การเลิกทะเลาะกับคนอื่นไม่ใช่เรื่องยากเท่ากับเลิกทะเลาะกับตัวเอง การเลิกทะเลาะกับตัวเอง

^{๑๙๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๔.

^{๑๙๑} พระไพศาล วิสาโล, ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

^{๑๙๒} พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

^{๑๙๓} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

^{๑๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

^{๑๙๕} พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, หน้า ๑๐๙.

^{๑๙๖} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, หน้า ๔๗.

^{๑๙๗} พระไพศาล วิสาโล, ลงหลักปักธงธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒.

^{๑๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

หมายถึงการอยู่กับตัวเองได้ อยู่อย่างสงบและอยู่อย่างมีความสุข”^{๑๙๙} จากนั้นจึงจะขยายผลไปสู่สังคมต่อไป

๕. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของพระมหาพรหมชา วมมหาโส^{๒๐๐}

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบการศึกษาระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพระภิกษุนักวิชาการที่มีผลงานเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติภาพ โดยท่านได้ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “รูปแบบการจัดการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่” นอกจากนี้ท่านยังจบหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับผู้บริหารระดับสูง (ปปร.) รุ่นที่ ๑๕ จากสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในโครงการสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากสมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย และสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรความรู้พื้นฐานด้านการป้องกัน และไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการขอโทษ : หลักการ ปฏิบัติการ และนโยบายสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะด้วยสันติวิธี รุ่นที่ ๒ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการฟื้นคืนดี และการขอโทษ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตรทักษะการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี รุ่นที่ ๑ สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หลักสูตรประกาศนียบัตรการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ ศาลยุดิธรรม เป็นต้น และท่านยังเป็นอาจารย์กำกับหลักสูตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (๒๐ เมษายน ๒๕๔๘-ปัจจุบัน) และเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเกี่ยวกับกรณีสิ่งแวดล้อม และการฟ้องร้องใน คดีความต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติภาพ ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ

พระมหาพรหมชาให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ตามแนวคิดของกลุ่มสันตินิยมมองได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า สันติภาพคือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือการไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความขัดแย้งและไร้ความรุนแรง การสร้างสถานการณ์^{๒๐๑} ท่านเห็นว่าสันติภาพและความขัดแย้งมีความสัมพันธ์กัน “สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพ”^{๒๐๒} แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านจึงไม่จำเป็นต้องตัดขาดจากความขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งที่ยังไม่ถึงขั้นการใช้ความรุนแรงต่อกันก็ถือว่ายังอยู่ใน

^{๑๙๙} พระไพศาล วิสาโล, *คืนความสุขให้ชีวิต*, หน้า ๑๕.

^{๒๐๐} <http://www.gotoknow.org/profiles/users/phramahahansa?locale=en>[๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๒๐๑} พระมหาพรหมชา วมมหาโส, *พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*, หน้า ๔๑๒.

^{๒๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

ขอบเขตของสันติภาพ “สันติภาพมีอาการไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมีปรากฏการณ์ที่ทุกคนต้องยึดได้”^{๒๐๓} แม้ว่าจะมีความขัดแย้งแต่ก็มีลักษณะไม่กระทบกระทั่งกันรุนแรง โดยท่านมองว่าสันติภาพมี ๒ รูปแบบ คือ สันติภาพแบบทวีลักษณะและสันติภาพแบบทวิภาวะ

นอกจากนี้ท่านยังมองว่าความขัดแย้งในแง่ของบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอก “ความขัดแย้งภายใน ได้แก่ ความขัดแย้งทางแนวคิด ความขัดแย้งภายนอก ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม”^{๒๐๔} โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งคือ “ปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้งมี ๓ ประการ คือ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฐฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรม ที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อมนุษย์สามารถทำลายมันแห่งตัณหา มานะ และทิฐฐิได้แล้วสันติสุขก็จะเกิดขึ้น”^{๒๐๕}

^{๒๐๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๓

^{๒๐๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๐๕} อ่างแล้ว.

บทที่ ๓

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้จะได้นำเสนอเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบ ได้แก่ การจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนา และการสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๓.๑ การจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยถือได้ว่ามีความก้าวหน้าในระดับแนวหน้าของพระพุทธศาสนาทั่วโลก ในส่วนของการจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น องค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ มีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

๑.การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการเริ่มศึกษาแบบนักธรรมขึ้นควบคู่กับฝ่ายเปรียญ แต่ยังเป็น การศึกษาของสงฆ์เท่านั้น จนถึงรัชกาลที่ ๗ จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสชายหญิงเข้าเรียนด้วย โดย แยกเป็นแผนกธรรม สำหรับภิกษุสามเณรและแผนกธรรมศึกษา สำหรับฆราวาสชายหญิงแบ่งเป็น ๓ ชั้น นักธรรมศึกษาตรี ชั้นโทและชั้นเอก มูลเหตุที่เริ่มให้มีการศึกษาแผนกธรรมขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น เนื่องมาจากทางราชการ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ ยกเว้นพระภิกษุสามเณรไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร สำหรับผู้รู้ธรรม ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตั้งหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแบบใหม่เรียกว่า “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เริ่มสอบไล่สนาม หลวงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นมา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้ครูที่เป็นคฤหัสถ์เข้าสอบไล่วิชานักธรรมตรีในสนามหลวงคณะสงฆ์ได้ และต่อมาทางคณะสงฆ์ได้อนุญาตให้คฤหัสถ์ชายหญิงเข้าสอบความรู้ นักธรรมในสนามหลวงได้ด้วย โดยกำหนดให้สอบพร้อมกับภิกษุสามเณรทั่วราชอาณาจักร สำหรับหลักสูตรวินัยบัญญัติ นั้น ไม่เหมาะกับคฤหัสถ์ จึงเปลี่ยนเป็นเบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีล เป็นหลักสูตรแทน สำหรับผู้เรียนธรรมศึกษาตรี เรียน ๔ วิชา ส่วนธรรมศึกษาโทและเอก เรียน เพียง ๓ วิชา ยกเว้นวิชาวินัย

๒.การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่โบราณมาไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงรูปเดิมอยู่ ทั้งทางด้านหลักสูตร การวัดผลและวิธีสอบ ยิ่งยากต่อการเล่าเรียน ต้องใช้เวลานาน และเดิมที การสอบบาลีต้องสอบด้วยปากเปล่า จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลี ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ใน

ปัจจุบัน การสอบบาลีสนามหลวง ป.ธ.๑-๒ ถึง ป.ธ.๕ เมื่อสอบได้วิชาหนึ่งและ ตกวิชาหนึ่งแล้ว แม่กองบาลีสนามหลวงเปิดโอกาสให้สอบแก้ตัวอีกครั้ง

อนึ่งการสอบบาลี เมื่อก่อนไม่กำหนดวันสอบแน่นอน กรมการจะประกาศเป็นคราว ๆ ไป จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง ใน รัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ นี้เอง

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการให้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์หรือเป็นการศึกษารูปแบบ หนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายศาสนจักรได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และฝ่ายบ้านเมือง เมื่อพระภิกษุสามเณรได้ลาสิกขาแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับ ราชการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป ปัจจุบันนี้การศึกษาประเภทนี้ได้กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๔. มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียน การสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และสำหรับ พระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็โปรดให้เปิดขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้ทรงพระราชทานนามว่า “มหา มกุฏราช วิทยาลัย” อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้ได้ดำเนินการมาโดยลำดับแต่ก็ยังไม่ก้าวหน้าถึงขั้นเป็นมหาวิทยาลัย เพิ่งจะมายกระดับการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยในรัชกาลปัจจุบัน นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนั้นเป็นการ ศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ต่อมา รัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภา ก็ได้ตราพระราชบัญญัติกำหนดวิध्यฐานะ ผู้สำเร็จ วิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ลงวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ตรา พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. ๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐและเป็น มหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาค ภาษาไทยและ ภาควิชาภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษา ของคณะสงฆ์ในอนาคต

ปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการ ศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษา บาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และ

มหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศด้วย

พระสังฆาธิการระดับต่างๆ ได้ตื่นตัวในการศึกษาเพื่อให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้ทันกับเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์(ปป.ส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา พระสังฆาธิการทั่วประเทศได้ศึกษาหลักสูตร ปบ.ส. ๑ ปี และสามารถเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรี และขณะนี้พระสังฆาธิการได้เรียนจบปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท นับว่าเป็นหลักสูตรที่ทำให้พระสังฆาธิการสนใจและศึกษาเป็นจำนวนมาก

ในส่วนของพระราชบัญญัติทางการศึกษาได้ให้การสนับสนุนการศึกษาโดยมีมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการ เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

โรงเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สำนักศาสนศึกษา หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แก่พระภิกษุและสามเณรในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้งยุบรวมเลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ข) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียนได้รับการสนับสนุน ในด้านวิชาการ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการโรงเรียนคณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษา ของโรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนแล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนระบบ การประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา องค์กรประกอบจำนวนคุณสมบัติหลักเกณฑ์วิธีการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุม และการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด

ขณะนี้สังคมไทยกำลังสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์กรต่างๆ และสังคมการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมีอาชีพในการ กำหนดวิธีการและเครื่องมือในการวัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระ เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศเป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการ ศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถ เข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและ ฝ่ายโลกควบคู่กันไป และเป็นการสร้างศาสนทายาทและเปิด โอกาสให้เป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษา ของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมี ปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องคุณธรรม จริยธรรม ถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัด พระจัดการดูแลให้ คือ จัดศาสนศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเพื่อเป็นทางเลือก หนึ่งของผู้ต้องการให้ลูกของตนเองมี คุณธรรมและจริยธรรม เข้ามาบวชเรียนเพื่อที่จะเป็นพลเมือง ดีของชาติ และรัฐจะต้องให้การ สนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป สิ่งสำคัญ ผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนา หลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพ มากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระหลักสูตร เดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัด การศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษ หน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวช เรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเราควรดูการทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วน ในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพ ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะ

เห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๓.๒ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

สันติภาพเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในโลก ทางด้านพระพุทธศาสนาก็มีการเสริมสร้างสันติภาพในเนื้อหาที่แยกเป็น ๒ ประเด็น คือ

๓.๒.๑ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์

การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์ในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษามุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระสงฆ์ไทยจำนวน ๕ รูป ได้แก่ พระธรรมพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ที่ประกาศว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นักวิชาการเพชรน้ำเอกในวงการพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับจากทั่วโลก เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ”, พุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก และท่านยังเป็นผู้เขียนหนังสือ “สันติภาพของโลก”, พระไพศาล วิสาโล เป็นพระภิกษุอีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ, และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส พระภิกษุนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง พุทธสันติวิธีและสันติภาพ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแต่ละท่านล้วนมีแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพ จึงได้เลือกศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในงานวิจัย ซึ่งจะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

๑. มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการของประเทศไทยรูปหนึ่งในยุคปัจจุบัน โดยท่านมีผลงานคำบรรยายธรรมและหนังสือออกมาเป็นจำนวนมาก และด้วยการที่ท่านเป็นพระนักปกครองและพระนักพัฒนาด้านการศึกษา ทำให้ท่านได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งในและนอกประเทศ ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีและศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เป็นเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคนปัจจุบัน, เป็นเจ้าคณะภาค ๒ และคณะเลขาธิการของคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และเป็นพระมหาเถระที่มีบทบาทอย่างยิ่งเกี่ยวกับวงการพระพุทธศาสนาและสังคม โดยยกระดับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปสู่ระดับสากล และผลักดันให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเพื่อสังคมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ท่านยังได้ให้แนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม และงานวิชาการของท่านยังมีลักษณะส่งเสริมสันติภาพหลายเล่ม ซึ่งแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านมีความสำคัญต่อสังคมโลก จึงได้เลือกศึกษาแนวคิดของท่าน ดังต่อไปนี้

พระพรหมบัณฑิตเห็นว่าศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างสันติภาพ ขอเพียงให้มีความสามัคคีกันในระหว่างศาสนา แต่ในมุมมองของชาวพุทธท่านมีความเห็นว่า “ถ้าชาวพุทธทั้งโลกสามัคคีกันก็จะสามารถระดมความพยายามกระทำการอันนำมาซึ่งสันติภาพของโลก ชาวพุทธทั้งหลายมีสิทธิเป็นผู้สร้างสันติภาพ เพราะพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพอย่างเป็นสากล พระพุทธเจ้าได้รับการยอมรับว่าเป็นพระราชาแห่งสันติภาพ ดังที่ท่านเจที ชันเดอร์แลนด์ ชี้แจงว่า ตลอดระยะเวลาใน

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพแก่พุทธศาสนิกชนอย่างจริงจังและได้ผลยิ่งกว่าศาสนาสำคัญอื่นใดที่โลกรู้จัก”^๑ ประเด็นนี้ท่านกล่าวถึงเรื่องแนวทางพุทธศาสนาต่อสันติภาพ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ อัตลักษณ์ของพุทธศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อสันติภาพ หากชาวพุทธช่วยกันนำแนวทางสันติภาพของพุทธศาสนาไปสู่ชาวโลก ก็จะทำให้โลกมีสันติภาพ

ส่วนหลักการเสริมสร้างสันติภาพนั้นท่านให้ยึดหลักศีลธรรม “เพราะพุทธศาสนาสอนให้เคารพสิทธิอันชอบธรรม โดยเฉพาะศีลอันเป็นข้อห้ามไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะการเบียดเบียนคนอื่นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่สงบขึ้นในสังคม เป็นความอยุติธรรม ผู้ทำลายผู้อื่นหรือละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ใช่ชาวพุทธที่ดี”^๒ อาการละเมิดศีลเป็นการละเมิดสันติสุขในสังคมด้วย ท่านจึงเห็นว่าสามารถเสริมสร้างสันติภาพได้ด้วยหลักการของศีล โดยการนำศีลเข้าไปสู่ภาคปฏิบัติของสังคม “สันติภาพที่แท้จริงที่เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงสังคมก็คือสันติภาพภายใน”^๓ จุดเริ่มของการเสริมสร้างสันติภาพคือการสร้างพลังสันติจิต แล้วปฏิบัติการเชิงสังคมด้วยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม โดยศีลสังคมเริ่มต้นจากศีล ๕ ขึ้นไป ท่านยกตัวอย่างศีลสังคมว่า “ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าเองหรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า นอกจากนี้ยังหมายถึงการปล่อยให้คนถูกฆ่าตายด้วย”^๔ สังคมต้องมองเห็นคุณค่าของชีวิต โดยไม่ปล่อยให้ถูกฆ่าทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากการเสริมสร้างสันติภาพด้วยศีลแล้ว ท่านยังเห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งคือความเมตตา โดยการกระทำจะต้องประกอบด้วยความเมตตา ซึ่งความหมายสากลเรียกว่าความรัก “หากเริ่มต้นจากความรักสู่ความรัก ก็เหมือนเริ่มต้นจากสันติภาพสู่สันติภาพ จนกระทั่งทั่วทุกมุมโลกปกคลุมด้วยสันติภาพและความรักตามที่โลกเรียกร้องต้องการ”^๕

ดังนั้น มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คือการนำศาสนาเข้ามาร่วมกันเสริมสร้างสันติภาพ โดยทุกศาสนาล้วนต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่วนพุทธศาสนามีแนวทางเพื่อสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ โดยสันติภาพต้องเกิดขึ้นภายในจิตก่อน เพราะหากเจตจำนงไม่เป็นสันติแล้วการกระทำก็ไม่เป็นสันติ สันติภายในท่านเรียกว่าความรัก (เมตตา) ซึ่งแสดงออกต่อสังคมในรูปของการไม่เบียดเบียน โดยการไม่เบียดเบียนคือการปฏิบัติศีล ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสงบสุข ทั้งผู้ปฏิบัติและสมาชิกในสังคมเดียวกัน

๒. มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

^๑ พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^๒ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

^๓ PhraMedhiDhammamporn(PraYoon Mererk), *Buddhist Morality*, (Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, ๑๙๙๔), p.๑๙.

^๔ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการวิจัย และพระพุทธศาสนากับแนวทางสร้างความปรองดองของชาติ**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗-๒๘. (เอกสารประกอบการบรรยาย).

^๕ พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, หน้า ๕๔-๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต นามสกุล อารยางกูร) หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา “ป.อ.ปยุตโต” ท่านเป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนที่มีผลงานทางพระพุทธศาสนา ร่วมสมัย โดยท่านมีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านที่เป็นที่รู้จัก เช่น หนังสือพุทธธรรม เป็นต้น ท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัลและคุุชฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น ผลงานทางวิชาการที่ได้รับการยกย่อง เช่น หนังสือพุทธธรรม ได้รับการยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำเอกของวงการพระพุทธศาสนา, พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบัน, ธรรมานุญชีวิต, การศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากยูเนสโก ซึ่งท่านได้มอบเงินรางวัลทั้งหมดให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้งกองทุนการศึกษาพระธรรมปิฎกเพื่อสันติภาพ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โดยปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์ ดำรงตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจำพรรษาอยู่ที่วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวกับสันติภาพ ซึ่งท่านได้รับอาราธนาไปบรรยายตามองค์กรสันติภาพต่างๆ เช่น UNESCO เป็นต้น และท่านได้ผลิตงานวิชาการเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก จนทำให้ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า “มนุษย์จะมีความฝึกฝนโน้มน้าวไปยังไปในทางที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงมากกว่าจะสร้างสรรค์สันติภาพ เห็นได้ชัดว่าการทำลายสันติภาพง่ายกว่าการรักษาสันติภาพ ดังปรากฏว่าการขัดแย้งและสงครามกลายเป็นปกติวิสัย ส่วนสันติภาพเป็นเพียงภาวะแทรกค้นชั่วคราว”^๖ แสดงว่าท่านมองสันติภาพเป็นช่วงเวลาที่ยืนตรงกลางระหว่างความขัดแย้งและความรุนแรง การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่เสมอ

ท่านได้มองสันติภาพ ๒ สภาวะ คือ สันติภาพภายนอก ซึ่งเป็นสภาวะที่มีความสงบทางสังคม “ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก มักจะไม่มองลึกเข้าไปในจิตใจ มองสันติที่ความสงบเรียบร้อยทางสังคม การไม่รบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน เรียกว่าสันติภาพ สันติภาพอย่างนี้คือความอยู่ดีมีสุขของสังคมหรือของโลก”^๗ ส่วนสันติภาพอีกสภาวะหนึ่งเป็นสันติภาพภายใน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของพระพุทธศาสนา “คนจะมีสันติสุขต้องเริ่มตั้งแต่จิตใจที่มีสันติ มีความสงบ ไม่พลุ่งพล่านเร่าร้อน ไม่มีความทุกข์บีบคั้น ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข อยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์โดยไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ”^๘ โดยสันติภาพ ๒ สภาวะจะมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะต้องมีจุดเริ่มจากสันติภาพภายในแล้ว

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๒๓-๒๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^๘ คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิด กุญฺญ”, หน้า ๓๔.

ขยายไปสู่สันติภาพภายนอก ท่านให้น้ำหนักกับการสร้างสันติภาพว่าต้องเน้นให้การศึกษากับสังคม โดยศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อความสันติสุข การศึกษาจะต้องไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนกัน และส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข “การศึกษาที่สนองจุดหมายสูงสุดของแต่ละชีวิตและจุดหมายรวมของมนุษยชาติ คือ อิศราภาพ หรือสันติสุข”^๙

นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรงไว้ในหนังสือ “วิถีสู่สันติภาพ” ได้อธิบาย “สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงว่าเกิดจากความอยากได้ออยากใหญ่ และใจแคบ การที่จะออกจากกับดักดังกล่าวคือ “ลดความหวงแหนกีดกัน” ด้วยการเข้าถึงความสากล ๓ ประการ คือ ๑) ความเป็นมนุษย์สากล ๒) ความรักสากล ๓) กฎกติกาและหลักความจริงสากล”^{๑๐} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความเป็นมนุษย์สากล หมายความว่า ทุกคนมีภาวะพื้นฐานที่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว คือ ความเป็นมนุษย์ เมื่อคนพบกันต้องมองกันโดยเริ่มที่ความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่มองที่ความเป็นชาติพันธุ์ ปฏิบัติให้ถูกต้อง แต่ต้องมีจิตใจที่นึกถึงความเป็นมนุษย์และ ปฏิบัติต่อกันในฐานะแห่งความเป็นมนุษย์

๒. ความรักที่สากล หรือความเมตตาที่เป็นสากล หมายความว่า เมื่อเป็นมนุษย์แล้วเราก็มีเมตตารักเหมือนกันหมด เราต้องการให้คนรักกัน มีเมตตาไมตรี มนุษย์จะอยู่กันด้วยดีก็ต้องมี เมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน ไม่โกรธกัน ไม่คิดหาทางที่จะทำร้ายกัน โดยมีเมตตาต่อทุกคนเสมอเหมือนกัน แต่เวลานี้มีปัญหาว่า คนมีเมตตาดีแต่พวกของตัวเอง ส่วนพวก อื่นเมตตาไม่ได้ แม้กระทั่งต่างศาสนาก็ให้มีเมตตาเป็นสากล รักคนทุกคนเสมอ เหมือนกันหมด ไม่แบ่งแยก

๓. กฎกติกาและหลักความจริงที่เป็นสากล คือ ไม่ว่าใครทำเหตุปัจจัยนี้ ก็ได้รับผลอันนั้น ไม่ว่าจะที่ไหนหรือเมื่อใด ไม่จำกัดด้วยขอบเขตแห่งกาละเทศะหรือกลุ่มชน จึงต้องขยายให้เป็น กฎกติกาที่สากล เมื่อทำได้ ๓ หลักนี้สงครามก็จบ และสันติภาพก็เกิดขึ้นมาได้อย่างแน่นอน ดังนั้น พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าสันติภาพประกอบด้วยสันติภาพภายใน คือ สันติภาพที่เกิดจากจิต และสันติภาพภายนอก คือ ความสงบเรียบร้อยและการไม่เบียดเบียนกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การศึกษาศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อให้อยู่ดีมีความสุขและไม่เบียดเบียนกัน จึงจะเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยท่านเห็นว่าการเสริมสร้างสันติภาพจะต้องอิงหลักความเป็นสากล ๓ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์สากล ความรักสากล กติกาและความจริงสากล

๓. มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ(เงื่อม อินทปัญญา)

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญญา) หรือรู้จักในนาม “พุทธทาสภิกขุ” ท่านเห็นว่าสังคมพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแปดเปื้อนเปื้อนบิดไปมาก และไม่อาจทำให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ ท่านจึงพิจารณาตนเองเป็น “พุทธทาส” เนื่องจากต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด ท่านสามารถตีความหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้เข้าใจง่ายและทำให้หลักธรรมขั้นสูงเป็นเรื่องในชีวิตของประชาชนทุกคน เช่น การนิพพานทุกขณะจิต การทำงานคือการ

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๔.

^{๑๐} PhraBrahmaguhabhorn(P.A.Payutto),The Path to Peace, (Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, ๒๐๑๑), pp. ๖๖-๗๑.

ปฏิบัติธรรม หรือการเสพงามด้วยจิตว่าง เป็นต้น จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพระภิกษุที่ปฏิรูปคำสอนได้เหมาะสมกับยุคสมัย ท่านได้เขียนหนังสือในการเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า เช่น หนังสือคู่มือมนุษย์ และหนังสือแก่นพุทธศาสน์ ได้รับรางวัลชนะเลิศ หนังสือดีประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จากองค์การยูเนสโก นอกจากนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ท่านได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลทำประโยชน์ฝ่ายบรรพชิตเนื่องในโอกาสสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ได้รับรางวัลเป็นสัญลักษณ์เสาโอศุก, พ.ศ. ๒๕๓๗ ครุสภาประกาศยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้ทำคุณประโยชน์อย่างสูงยิ่งต่อการศึกษาชาติ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ และในพ.ศ. ๒๕๔๘ องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษย์ นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังเขียนหนังสือสันติภาพของโลก ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อแนวทางสันติภาพ

ท่านพุทธทาสเห็นว่า “พุทธประสงค์คือความสงบสุขของชีวิตทุกชีวิต ทุกระดับ ให้ต้นไม้เป็นสุข ให้สัตว์เดรัจฉานเป็นสุข ให้มนุษย์เป็นสุข ให้เทวดาเป็นสุข”^{๑๑} ท่านถือว่าความสุขเป็นเครื่องหมายของสันติภาพ และสันติภาพจะต้องออกมาจากภายในจิต “สันติภาพที่แท้จริงจะมีได้ก็ต่อเมื่อมันมีความถูกต้องในทางจิตใจ รักกันได้ จนแมวมารักกันได้กับหนู นั่นแหละคือสันติภาพที่แท้จริง เสือรักกันได้กับกวาง สิงโตรักกันได้กับแพะ เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติภาพที่แท้จริง มันเป็นเรื่องที่ต้องเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจทั้งนั้น เป็นปัจจัยแก่สันติภาพถาวร”^{๑๒} สันติภาพที่เกิดจากภายในก็จะแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอก “สันติภาพของท่านพุทธทาสไม่ได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้ง หรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความความสงบสันติในตัวบุคคลแต่ละคน จึงมีลักษณะเป็นองค์รวมอันประกอบด้วยหน่วยเล็กๆ คือ ปัจเจกบุคคลจนแผ่ขยายไปสู่สันติภาพที่กว้างใหญ่ขึ้นจนถึงสันติภาพโลก”^{๑๓} และพบว่าท่านพุทธทาสมีแนวคิดเรื่องการเสริมสร้างสันติภาพ ๕ ลักษณะ คือ

๑. การเสริมสร้างสันติภาพจากหน่วยย่อยของสังคม ส่วนการสร้างสันติภาพจะต้องมาจากหน่วยย่อยของสังคม โดยท่านเห็นว่าผู้ที่มีบทบาทในการเสริมสร้างสันติภาพในครอบครัวคือแม่ “แม่เป็นผู้สร้างโลก ถ้าบุตรทุกคนในโลกปัจจุบันนี้เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา โลกนี้จะมีแต่สันติภาพ สันติสุขเหลือประมาณ”^{๑๔} การเสริมสร้างสันติภาพที่ถาวรต้องได้รับการปลูกฝังจากระดับครอบครัว ซึ่งเป็นสันติภาพในบ้าน และจะขยายไปสู่สังคม ประเทศและระดับโลกต่อไป การปลูกฝังอุปนิสัยตั้งแต่เด็กทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยน ทำให้การประพจน์ไม่เดือดร้อนคนอื่น “จิตใจของมนุษย์เป็นรากฐานของสันติภาพ”^{๑๕}

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, การช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๐.

^{๑๓} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัชยิต ญฺญบ”, หน้า ๓๓.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, พระคุณของแม่คือสันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๑.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๖.

๒. การเสริมสร้างสันติภาพด้วยการปล่อยให้อยู่ในภาวะปกติ คือ สันติภาพยังรวมไปถึง “ภาวะความสงบของสิ่งที่ไม่มีชีวิต วัตถุที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย มันจะอยู่ในภาวะปกติได้เหมือนกัน ถ้ามนุษย์ไม่ไปทำลายมัน”^{๑๖} ความเป็นปกติของสรรพสิ่งที่ไม่ถูกทำลายหรือทำให้กลายสภาพจึงเป็นสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่ง

๓. การปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คือ “ทำให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หมายถึง ทำให้ทุกอย่างอยู่ในสภาพที่สงบ ไม่มีความทุกข์”^{๑๗} โดยท่านเห็นว่า “ศีลธรรม แปลว่า สิ่งที่ทำความปกติ มีศีลธรรมก็คือมีสิ่งที่ทำความปกติ คือ มีการกระทำ การพูดและการคิดที่เป็นไปเพื่อความปกติ ปกติคือไม่เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายเป็นวิกฤตการณ์ใดๆ มันก็คือสันติภาพ มีการกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขหรือสันติภาพ”^{๑๘} การเสริมสร้างสันติภาพสำเร็จได้ด้วยศีลธรรมนั้น “สามารถสร้างสันติภาพที่ถาวรด้วยการที่มนุษย์มีศีลธรรมทางกายและวาจาไม่เบียดเบียนผู้อื่น ศีลธรรมทางจิตคือจิตปกติ มีสมาธิตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และศีลธรรมทางทิวาธิคือความคิดเห็นที่ถูกต้อง”^{๑๙} ดังนั้น สันติภาพทางศีลธรรมเกิดได้ทั้งทางกาย ทางจิตและทางทิวาธิ

๔. ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพา คือ “ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะหรือเนื่องอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันด้วยความผาสุก ให้อยู่กันได้เป็นผาสุกทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำ ต่ำสูง เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้กับตระไคร้”^{๒๐} คนรวยกับคนจนหรือคนที่มีเชื้อชาติแตกต่างกันก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในระบบการพึ่งพากัน ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากกัน

๕. ความเข้าใจแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถือ คือ ท่านพุทธทาสเห็นว่า โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถเสริมสร้างสันติภาพได้เลย เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา ท่านจึงมีปณิธาน ๓ ข้อ ในการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก ดังนี้^{๒๑}

- ๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน
- ๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา
- ๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม

การทำความเข้าใจแก่นสารของศาสนาที่ตนนับถืออย่างแท้จริงและการสานสัมพันธ์อันดีระหว่างต่างศาสนาด้วยกัน เป็นสันติภาพทางจิตและทิวาธิ ส่วนการไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุนิยมทำให้ไม่สะสมหรือกอบโกยจนเกินจำเป็น ประเด็นทางศาสนานี้ท่านเห็นว่า “ถ้าทุกศาสนามีเป้าหมายเพื่อสันติภาพก็สามารถที่จะร่วมมือกันได้ สิ่งสำคัญต้องมีสัมมาทิวาธิในการปรับความคิดให้ถูกต้อง สันติภาพจึงจะเกิดขึ้นได้”^{๒๒}

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๔๐๐.

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมกับมนุษย์โลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี:ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, หน้า ๗๔.

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๑๔๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗-๑๔๗.

สันติภาพตามมุมมองของท่านพุทธทาสจะเห็นว่า ตัวชี้วัดความเป็นสันติภาพคือความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ท่านยังมองว่าสันติภาพเป็นแบบทวีภาวะ คือ มองว่าสันติภาพสามารถเกิดได้จากภายในจิต ก่อนจะส่งผลออกมาภายนอก โดยสันติภาพเชิงลบโดยการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นอยู่อย่างปกติ ไม่เข้าไปทำลายหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสันติภาพตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง เพราะจะเป็นการใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ ส่วนสันติภาพเชิงบวกท่านมองว่าการที่สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ท่านยังมองตามสภาพความเป็นจริงทางสังคมว่ามีความเหลื่อมล้ำกัน จึงเสนอแนวทางอยู่ด้วยกันภายใต้ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่มีการปฏิบัติตามศีลธรรม การสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้

๔. มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระไพศาล วิสาโล

พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) เป็นพระนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงอีกรูปหนึ่งในสังคมไทย ปัจจุบัน นอกจากท่านจะเป็นนักปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว ยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา, กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง, กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย, กรรมการมูลนิธิสันติวิถี, กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, และกรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์ เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งทำงานด้าน การอนุรักษ์ป่าไม้ จนได้รับการขนานนามว่าเป็นพระภิกษุเอ็นจีโอ นอกจากนี้ท่านยังนักวิชาการ นักเขียน นักปฏิบัติธรรม นักอนุรักษ์ นักบรรยาย เป็นผู้ที่ยพยายามเสนอทางออกจากความขัดแย้งและความรุนแรงให้กับสังคมและโลกโดยสันติวิธี นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลศรีบูรพาประจำปี ๒๕๕๓ ท่านได้เขียนบทความและหนังสือจำนวนมากเกี่ยวกับสังคม การเมือง พระพุทธศาสนาและสันติวิธีจำนวนมาก มีบทบาทอย่างยิ่งในการให้แนวคิดต่อสังคมในช่วงวิกฤติความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีและสันติภาพ

พระไพศาล เห็นว่าสันติภาพมองได้ ๒ ความหมาย คือ สันติภาพในเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก “เมื่อพูดถึงสันติภาพเรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม ได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟันกันและความโกลาหล อดห่ม่าน อันเป็นความหมายในเชิงลบดังกล่าวแม้จะไม่ผิด แต่ความหมายในเชิงบวกคือ ภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและมีความสมานฉันท์ต่อกัน”^{๒๓}

การที่จะบรรลุถึงสันติภาพอย่างแท้จริง จำเป็นที่จะต้องกำจัดรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง โดยสิ่งนี้นักสร้างสันติพึงกระทำคือการตระหนักรู้และจัดการกับโลภะ โมหะ โทสะ ที่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้ง คุณภาพทางจิตของนักสร้างสันติจึงเป็นสมบัติสำคัญ ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

^{๒๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๔.

ได้^{๒๔} การสร้างสันติภาพจึงเป็นการสร้างออกมาจากภายใน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่สร้างสันติภาพ “สามารถเปลี่ยนภัยคุกคามให้เป็นสะพานสามมิตรภาพได้”^{๒๕} ท่านเห็นว่าแนวทางในการเสริมสร้างสันติภาพมีเพียงสันติวิธีเท่านั้น “การใช้สันติวิธีไม่เพียงสามารถทำให้อีกฝ่ายยุติความรุนแรงได้เท่านั้น หากยังทำให้เขากลับมาเป็นมิตรกับผู้ใช้สันติวิธีได้ด้วย”^{๒๖} เพราะสันติวิธีจะมีลักษณะไม่รุนแรง โดยท่านเห็นว่าการกระทำ ความรุนแรงเกิดจากความคิดมุ่งร้ายต่อกัน โดยมองกันแบบแบ่งแยก แต่การเสริมสร้างสันติภาพจะต้องมี “ความคิดไม่เบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตาเหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง”^{๒๗}

ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่า “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง”^{๒๘} สันติวิธีจึงไม่ใช่วิธีการยอมจำนนต่อความยุติธรรม ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธีการเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรง “การบรรเทาความขัดแย้งบ่อยครั้งไม่ต้องการเทคนิคที่ซับซ้อน เพียงแต่มีสามัญสำนึกและความพร้อมที่จะทำสิ่งดีๆ คือ การฟัง การถามและการขอโทษเท่านั้น เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี”^{๒๙} ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออื่นใด เพียงแค่การพูดคุยทำความเข้าใจและกล้าเอ่ยปากขอโทษกัน ก็ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ประเด็นสำคัญคือการมองให้เห็นคุณค่าของชีวิต “โดยไม่ปล่อยให้อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน”^{๓๐} เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกส่งสมภายหลังจากสภาพความเป็นมนุษย์ “การมองโลกโดยไม่แบ่งแยกเป็นรากฐานของปฏิบัติการแบบสันติวิธี”^{๓๑} ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพ แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างสันติภาพเป็นวิถีทางสันติวิธีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประเด็นสำคัญในการเสริมสร้างสันติภาพท่านเห็นว่าต้องเริ่มจากจิตใจที่เป็นสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อน “หากสามารถสงบศึกและทำสัญญาสันติภาพกับตัวเองได้แล้ว การเลิกทะเลาะกับคนอื่นไม่ใช่เรื่องยากเท่ากับเลิกทะเลาะกับตัวเอง การเลิกทะเลาะกับตัวเองหมายถึงการอยู่กับตัวเองได้ อยู่อย่างสงบและอยู่อย่างมีความสุข”^{๓๒} จากนั้นจึงจะขยายผลไปสู่สังคมต่อไป

๕. มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบการศึกษาระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพระภิกษุนักวิชาการที่มีผลงานเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติภาพ โดยท่านได้ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “รูปแบบ

^{๒๔} พระไพศาล วิสาโล, ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

^{๒๕} พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

^{๒๖} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : โกมลคิมทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

^{๒๘} พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, หน้า ๑๐๙.

^{๒๙} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, หน้า ๔๗.

^{๓๐} พระไพศาล วิสาโล, ลงหลักปักธงธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๓๒} พระไพศาล วิสาโล, คั้นความสุขให้ชีวิต, หน้า ๑๕.

การจัดการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่” นอกจากนี้ท่านยังจบหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับผู้บริหารระดับสูง (ปปร.) รุ่นที่ ๑๕ จากสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในโครงการสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากสมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย และสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรความรู้พื้นฐานด้านการป้องกัน และไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการขอโทษ : หลักการ ปฏิบัติการ และนโยบายสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะด้วยสันติวิธี รุ่นที่ ๒ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการฟื้นคืนดี และการขอโทษ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตรทักษะการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี รุ่นที่ ๑ สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หลักสูตรประกาศนียบัตรการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ ศาสนาพุทธธรรม เป็นต้น และท่านยังเป็นอาจารย์กำกับหลักสูตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (๒๐ เมษายน ๒๕๔๘-ปัจจุบัน) และเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเกี่ยวกับกรณีสิ่งแวดล้อม และการฟ้องร้องใน คดีความต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติภาพ ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ^{๓๓}

พระมหาพรหมหาญให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ตามแนวคิดของกลุ่มสันตินิยมมองได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า สันติภาพคือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือการไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความขัดแย้งและไร้ความรุนแรง การสร้างสถานการณ์^{๓๔} ท่านเห็นว่าสันติภาพและความขัดแย้งมีความสัมพันธ์กัน “สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพ”^{๓๕} แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านจึงไม่จำเป็นต้องตัดขาดจากความขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งที่ยังไม่ถึงขั้นการใช้ความรุนแรงต่อกันก็ถือว่ายังอยู่ในขอบเขตของสันติภาพ “สันติภาพมิอาจการไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมิปรากฏการณ์ที่ทุกคนต้องยึดได้” แม้ว่าจะมีความขัดแย้งแต่ก็มีลักษณะไม่กระทบกระทั่งกันรุนแรง โดยท่านมองว่าสันติภาพมี ๒ รูปแบบ คือ สันติภาพแบบทวีลักษณะและสันติภาพแบบทวิภาวะ

นอกจากนี้ท่านยังมองว่าความขัดแย้งในแง่ของบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอก “ความขัดแย้งภายใน ได้แก่ ความขัดแย้งทางแนวคิด ความ

^{๓๓} <http://www.gotoknow.org/profiles/users/phramahahansa?locale=en> [๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๕].

^{๓๔} พระมหาพรหมหาญ ธรรมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๔๑๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

ขัดแย้งภายนอก ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม”^{๓๖} โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งคือ “ปัญญาธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเห็นเข้าใจหรือทำให้เกิดความขัดแย้งมี ๓ ประการ คือ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฎฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรม ที่สร้างมาปรากฏให้เห็นขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อมนุษย์สามารถทำลายมันแห่งตัณหา มานะ และทิฎฐิได้แล้วสันติสุขก็จะเกิดขึ้น”

๓.๒.๒ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ในการเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา นั้น ต้องศึกษาถึงรายละเอียดระบบการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ในรัชกาลปัจจุบันการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ สายใหญ่ คือ ฝ่ายพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีหรือเรียกสั้นๆว่า นักธรรมและบาลี และ ฝ่ายพระปริยัติธรรมสามัญหรือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ดังนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี จะได้พูดถึงระบบนักธรรมบาลี และพระอภิธรรม ถึงแม้อภิธรรมจะไม่ได้สังกัดโดยตรงกับบาลีนักธรรมแต่ถือว่ามีเนื้อหาคล้ายกัน จึงรวมเป็นหมวดเดียวกัน ดังนี้

๑) ระบบนักธรรม ตรี-โท-เอก และ ระบบบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๙

การศึกษาแบบเก่าได้พัฒนามาเป็นแบบใหม่ซึ่งเรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ แผนกธรรมแบ่งออกเป็น นักธรรมตรี โท และ เอก แผนกบาลีแบ่งออกเป็นประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ๙ ที่ว่าสัมพันธ์กันนั้นคือผู้ที่สอบต้องสอบได้นักธรรมตรีก่อนเรียกว่าเปรียญตรี จะสอบประโยค ๔ ขึ้นไปต้องสอบได้นักธรรมชั้นโทก่อนเรียกว่าเปรียญโท และผู้จะสอบประโยคเจ็ดขึ้นไปต้องสอบนักธรรมชั้นเอกได้เสียก่อนเรียกว่าเปรียญเอก

๒) ระบบอภิธรรม มีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง ในขณะที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เช่นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนให้มีการศึกษาแบบบูรณาการทั้งวิชาการทางธรรมและทางโลก มีการปรับปรุงหลักสูตรอยู่บ่อยๆ แต่ว่ามหาจุฬาฯ ยังไม่ได้ให้ความสนใจที่จะปรับปรุงการศึกษาพระอภิธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยให้มีหลักสูตรที่ทันสมัยแบบที่เรียกว่าการบูรณาการทางการศึกษา และไม่ได้มีระเบียบอะไรมารองรับในการเทียบโอนหน่วยกิต ระหว่างหลักสูตรทั้งสองนี้ เหมือนกับที่เคยดำเนินการมาแล้วเกี่ยวกับวิทยาลัยครูศาสนาศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งของมหาวิทยาลัยเหมือนกัน ดังนั้นนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากอภิธรรมโชติภาควิทยาลัยเป็นอภิธรรมบัณฑิตจึงไม่สามารถมาสมัครเข้าเรียนในมหาจุฬาฯได้ กลายเป็นว่ามหาจุฬาฯ ไม่รับรองวุฒิและความสามารถเป็นทางการและรัฐบาลก็ไม่ได้เทียบวุฒิอะไรให้เพราะรัฐบาลถือว่าเป็นเรื่องของมหาจุฬาฯ นับเป็นการศึกษาที่สูงเปล่า เป็นระบบการศึกษาที่ล้าสมัยและไม่มีใครจะสนใจมาพัฒนาการศึกษาดี แต่ระบบไม่เอื้ออำนวยที่จะให้ผู้สำเร็จการศึกษานำไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมในวงกว้าง ถ้ามหาจุฬาฯ ซึ่งเป็นเจ้าของและมีหน้าที่รับรองโดยเฉพาะไม่

^{๓๖} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ยอมรับรองแล้วจะไปหวังให้ใครที่ไหนมารับรอง เพราะรัฐบาลก็ถือว่าได้รับรองสภาพของมหาวิทยาลัยแล้ว เป็นหน้าที่ของทางมหาวิทยาลัยที่จะต้องดูแลหน่วยงานที่สังกัดกับมหาวิทยาลัย

๒. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หมายถึง พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระบบการศึกษาผู้ใหญ่ ระบบโรงเรียนราษฎร์ของวัด และ ระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ จักได้อธิบายตามลำดับไป ดังนี้

๑) ระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญนี้เป็นโรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการออกระเบียบมาช่วยจัดควบคุมโดยกรมการศาสนา และกรมวิชาการ เป็นการจัดการศึกษาในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลาย (ม.๑ ถึง ม.๖) ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๕ คำว่า “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา” หมายถึง “โรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา” เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการและต้องขออนุญาตจัดตั้งจากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ ถ้าอยู่ต่างจังหวัดเจ้าอาวาสต้องเสนอเรื่องผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อผู้ว่าฯจะได้พิจารณาเสนอกรมการศาสนา เงื่อนไขในการขอจัดตั้งที่สำคัญคือต้องมีที่เรียนหรือห้องเรียนและมีจำนวนนักเรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณรไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป คุณสมบัติของนักเรียน “ต้องเป็นพระภิกษุสามเณร สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ หรือเทียบเท่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต้องจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า และต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าอาวาสวัดที่พำนัก หรือพระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสวัดดังกล่าว” และที่สำคัญให้มิคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมประกอบไปด้วยผู้แทนจากหลายฝ่ายโดยมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นประธาน คอยควบคุมดูแลจัดการศึกษาให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก และป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก ถ้ามีสิ่งใดผิดเพี้ยนให้กรมการศาสนาโดยความเห็นชอบของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์สั่งปิดการดำเนินการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญแห่งนั้นๆ ได้

อนึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้มีการจัดการศึกษาในทุกๆระดับ คือ มีทั้งระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในระดับมัศึกษามหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการอย่างเคร่งครัดและได้ผลจริงจัง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ ส่วนกลาง ได้จัดดำเนินการศึกษาระดับมัธยมศึกษาออกเป็น ๓ ชนิด คือ (๑) โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา เปิดการศึกษาระดับ ม. ๑-๓, (๒) โรงเรียนบาลีอบรมศึกษา จัดการศึกษา ม. ๔-๖, และ (๓) โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา จัดการศึกษา ม. ๔-๖ เหมือนกัน และมหาจุฬาฯ ยังมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่สังกัดวิทยาเขตมหาจุฬาฯ อีก ๑๓ แห่งกระจายทั่วไปในต่างจังหวัด เหตุที่ต้องแบ่งระดับมัธยมศึกษาออกเป็น ๓ ชนิดนั้นเพราะผู้สมัครมีคุณสมบัติต่างกัน ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

ในร่างนโยบายการพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ของกระทรวงศึกษาธิการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ระบุชัดเจนว่า รัฐบาลมีนโยบายขยายการศึกษาภาคบังคับ ๑๒ ปี ให้กับ

ประชาชนได้เรียนฟรี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญนี้ก็จะได้รับการสนับสนุนเช่นเดียวกัน และคาดว่าประชาชนจะสนใจส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษามากกว่าโรงเรียนของรัฐ เพราะหลักสูตรมี บูรณาการทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม ขณะนี้ทางกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้ให้การสนับสนุนอยู่โดยสนับสนุนด้านการเงินในการก่อสร้างอาคารสถานที่และส่งเสริมด้านทุนการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่ และคาดว่าภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ นี้ทั้งเยาวชนและพระภิกษุสามเณรจะได้รับการศึกษาพื้นฐาน ๑๒ ปีอย่างเสมอภาคกัน (สารข่าวพุทธ,๑-๑๕ ก.พ.๒๕๔๒)

๓. การจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในฐานะแหล่งเสริมสร้างสันติภาพทางพระพุทธศาสนา

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในนามเดิมว่ามหาธาตุวิทยาลัยได้เริ่มก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นเวลา ๑๑๐ ปีแล้วโดยรัชกาลที่ ๕ อีก ๗ ปีต่อมา (พ.ศ. ๒๔๓๙) ได้รับพระราชทานนามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่ศึกษาวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและฆราวาส แต่เริ่มจัดการศึกษาจริงๆ คือ เปิดสอนระดับปริญญาตรีเรียกว่าคณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรก เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นเวลา ๕๒ ปีแล้ว ได้ผลิตบัณฑิตไปแล้วจำนวน ๖๐๙๗ รูป (ระหว่างปี ๒๔๙๗-๒๕๓๙) ในปี ๒๕๔๒ ได้งบประมาณจากรัฐบาลจำนวน ๑๑๙,๗๒๙,๔๐๐ บาทและมีพระภิกษุสามเณรจำนวน ๗,๕๑๑ รูป รายจ่ายต่อหัว ๑๗,๙๔๕ บาท และมีเจ้าหน้าที่และอาจารย์รวมกัน ๕๑๐ รูป/คน และได้ผลิตบัณฑิตประจำปี ๒๕๔๒ จำนวน ๗๔๖ รูป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง (พระพุทธศาสนา) เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ อยู่ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.๒๕๔๐) มหาจุฬาฯมีวิสัยทัศน์ โดยถือหลัก “ผลิตบัณฑิตเพื่ออุทิศตน ร่วมพัฒนาคน พัฒนาชาติ ด้วยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา” และมีพันธกิจคือ ให้การศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง (บูรณาการระหว่างทางธรรมและทางโลก) สร้างความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย ให้บริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยแม่ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ เขตพระนคร กรุงเทพฯ และวัดศรีสุदारาม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ และวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์อีก ๑๔ แห่งตั้งอยู่ในต่างจังหวัด ซึ่งอยู่ในเขตวัดและได้รับการสนับสนุนจากวัดและเจ้าอาวาสทั้งด้านอาคาร สถานที่และรายได้บางส่วน ทำให้กิจการมหาวิทยาลัยได้รับความร่วมมือจากท้องถิ่น ชุมชนและองค์กรต่างๆ มากขึ้น แต่มีจุดอ่อนตรงที่ส่วนใหญ่ผู้บริหารเป็นพระภิกษุ โดยเฉพาะอธิการบดีและรองฯฝ่ายต่างๆ ซึ่งมีประสบการณ์ที่จำกัดกว่าฆราวาส อย่างไรก็ตามการจัดการรูปแบบบริหารได้ยึดตามรูปแบบของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล ตามความในมาตรา ๔๓ แห่ง พ.ร.บ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลโดยทั่วไป

๒) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการศึกษาระดับปริญญาตรี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๙๐ เพื่อสนองพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาไว้ให้เป็นสถาบันการศึกษาที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง บัดนี้พระพุทธศาสนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้มีเป็นจำนวนมาก จึงได้ขยายการศึกษาจากระดับปริญญาตรีเป็นบัณฑิตวิทยาลัยให้การศึกษาในระดับ

ปริญญาโท ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ปัจจุบันได้เปิดหลักสูตรนานาชาติในระดับปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) และเปิดหลักสูตรปริญญาเอกสาขาพระพุทธศาสนศึกษา เพื่อสร้างศาสนทายาทสนองงานพระศาสนาและงานพระธรรมทูตในประเทศและต่างประเทศ สืบต่อไป

ผู้สมัครเข้าเรียนในบัณฑิตวิทยาลัย ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

๑. ต้องเป็นพระภิกษุหรือสามเณร
๒. ต้องสำเร็จการศึกษา พธ.บ. หรือ ศน.บ. หรือ ป.ธ. ๙ และ
๓. ต้องได้คะแนนเฉลี่ยของทุกวิชารวมกันในชั้นปริญญาตรีไม่ต่ำกว่า ๒.๕๐ ยกเว้นพระพุทธศาสตรบัณฑิต ผู้ได้ปฏิบัติงานติดต่อกันเป็นเวลา ๒ ปี นับตั้งแต่สำเร็จการศึกษาหรือผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเท่านั้น

บัณฑิตวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๓๑) เปิดสอน ๔ สาขา คือ สาขาพุทธศาสนา (Buddhist Studies), และสาขาปรัชญา (Philosophy), สาขาภาษาบาลี (Pali Studies), และ สาขาศาสนา (Religious Studies) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยได้อนุมัติหลักสูตรเพิ่มอีก ๑ สาขา คือ สาขาธรรมนิเทศ (Dhamma Communication)

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับการรับรองสถานภาพโดยรัฐบาลให้เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล และตาม พ.ร.บ. ของมหาวิทยาลัย ฆราวาสมีสิทธิบริหารได้และมีสิทธิ์เล่าเรียนกับพระเถระได้ด้วย ดังนั้น ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ จึงได้ปรับระเบียบเรื่องคุณสมบัติของผู้สมัครเข้าศึกษาใหม่ โดยในปีการศึกษา ๒๕๔๒ ที่จะเปิดดำเนินการศึกษาเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาฯ ได้เปิดรับบุคคลภายนอกคือ ฆราวาสและแม่ชีให้มีโอกาสเข้ามาศึกษาคณะพุทธศาสตร์วิชาเอกพระพุทธศาสนาได้

และในปีการศึกษา ๒๕๔๓ ทางมหาจุฬาฯ ก็จะเปิดการศึกษาในระดับปริญญาเอกสาขาพระพุทธศาสนาต่อไป และในปีการศึกษา ๒๕๔๔ จะเปิดการศึกษาสาขาปรัชญาต่อไป เรื่องนี้สภามหาวิทยาลัยได้อนุมัติเรียบร้อยแล้ว

ในขณะเดียวกันก็จะเปิดให้ฆราวาสเรียนในระดับปริญญาตรีได้เช่นเดียวกัน ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการขออนุมัติระเบียบว่าด้วยหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตสำหรับคฤหัสถ์ต่อสภามหาวิทยาลัย (มหาจุฬาฯ ประชุมวิชาการครั้งที่ ๓/๒๕๔๒)

ยิ่งไปกว่านั้นในปีการศึกษา ๒๕๔๓ หรือปีคริสตศักราช ๒๐๐๐ ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยที่ ๘ บัณฑิตวิทยาลัยก็จะทำการเปิดดำเนินการศึกษาหลักสูตรนานาชาติสาขาพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญาในระดับปริญญาโท เพื่อให้ผู้สนใจชาวต่างประเทศได้มาเรียน ขณะนี้ทางสภาวิชาการได้อนุมัติหลักสูตรกำลังปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้สมบูรณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่มาเสวนาหลักสูตรเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๒ เพื่อนำเสนอขออนุมัติต่อสภามหาวิทยาลัยสืบต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัยได้ดำเนินการศึกษาไปแล้ว ๓ สาขา คือ สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา และสาขาธรรมนิเทศ

ในส่วนของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในระดับบัณฑิตศึกษานั้น มีการจัดหลักสูตรสันติศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นตามแนวทาง

พระพุทธศาสนาโดยบัณฑิตวิทยาลัยได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการจัดการความขัดแย้ง มีองค์ความรู้และประสบการณ์ในลักษณะที่เป็นผู้รู้จริงและปฏิบัติได้กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรู้ทางการจัดการเชิงพุทธในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ ประกอบกับปัจจุบันทางบัณฑิตวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความพร้อมทั้งทางด้านคณาจารย์ ครุภัณฑ์ สำนักงาน ครุภัณฑ์ประกอบการจัดการเรียนการสอน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสาขาวิชาสันติศึกษา ที่สามารถรองรับการจัดการเรียนการสอนและการศึกษาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นทางบัณฑิตวิทยาลัยจึงมีความประสงค์จะเปิดการสอนในหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา เพื่อเป็นการเปิดกว้างให้มีการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น ในศาสตร์ทางด้านการบริหารที่ผสมผสานแนวคิดทางด้านพุทธศาสนาโดยมุ่งเน้นให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ด้านดังกล่าวในเชิงลึก และผสมผสานพุทธธรรมให้นำไปสู่วิธีการดำเนินการที่เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนากำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาขีดความสามารถของประเทศต่อไป

๓.๓ สรุป

การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้นก็ยิ่งเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่สังคมประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในอีกส่วนหนึ่งการจัดการศึกษาที่จะทำให้สังคมประเทศชาติมีความสงบ สันติสุขนั้น การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงเป็นอีกหนึ่งส่วนของการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่ความสงบสุขของประเทศชาติ บ้านเมืองและรวมไปถึงความสงบสุขของมวลมนุษยชาติอีกด้วย

การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพในลักษณะใด ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา